

LAISVE

1918	VASARIO	16
1941	BIRŽELIO	23
1990	K O V O	11

MIELI SKAITYTOJAI IR SKAITYTOJOS,

prieš žvelgdami į sekančius šio numerio puslapius, prisiminkite, ar jau prisiuntėte administracijai savo prenumeratos mokestį už šiuos metus ir ar pridėjote savo dosnią auką, kuri dabar taip yra reikalinga. Juk vis daugiau egzempliorių reikia siuntinėti į Lietuvą, o tai padidina mūsų išlaidas. Tad laukiame jūsų paramos.

Atsiliepkite taip pat ir savo laiškais. Redaktorius jų nepaprastai laukia. Tik atkreipkite dėmesį, kad neseniai vėl pasikeitė redaktoriaus adresas.

Linkime gražios ir kūrybingos vasaros!

Į LAISVĘ leidžia Lietuvių Fronto
Bičiuliai tris kartus per metus.

Redaktorius: Juozas Baužys.

Redakcijos talkininkai: Česlovas Grincevičius ir dr. Kazys Ambrozaitis.

Administratorius: Jonas Prakapas.

Į LAISVĘ (TOWARD FREEDOM) — a Lithuanian magazine of politics and cultural life published three times a year by Lietuvių Fronto Bičiuliai.

Editor: Juozas Baužys. Business and circulation manager: Jonas Prakapas.

Redakcijos adresas: J. Baužys
9240 Cliffside Ln., Orland Park, IL
60462, USA

Administracijos adresas: J. Prakapas,
14 Thelma Dr., Bakersfield, CA
93305, USA.

Metinė prenumerata: JAV, Kanadoje ir Australijoje — 10 JAV dolerių, Europoje ir P. Amerikoje — 7 JAV doleriai.

Garbės prenumerata: 20 JAV dolerių.

Spausdina „Draugo“ spaustuvė:
4545 W. 63rd St., Chicago, IL 60629.

TURINYS

Privati iniciatyva nelaukia (vedamasis)	6
Politiniai komentarai:	
Kęstutis Girnius, Ar galimi kompromisai ir derybos?	7
Edita Nazaraitė, Žiurkės, sliekai ir Lietuva	9
Skaitytojų žodis	11
Arvydas Juozaitis, Demokratija nesensta	12
Bronis Kaslas, Baisieji Lietuvos istorijos metai	14
Pokalbis su Jonu Antanaičiu, Lietuvos vardas — auksinėmis raidėmis	32
Aurimas M. Juozaitis, Lietuvos mokyklos keliu	36
Saulius Galadauskas, Kūrybinės minties atrofija — sovietizacijos vaisius	40
Henrikas Nagys, Poezija	48
Liudas Truska, Heroiškas ir tragiškas mūsų tautos istorijos puslapis	50
Antanina Garmutė, Auka ant nepriklausomybės aukuro	60
XXII politinės studijos	62
Auris Jarašūnas, Gytis Gasperaitis, Andrius Kulikauskas, Jaunoji karta Lietuvoje ir išeivijoje	64
Gintaras Laurinkus, Komunizmas — totalitarinė sistema	65
Nijolė Sadūnaitė, Kankinių kraujas davė gausių vaisių	67
Danas Šafranavičius, Dvi klasės Lietuvoje	70
Danguolė Navickienė, Andrius Tučkus, Vytautas Vardys, Visuomenės diferenciacijos kaita Lietuvoje ir išeivijoje	71
Politinių studijų išvados	77
Mūsų tarpe	78
Nauji leidiniai	78

Autoriaus pavarde ar slapyvardžiu pasirašyti straipsniai nebūtinai atstovauja leidėjų ar redakcijos nuomonei ir yra atviri diskusijoms • Nepakeičiant autoriaus minties, straipsniai gali būti taisomi ir tvarkomi redakcijos nuožiūra • Redakcijai siunčiami laiškai ir atsiliepimai pasirašomi tikrosiomis pavardėmis.

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOS TARYBOS

A K T A S

DĖL LIETUVOS NEPRIKLAUSOMOMOS VALSTYBĖS

A T S T A T Y M O

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė.

Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos valstybės konstitucinis pamatas.

Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija.

Lietuvos valstybė pabrėžia savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažįsta sienų neliečiamumą, kaip jis suformuluotas 1975 metų Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo Helsinkyje Baigiamajame akte, garantuoja žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, kaip suvereninių galių reiškėją, šiuo aktu pradeda realizuoti visą valstybės suverenitetą.

V. Landsbergis

Lietuvos Respublikos
Aukščiausios Tarybos
Pirmininkas

L. Sabutis

Lietuvos Respublikos
Aukščiausios Tarybos
Sekretorius

Vilnius, 1990 m. kovo 11 d.

priimta 22:45 Lietuvos laiku

Vytautas Landsbergis, Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos Pirmininkas. Nuotr. V. Maželio.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOS TARYBOS
KREIPIMASIS
Į P A S A U L I O T A U T A S

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, paskelbusi nepriklausomos Lietuvos valstybės tęstinumą ir sugrįžimą į laisvųjų pasaulio šalių šeimą, tikisi jų broliško solidarumo ir paramos.

Mūsų sprendimas nėra nukreiptas nė prieš vieną valstybę, nė prieš vieną Lietuvoje gyvenančią tautybę. Tai kelias, kuris leidžia užtikrinti Lietuvoje žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises, atsiverti laisvam bendravimui, įnešti mūsų atsakomybės ir darbo indėlį į kuriamą teisingumo ir santarvės pasaulį.

Tepadeda mums Dievas ir visi geros valios žmonės.

V. Landsbergis

Lietuvos Respublikos
Aukščiausios Tarybos
Pirmininkas

L. Sabutis
Lietuvos Respublikos
Aukščiausios Tarybos
Sekretorius

Vilnius, 1990 m. kovo 11 d.

priimta 22:45 Lietuvos laiku

Į VALSTYBINĮ SAVARANKIŠKUMĄ

1990 metų kovo 11 diena lietuvių istorijoje įsirašo aukso raidėmis — po 50 metų svetimųjų priespaudos Lietuva vėl pasiskelbė atkurianti nepriklausomybę. Vieningai ir drąsiai ji išsiveržė iš sovietinės komunistinės vergijos į laisvę, į pilnateisį jai priklausantį valstybinį savarankiškumą. Mūsų tautos siekiai, veiksmai ir sprendimai buvo taip tikslūs, kad jie stebino daugumą pasaulio valstybių. Lietuva iškėlė ir pajudino tikrą ir teisingą demokratijos supratimą daugelyje tautų, esančių po komunistinės sistemos skraiste.

Per visą Antrąjį pasaulinį karą ir pokario laikotarpį lietuvių tauta priešinosi imperialistinių diktatorių prievartai ir gynė tautos demokratines teises, kurios buvo įrašytos Atlanto Chartoje: „...Tautos turi atsisakyti savo santykiuose vartoti jėgą“... „Suvereninės teisės ir laisvas savarankiškas valdymas tautų, kurios jėga buvo prijungtos, turi būti atstatytos“.

Tais chartos principais Lietuvos nepriklausomybė atstatoma ant labai tvirtų pagrindų. Tačiau tuo tarpu aplinkos realybėje matosi nukrypimų nuo tikros demokratijos prasmės ir atsiranda bandymų neleisti pavergtai tautai apsispręsti, kokioje sistemoje ji nori gyventi. Okupantas pavergėjas tebebando apspręsti pavergtųjų likimą kaip savo pavergtos teritorijos „vidinį reikalą“.

Lietuvių rezistencija visą laiką priešinosi tokiai okupantų prievartai ir tuo pasipriešinimas tiesė kelią į nepriklausomybės atkūrimą. Mūsų tautos kelias į laisvę yra gausiai nužymėtas rezistenciniais pasipriešinimo veiksmais okupantų sauvalei ir demokratijos piktnaudojimui:

1941 metų birželio 22-25 dienų sukilimas prieš okupacines sovietų jėgas; sukiliminės Laikinosios vyriausybės tautai nusagstyta rezistencinė kryptis ne tiktai žodžiais, bet ir gyvu savo veiklos pavyzdžiu; patirtos genocido bei holokausto kančios ir aukos; partizaninės kovos, apgynusios tautą nuo svetimųjų kolonizacijos ir tuo parėmusios šių dienų kovą už Lietuvos nepriklausomybę; žmogaus teisių gynimas, asmeninės disidentų kančios ir mirties auka, paneigiant okupanto teroro baimę — visa tai dėjo stiprius pagrindus šių dienų reikšmingiems lietuvių tautos veiksams ir sprendimams.

Todėl šių sprendimų akivaizdoje Lietuvių Fronto bičiulių taryba kviečia visą lietuvių išeiviją pajusti šių istorinių įvykių vertę ir prasmę, neatlaidžiai ginti Lietuvos valstybinį savarankiškumą ir vieningai remti Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją tarybą ir jos pirmininką Vytautą Landsbergį.

Šiems didiesiems mūsų tautos žygiams linkime sėkmės ir prašome Dievo palaimos.

Lietuvių Fronto bičiulių taryba

Po rinkimų. LR AT pirm. V. Landsbergis sveikinamas su laimi jimu. Šalia jo Bronius Kuzmickas ir Kazimieras Motieka. Nuotr. L. Pušinsko.

Sužinoję apie Lietuvos nepriklausomybės atstatymą, Lietuvių Fronto bičiuliai pasiuntė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui tokio turinio telegramą:

VYTAUTUI LANDSBERGIUI
232004 VILNIUS
J. KUPALOS 34-15

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ TARYBA SVEIKINA JUS, GAVUSI LIETUVIŲ TAUTOS PASITIKĖJIMĄ IR SUTEKUSI PRISIIMTI PREZIDENTO PAREIGAS. LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIAI REMIA JUS SUNKIAME LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO DARBE IR LINKI VESTI LIETUVIŲ TAUTĄ Į SAVARANKIŠKĄ VALSTYBĖ PILNUTINĖS DEMOKRATIJOS PAGRINDAIS.

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ
TARYBOS PREZIDIUMAS

PRIVATI INICIATYVA NELAUKIA

Jau daug kartų esame rašę, kad didieji išeivijos lietuvių veiksniai labiau mėgsta posėdžiauti, negu imtis bendro ir koordinuoto darbo. Net ir šiuo metu, kai naujai atstatytai Lietuvos nepriklausomybei išlaikyti reikalinga konkreti parama nuo vaistų siuntimo iki lankstaus politinio įtaigavimo Vakarų valstybių vadovaujančiuose sluoksniuose, veiksmų veikla nedaug tepagerėjo, neskaitant kelių persitvarkymų (Lietuvių Bendruomenėje). Atrodo, kad ir prieš porą mėnesių įvykęs veiksmų vadovybių susitikimas, visų viltingai lauktas, baigėsi tik simbolišku rankų padavimu: spaudoje apie jį vos keletą eilučių tebuvo galima rasti. Turbūt atskirų veiksmų ambicijos buvo per didelė kliūtis bendram darbui?

Tad nenuostabu, kad lietuviškoji išeivija, nusivylusi nepajėgiais ir į statutinius bei konstitucinius rėmus įrėmintais veiksniais ir fondais, pati ėmėsi privačios iniciatyvos įvairiais būdais pagelbėti Lietuvai. Spaudoje matosi daugybė tokios privačios iniciatyvos pavyzdžių – ar tai atskirų asmenų, ar organizacijų, ar ir ad hoc susidariusių komitetų.

Štai – dr. Juozas Kazickas savo ilgamečiu patyrimu reikšmingai padėjo ir prisidėjo prie ministerės pirmininkės Kazimieros Prunskienės naudingai pasisekusių vizitų Vakarų valstybių sostinėse. Arba – Kristinos Vygantaitės ir Rimo Simonaičio, dviejų Amerikos Katalikų universiteto studentų, iniciatyva ir pastangomis buvo suorganizuotas ir 56 Amerikos universitetų studentų sąjungų pasirašytas laiškas Lietuvos studentams, išreiškiantis solidarumą ir paramą kovoję dėl laisvės. Ir vėl – vieno Floridos lietuvių nemažomis lėšomis, „Washington Post“ dienraštyje buvo įdėtas viso puslapio skelbimas Lietuvos laisvės reikalui. O dr. Linas Sidrys, į Lietuvą nuvežęs didelį kiekį vaistų, tenai dar veltui darė akių operacijas. Connecticuto valstijoje sudarytas ad hoc komitetas visoje Amerikoje renka parašus „Free Lithuania now“ peticijai. „Lithuanian Hotline“ Lemonte sėkmingai ir profesionaliai vykdo amerikiečių spaudos informavimo, valdžios žmonių įtaigavimo darbą, organizuoja laiškų rašymą, demonstracijas, vaistų vają Lietuvai ir kt. Lietuvių informacijos centras New Yorke ir jo skyrius Washington, kurį finansiškai paremti įsipareigojo Lietuvių Fronto bičiuliai, atlieka nepaprastai svarbų darbą.

Tai tik kelios prošvaistės. Jų yra daug daugiau. Ko tik dabar dar reikėtų – tai tam tikros koordinacijos. Gal naujai prie JAV LB krašto valdybos sudarytas koordinacinis visuomeninės veiklos komitetas galėtų imtis suderinti (tik labai atsargiai) šiuos privačios iniciatyvos pasireiškimus?

Ir mintis pabaigai: ar ateity renkant naujas veiksmų vadovybes nevertėtų į jas įtraukti tokius asmenis, kurie dabar ėmėsi privačios iniciatyvos?..

KĘSTUTIS GIRNIUS

AR GALIMI KOMPROMISAI IR DERYBOS?

Stengdamasi priversti Lietuvą atsisakyti nepriklausomybės atkūrimo akto, Maskva griebėsi griežtų ūkinių priemonių — naftos nutraukimo, dujų ir kitų žaliavų tiekimo. Maskva nepaisė Vakarų šalių raginimų vengti ūkinės blokados, tuo pabrėždama, kad ji laiko Lietuvos klausimą vidaus reikalu, kuri jį išspręs savo nuožiūra. Ūkio žinovų nuomone, šių priemonių taikymas turės neigiamų poveikių ir tarybiniam ūkiui. Tai neturėtų sukelti piktdžiugišką paguodos jausmą, nes ką žino Lietuvos ekspertai, žino ir tarybinė vadovybė. Kremliaus ryžtas taikyti šias priemones, neatsižvelgiant į ekonomines pasekmes, rodo, kaip rimtai jis reaguoja į Lietuvos reikalą. Gorbačiovas taip aiškiai sieja savo prestižą su Lietuvos valios palaužimu, kad sunku įsivaizduoti aplinkybes, kuriomis jis teiktųsi pradėti pasitarimus.

Neseniai Aukščiausiosios tarybos sesijoje Egidijus Bičkauskas prabilo minorine, bet šiuo atveju realistine gaida, kai jis siūlė raginti Maskvą pradėti „konsultacijas dėl galimų derybų“. Ne derybas, bet konsultacijas dėl jų, nes Maskvoje patyrė, kad derybų greit nebus. Todėl

keistokai skamba Lietuvoje ir užsienio spaudoje girdimi raginimai tartis, ieškoti kompromisų. Keistokai ne dėl to, kad nepakankamai atsižvelgiama į tai, kad Lietuvos vyriausybė negali patenkinti Maskvos reikalavimo atsisakyti nepriklausomybės akto paskelbimo. Negali dėl įvairių priežasčių. Pirma, nepriklausomybės atkūrimo aktas perdėm rimtas reikalas, kad jį, kaip kokį nors pasimatymą su draugu, būtų galima vieną dieną paskelbti, kitą atšaukti. Antra, dėl akto reikšmės negalima jo atšaukimo laikyti sugrįžimu į ankstesnę padėtį. Aktas buvo paskelbtas, o paskelbimo fakto negalima nei paneigti, nei užmiršti. Jo paneigimas nebūtų koks nors nekaltas vos pastebimas sugrįžimas į kovo dešimtąją, bet kūrimas naujo labai svarbaus fakto, būtent, kad ekonominiu ir kitokiu spaudimu Lietuva buvo priversta atsisakyti nepriklausomybės. Tai žinotų visi — ir lietuviai, ir pasaulis, ir Kremlius, net jei mandagumo ar prestižo dėlei būtų aiškinama kitaip. Kovo 11-jį buvo tikras Rubikonas, kurį peržengus negalima sugrįžti į status quo ante.

Trečia, atsisakymas turėtų sunkiai

apskaičiuojamą, bet tikrai neigiamą poveikį Lietuvos vidaus politikai. Dabartinė vyriausybė veikiausiai neišliktų valdžioje. Sąjūdis skiltų, politinės aistros padidėtų. Be to, politika kaip veikimo laukas būtų diskredituotas, jaunimas net labiau negu dabar skeptiškai vertintų politiką. Pagaliau, jei būtų atsisakoma kovo 11-tos akto ir nutariama siekti nepriklausomybės pagal TSRS atskyrimo įstatymą, tai netiesiog būtų pripažįstama, kad Lietuva nesiskiria nuo kitų Tarybų Sąjungos respublikų, kad jai galioja tarybiniai įstatymai, net kad jos įjungimas buvo teisėtas. Panašūs būkštavimai suvaidino nemažą vaidmenį Aukščiausiosios tarybos nutarime atsisakyti plano pasiūlyti Tarybų Sąjungai atnaujinti 39-jų metų sutartį.

Dabar neišsivaizduotinos aplinkybės, kuriomis būtų atsisakoma nepriklausomybės atkūrimo akto. Net LKP vadovai, vėl pasivadinę realizmo šaukkliais ir raginę peržiūrėti AT priimtus nutarimus, primygtinai pabrėžia, kad istoriniai kovo 11-tos dienos aktai neatšauktini. Jau ir Maskva įsisąmonina Lietuvos tvirtą nuostatą šiuo klausimu ir pradėjo kalbėti ne apie akto atšaukimą, bet apie jo įgyvendinimo atidėjimą kuriam laikui, pavyzdžiui, dvejiems metams. Stengiamasi paveikti Vakarų viešąją nuomonę. Pirmą BBC, tada dienraštis *New York Times* paskelbė žinią, kad Landsbergis priitariaš šitokiam moratoriumui, nors Landsbergis paneigė BBC praneši-

mą, o cituojami Landsbergio žodžiai jokių būdu nepateisina korespondento išvados, kad esą nepriklausomybės įgyvendinimo atidėjimas galėtų tapti kompromiso dalimi.

Neabejotina, kad bus daugiau siūlymų siekti panašaus kompromiso, kuris kai kuriems, ypač užsienyje, atrodo racionalus sudėtingos problemos sprendimas. Tačiau lieka labai daug neaiškumų. Ką, pavyzdžiui, konkrečiai reikėtų nepriklausomybės įgyvendinimo atidėjimas, kokios teisės liktų Lietuvos vyriausybei, kokius įstatymus galėtų ji priimti? Ar tik tuos, kuriems pritaria Maskva? Kremlius gal to norėtų, bet ar Lietuvai tai priimtina? Juk dar senoji AT priėmė suverenumo deklaraciją, pabrėžiančią Lietuvos įstatymų viršenybę prieš kai kuriuos tarybinius įstatymus, ir Maskvai tai buvo nepriimtina. Bet jų nebuvo atsisakyta, tad sunku tikėti, kad nepriklausomybę paskelbusi AT priimtų suvaržymus, kurių nepaisė senu būdu paskirtoji ir ilgą laiką Maskvai paklusni Aukščiausioji taryba. Negalima užmiršti, kad Maskva pabrėžia, jog tarybiniai įstatymai ir konstitucija turi galioti Lietuvos teritorijoje, ir kol kas šiai sąlygai teikia tiek pat reikšmės, kiek nepriklausomybės atsisakymui. Bet ši sąlyga Lietuvos vyriausybei visiškai nepriimtina, tad atsiranda kita kliūtis, kurią nebus lengva pašalinti, bet jos nepašalinus, nebus galima susitarti.

1990.V.7

ŽIURKĖS, SLIEKAI IR LIETUVA

Tarptautiniame politiniame turguje, kur pardavinėjami, mainomi, nuomojami, perpardavinėjami ištisų tautų likimai, kur politinė demagogija konvertuojama kaip tvirta valiuta, maža, tačiau narsi lietuvių tauta sukėlė savo nepriklausomybės deklaravimu okupacijoje tikrą politinį skandalą. Nors mums, lietuviams, dar vis dingojasi, kad mūsų politinė drąsa sukėlė per mažą rezonansą pasaulyje, betgi iš tiesų tai gal perdėtas jausmingumas. Lietuva, būdama okupuota, sugebėjo pati okupuoti tarptautinį dėmesį, ir jos likimas visais požiūriais aptarinėjamas tikrai pačiose aukščiausiose politinėse sferose. Tai faktas, kuris turi mus džiuginti ir teikti tvirtybės.

Apmaudu, žinoma, kai JAV prezidentas elgiasi taip, lyg jam Lietuva rūpėtų ne daugiau kaip brokoliai, kurių anas sakosi nemėgstąs. Dažnai atrodo, kad prez. Bush iš paskutiniųjų stengiasi elgtis tarytum išmintinga žiurkė, papuolusi į pelėkautus. Nieko nuostabaus, nes ir „dekados žmogus“ Miša neretai panašėja į slieką, besiraitantį ant kabluko. Orveliška šneka kalbant, gyvulių ūkyje dėl visokeriopų nepriteklių kiaulės smarkai sulysu ir virto ant kablukų besirangančiais sliekais. Evoliucija, taip sakant.

Gorbačiovo tiražuojami ultimatai Lietuvai ir jos teisėtai valdžiai yra tiesiog nerimti. Nesunku nujauti, kad Gorbačiovas siekia kiek galima ilgiau užvilkinsi laiką. Jo pradėtas dialogas bei derybos su Lietuvos respublikos vadovais reikėtų nei mažiau, nei daugiau Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą. Teigimas, kad Lietuvos nepriklausomybės atstatymo deklaracija yra nelegali, sukelia greičiau juoką, nei pyktį, nes imperialistinės Rusijos karinės galios ir ekonominės negalios buvimas Baltiečių teritorijoje yra nelegalus štai jau pusę amžiaus. Tai žino pati Rusija ir visas kitas apsiskaitęs pasaulis. Liūdina tai, kad įvykių Lietuvoje komentavimas dažnai nukrypsta į nereikšmingas smulkmenas, per retai minimas Molotovo-Ribbentropo paktas, kuris kaip tik ir leidžia Lietuvai, Latvijai ir Estijai nesiskaityti su naujai kepamais gorbačiovinės teisės įstatymais dėl atsiskyrimo nuo TSRS. Sis paktas dažnuose politiniuose dialoguose užglušinamas nutylėjimo duslintuvu, idant politinis limuzinas tyliai riedėtų, netrikdydamas didžiųjų politikų klausos. Sis paktas taip pat pavirsta didžiule balta istorijos dėme p. Gerasimovo tiradose apie „vidinę problemą su Lietuva“. Amerikiečių žurnalistų

NUO REDAKTORIAUS STALO

Kai kovo 11-tosios aktu buvo atstatyta Lietuvos nepriklausomybė, redaktorius pagalvojo, kad prieš tai išleistas *I laisvę* numeris (107) gal bus jau paskutinis šio žurnalo numeris. Lietuva pasiskelbė vėl laisva! Laisvę pasiekta!.. Tačiau vėlesniųjų įvykių eigoje brutali sovietinio imperializmo jėga užtvėrė Lietuvai kelią į pilnutinę laisvę. Tad *I laisvę* eina ir toliau.

Šio numerio viršelis atžymėtas trimis Lietuvai reikšmingomis datomis, o turinyje visos temos išimtinai sukasi apie Lietuvą. Argi kitaip ir būti galėtų? Juk dabar visi Lietuvos rūpesčiais ir tegyvename, šiomet sueina 50 metų nuo sovietinės invazijos į Lietuvą 1940 metais. Apie slaptuosius Hitlerio-Stalino sandėrius rašo prof. dr. Bronis Kaslas. Tai buvo baisiųjų Lietuvai metų pradžia. Istorikas Liudas Truska rašo apie partizanų heroškumą ir tragizmą. Dabartines švietimo ir žmogaus ugdymo problemas Lietuvoje pristato Aurimas Juozaitis ir Saulius Galadauskas. Ir daug kitų vertingų straipsnių bei minčių.

Noriu atkreipti skaitytojų dėmesį, kad iš šiame *I laisvę* numeryje spausdinamų 19 straipsnių ar sutrumpintų pasisakymų net 11 yra autorių iš Lietuvos, o tik 8 — Vakaruose gyvenančių. Tai reiškia, kad *I laisvę* vis labiau pasiekia Lietuvą. Ir įdomu, kad prieš daugelį metų Lietuvių Fronto bičiulių iškelta pilnutinės demokratijos idėja grįžta į Lietuvą kaip aktuali vertybė. Taip rašo Arvydas Juozaitis savo straipsnyje „Demokratija nesensta“.

žvilgsnis neretai užkliūva už p. Gerasimovo šilkinio kaklaryšio, bet kodėl jie nepasidomi, kokiais marškiniais vilki V. Landsbergis?

Dalinis vakariečių fariziejiškumas laisvės siekiančių baltiečių neturėtų išmušti iš vėžių, nes Biznio Imperija, kaip ir Blogio Imperija, turi savo geležinę logiką. Labiau neraminantis yra pačios Rusijos žmonių požiūris į pavergtas Rusijos tautas. Jis nėra daug žadantis, nebent tokius pasisakymus parinko amerikiečių televizija. Bet imperialistinė Rusija stengiasi civilizuotis, mokosi politinės kultūros, ir šios aplinkybės yra palankios laisvės siekian-

čioms Baltijos tautoms. Rusija, skęstanti savo pačios sukurtų imperialistinių problemų liūne, visgi pateikia genialių idėjų: penkerių metų bėgyje radikaliausieji rusų protai irstančiai imperijai, kuri buvo pavadinta romantišku Tarybų Sąjungos vardu, pasiūlė veiksmingą sprendimą, kuris akimoiu pašalintų visas taip vadinamas „nacionalistines“ bėdas — tai pasiūlymas Rusijai ištotti iš TSRS sudėties. Iš tikrųjų, legendarinių pertvarkų ir atvirumų šurmulyje nieko protingesnio taip ir neteko išgirsti.

1990.IV.28

SKAITYTOJŲ ŽODIS

Dėkinga už žurnalą

Gera ir blogai

Nežinau geradario, kuriam turiu būti dėkinga už rezistencinės minties ir politikos žurnalą „Į laisvę“, kurį gavau 1990 sausio 20. Žurnalas politiškas, daug informacijos.

Įdomu buvo skaityti Amerikoje gyvenančių lietuvių mintis apie Lietuvos praeitį ir nūdieną, išeivijos konkrečius darbus, susitikimus su žmonėmis iš Lietuvos. Dėkoju už tai „Į laisvę“ žurnalui, o redakcijai linkiu kūrybinės sėkmės ir kuo daugiau skaitytojų.

Vida Kavaliauskaitė,
Šiauliai

„Į Laisvę“ Nr. 107 numeryje įdomiausias ir labai svarbus straipsnis yra Arvydo Juozaičio „Laisvė arba ideologijos mirtis“.

Džiugina dar tik studijuojančio Vėjo Liulevičiaus gerai aprašyti stebėjimai, apsilankius kituose kraštuose. Atrodo, auga gabus žurnalistas.

Yra ir daugiau gerų ir reikalingų straipsnių. Deja, atsiranda ir vandenėlio, vietomis net apsamanoto. Pasigedau nors vieno straipsnio — aprašymo, kas gero ir pozityvaus atsitiko Lietuvoje per dvejus paskutinius metus.

Vincas Akelaitis

Įdomus ir aktualus

Atitaisyta klaida

Šis „Į laisvę“ 107 nr. buvo išskirtinai aukšto lygio ir labai aktualus. Sėkmės.

Kun. V. Cukuras,
Putnam, CT.

Praeitame (107 nr.) mano straipsnyje apie Daumanto žuvimo aplinkybes padaryta didelė klaida, parašant: „...elektriniu žibintuvėliu daviau sutartą signalą“. Kaip suprasti tą signalą? Mano buvo parašyta: „Daumantas patikslinimui Kukauskos dar parašė laišku-tį, man žibinant elektriniu žibintuvėliu, užsidengus palapine. Atsakymą gavo teisingą“ Kam tas iškreipimas?

Sekančiame žurnalo numeryje prašau atitaisyti šią klaidą — taip, kaip mano yra parašyta.

Povilas Pečiulaitis —
Lakštingala

Lenkijos lietuvių „Aušra“

Siunčiu jums „Aušros“ numerį (3-86, 1989), neseniai gautą iš Suvalkų krašto, Lenkijoje. Trečiame puslapyje redakcija aprašiusi labai vargingas savo darbo sąlygas. Neatrodo, kad jie gauna paramos iš Lietuvių fondo ar kurios kitos lietuvių organizacijos Amerikoje.

Prašyčiau tuo reikalu paskambinti Lietuvių Fondui. Jiems ir šimto dolerių parama būtų reikšminga: doleris turi Lenkijoje aukštą vertę. Gal ir kokią rašomąją mašinėlę lietuvišku alfabetu būtų galima jiems persiųsti?

Dr. A. Šmulskštys,
Gibbstown, NJ

Redaktorius autorių ir skaitytojų nuoširdžiai atsiprašo. Nebuvo tiksliai rankraštyje suprstas autoriaus sakinyss ir todėl klaidingai perduotas skaitytojams.

Gautas „Aušros“ numeris pamini-mas tolimesniuose puslapiuose, duoda-mas ir adresas. (Red.)

Tęsinys 80 psl.

DEMOKRATIJA NESENSTA

ARVYDAS JUOZAITIS

Kadaise G. Hegelis sukūrė loginę būties sistemą. Jo mokinys ir kritikas S. Kierkegaardas sąmojingai replikavo, pasakydamas, kad loginę sistemą sukurti galima, tačiau būties sistemos — ne. Ir, žinoma, danas buvo teisus. Ta teisumą šiandien mes galime jausti ne tik protu, bet ir visu savo europietiškuoju kūnu. Po egzistencialistinės ir fenomenologinės patirties jau nebedrįstame tarti, kad objektyvioji Pasaulinė Dvasia bent kiek tvirčiau įtakoja mūsų gyvenimus. Nors šie gyvenimai ir valdomi — bent jau Vakarų Europoje — racionalumo, tačiau kiek gilesnės logikos būties atžvilgiu jie nepripažįsta. Racionali sistema? — Taip. Būties sistema? — Ne.

Nes būtis kone tapusi „mano privačiu“ reikalu.

Ir todėl visiškai teisus A. Camus šį privatumą nuvedęs iki loginės išvados: jeigu būtis priklauso tik man, vadinasi, galiu daryti su ja ką tinkamas. Taip savižudybės klausimas tampa pagrindiniu filosofijos klausimu.

Bet Europa — tai kartu ir demokratija, kuri reikalauja gyvybės, o ne mirties.

Tačiau ar būties problema yra bent kiek susijusi su demokratijos dėsniais?

G. Hegelis buvo itin įžvalgus mąstytojas. Juk jis sakė: Pasaulinė Dvasia yra gudri. Šiandien mes galime kiek tinkami kartoti egzistencialistinę maldą ir vis dėlto jausime, kad šalia mūsų stovi nepermaldaujama realybė, kuri lemia mūsų gyvenimą. Galime kartoti, kad „būties nebuvo ir nebus, kad ji YRA dabar“, tačiau Pasaulinės Dvasios dirbamas darbas kels mumyse amžinybės ilgesį. Ir net prieš savo valią mes ieškosime stabilių objektyvumo normų.

Viešame visuomeniniame gyvenime nėra stabilesnio ir patikimesnio dalyko už demokratiją. Būtent jai turime būti dėkingi už Europą, Dvasią ir Pazarą. Žinoma, kadaise jos funkcijas atliko krikščionybė, dabar gulinti tvarkos ir atsakomybės pamate. Ir dabar demokratija, kaip ir krikščionybė, „reikalauja kilnių pažiūrų į žmogaus būtybę, gilios jai pagarbos...“ Taip teigė Lietuvių Fronto bičiuliai, aptikę savąją patirtimi nelygstamą europietiškojo gyvenimo vertę. Nelygstamoji Europa — amžina Europa.

Šiandien atsigrįžtame į nutraukto gyvenimo pradmenis ir negalime nusistebėti daugeliu atradimų, kuriuose prieš pusšimtį metų ar dar anksčiau padarė mūsų tautiečiai. Dažnai suima siaubas vien pagalvojus, kiek

Priešrinkiminė demonstracija Vilniuje. Nuotr. L. Pušinsko.

toli mes būtume galėję nužengti, kiek pažinti ir dar daugiau atrasti...

Bet turime džiaugtis ir tuo, jog esame gyvi ir — o tai dar svarbiau — sugebame įvertinti prakilniausius praeities darbus. Ir kad esame žmonės ne vien biologine savo prigimtimi.

Todėl galime būti tikri, kad demokratija grįžta. Lietuvių Fronto bičiulių kolektyvinis darbas „Į pilnutinę demokratiją“ aktualus šiandien ne vien pavadinimu ir temomis. Yra daug svarbesnė vertybė. Tai pats veikalo pasirodymo FAKTAS. Juk jį išleido tremtyje atsidūrę šviesuoliai, kai aplink žiojėjo prieblanda ir demokratijos socialinėje tikrovėje nebuvo. Šis faktas parodo mažiausiai du dalykus. Pirmas, kad laisvės idėja nenugalima jokios tikrovės diktato ir, antra, kad žmonės, pažinę ir patyrę ją, gina ir tvirtina demokratiją nepaisydami jokių išorinių pavojų ir nelaimių. O juk mūsų tėvynainiai tuokart ką tik buvo praradę valstybę.

Tiek viena, tiek kita turėtų būti didžiai pamokoma. Ir tuo labiau pamokoma, kad gyvendami istorinio lūžio laikotarpiu esame reikalingi nepajudinamo objektyvaus pamato. Nes šiaip ar taip, Pasaulinė Dvasia vis vien dirbs savo darbą.

Jaustis galime tvirtai — to mus moko ir Lietuvių Fronto bičiuliai. Jų studija prasideda tema, kuri mus vienija per visus amžius — kultūra.

Vilnius,
1990 m. sausio 18 d.

BAISIEJI LIETUVOS ISTORIJS METAI

BRONIS KASLAS

Žvilgsnis į praeitį

Jau nuo 14-to šimtmečio Lietuva buvo didelė ir galinga valstybė, valdanti teritoriją nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Ji savo jėgos nevaržojo pavergti ir išnaudoti kitas tautas ar panaikinti jų socialinius ir religinius laimėjimus. Jos tikslas buvo sulaikyti mongolų invaziją į vakarus ir tuo pačiu užtikrinti savo valstybinį saugumą. Lietuvos armijos nužygiavo iki Ugros, Okos ir Donetso upių ir tuo sudarė Rusijai galimybę išsivaduoti iš mongolų nelaisvės.

Ilgainiui Maskvos kunigaikštystė kaimynines šalis jėga sujungė savo valdžion ir jau 15-tam šimtmečiui baigiantis tapo Lietuvos varžove Europos rytų Slavijoje. Brutalios jėgos būdas santykiuose su savo kaimynais nuo tada tapo pastovi Rusijos užsienio politikos tradicija. Vietoje koncentruotis į slavų genčių kultūros ugdymą, Rusijos valdovai sukaupė visą energiją absorbuoti kaimynines tautas ir plėsti savo teritorijas.

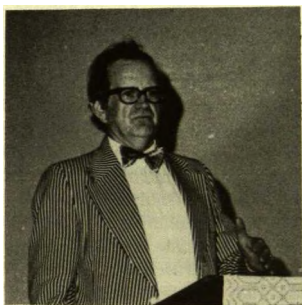
Didysis Maskvos kunigaikštis Jonas III (Ivan III, 1462-1505) davė oficialų istorinį toną Rusijos politikai. Jis atmetė Lietuvos kunigaikščio

Aleksandro taikos pasiūlymus, sulaužė „Amžinosios Taikos“ 1494 metų sutartį ir įsibrovė į Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos teritoriją. Šiuo aktu Ivanas pradėjo Rusijos sutarčių laužymo ir ekspansijos tradiciją, kuri per šimtmečius tęsiasi iki šių dienų.

Po Jono III Maskvos valdovai per šimtą metų veržėsi į Lietuvos teritoriją. Jonas IV („Baisusis“ — 1533—1584. Vainikuotas pirmuoju Rusijos caru 1547. Titulo prasmė ir kilmė esanti „Trečiosios Romos“ — Maskvos Cezaris), užkariavęs Kaspijos pakraštį, įsiveržė į Lietuvą ir net įžūliai drįso reikalauti sau arba jo sūnui Teodorui Lietuvos-Lenkijos karaliaus sosto.

Atrodo, kad jau net ir tame tolimame istorijos periode Lietuvą buvo užklupę baisūs laikai. Ji nukentėjo tiek daug, kad ji buvo priversta ieškoti būdų savo padėčiai gelbėti. Grasinama tų pačių pavojų, Lenkija pasiūlė Lietuvai politinę sąjungą. Tad 1569 metais Lubline Lietuva buvo priversta sudaryti su Lenkija dviejų valstybių sąjungą vadinamą *Rzeczpospolita obojga narodow* — Dviejų tautų respublika.

Ši sąjunga nei Lietuvai, nei Lenkijai nieko nepagelbėjo. Abi valstybės

Nuotr. K. Ćikoto

periodiškai, laikui slenkant prarado savo rytines teritorijas su Ukraina, Dniepro sritimis ir t.t. 18-tam šimtmečiui žengiant pirmyn, Rusijos plėtimasis ir imperializmas taip pat neatsiliko. Tam ji naudojo tuos pačius ekspansijos metodus, kuriuos mes ir šiais laikais Rusijos politikoje gerai matome ir pažįstame, būtent, kurstant vidujines nesantaikas ir suirutes, kuriomis pasinaudodama jos kariuomenė įžengia į tuos kraštus, pretenduodama būti žmogaus teisių gynėja ir išlaisvintoja.

Nusitesęs virš dvidešimt metų (1699-1721) Didysis šiaurės karas buvo vienas iš baisiausių periodų Lietuvos istorijoje. Tuometinis Rusijos caras Petras I (Didysis, 1682-1725) panaudojo šio karo progą išsiplėsti į Baltijos pakrantes, o taip pat ir dominuoti Lenkiją ir Lietuvą, kur siautėjo Švedijos karaliaus Karolio XII kariuomenė. Pažadėjęs išlaisvinti Lietuvą-Lenkiją iš Švedijos okupacijos, Petras su savo

DR. BRONIS KASLAS, šio straipsnio autorius, baigęs VDU teisiu fakultetą Kaune, vėliau gavo teisiu daktaro laipsnį Strasbourgo universitete, Prancūzijoje. Politiniu mokslu ir diplomatinės Europos istorijos profesorius bei istorijos katedros vedėjas Wilkes universitete, Wilkes-Barre, PA. Keturių veikalų, anglų ir prancūzų kalbomis, ir daugelio straipsnių Europoje ir Amerikoje autorius. Vokiečių okupacijos metu aktyvus rezistencijos dalyvis ir vienas iš Vliko steigėjų.

kariuomene sumušė švedus, bet po to atsisakė atitraukti Rusijos armiją iš Lietuvos-Lenkijos teritorijos. Jis įsakė savo kariuomenei apsupti Respublikos seimo posėdžius ir grąsino seimo nariams mirtimi. Rusija taip pat pareikalavo, kad Lietuvos-Lenkijos kariuomenė būtų sumažinta iki 24,000 karių. Akių vaizdoje šios karinės grėsmės seimas buvo priverstas „tyliai“ sutikti su padiktuotomis sąlygomis ir todėl buvo pavadintas „Nebylio seimu“.

Didysis šiaurės karas, užtrukęs 21 metus, baigėsi 1721 m. Nystado taikos sutartimi. Rusija laimėjo didelį Baltijos pakraštį su Livonia, Estija, Karelija, Vyborgu ir Estijos pakraščio salomis. Išstumdamas iš čia Švediją, užkariavęs Baltijos jūros krantus ir išplėtęs įtaką į Lenkiją-Lietuvą, Petras galėjo dabar pasivadinti „Didžiuoju“. Jis atidarė Rusijai „langą į vakarus“ ir per Baltijos jūrą įsigijo išėjimą į Europos tarptautinius vandenis. Rusija tapo

imperija, o Petras I — imperatorium.

Rusija dabar nuolat kišosi į Lietuvos-Lenkijos vidaus reikalus, jos kariuomenė aktyviai varžė respublikos vyriausybės veiksmus, įžūliai persekiojo jos naują valdovą Lesčinskį, kuris buvo priverstas pabėgti į užsienį. Laikui bėgant, Rusijos atstovas respublikoje tapo tikruoju Lietuvos-Lenkijos diktatoriumi, o nominalinė respublikos vyriausybė ir pats karalius buvo rusų įsakymų vykdytojai. Dėl mažiausio pasipriešinimo Rusijos armija apsupdavo seimą ir jėga priversdavo Rusijai paklusti.

Prūsijos karalius Fridrikas II Didysis (1740-1786), matydamas Rusijos nesulaikomą plėtimąsi į vakarus, pasitaręs su Austrijos Maria Terese, pasiūlė Rusijos Katrynai II pasidalyti Lenkiją-Lietuvą tarp šių trijų valstybių. Katryna sutiko, ir 1772 metais įvyko pirmasis Lietuvos-Lenkijos padalinimas.

Šio ir vėliau įvykusio antrojo padalinimo pasekmės buvo baisios ir giliai sukrėtė visą respublikos visuomenę. Įvykusiam visos tautos spontaniškam sukilimui vadovavo iš Amerikos grįžęs demokratinų laisvės kovų pionierius Tadas Kosciūška. Jis sėkmingai buvo dalyvavęs Amerikos nepriklausomybės revoliuciniame kare ir užsitarnavęs brigados generolo laipsnį. Išgirdęs apie savo tėvynės nelaimę, greitai grįžo ten ir ėmėsi vadovauti sukilimui prieš didžiausias Europos galybes, pavergusias jo kraštą. Lietuviams jis yra brangi asmenybė, nes

kovon ėjo šūkiu „Aš esu lietuvis“. Kosciūškos sukilimas buvo tikras *levy en masse* — didikų, miestiečių ir valstiečių armija. Sukilimas nepasisekė. Pats Kosciūška buvo sužeistas ir su daugeliu kitų vadovų pateko į rusų nelaisvę. 1795 metais įvyko trečiasis ir paskutinis lemiamas Lietuvos-Lenkijos respublikos padalinimas. Etnografinė Lietuva buvo užimta Rusijos, Varšuva ir jos sritys su Lietuvos Užnemune atiteko Prūsijai, o Krokuva — Austrijai. Taip tragiškai baigė savo egzistenciją Lietuvos-Lenkijos respublika, sunaikinta Rusijos ekspansijos eigoje. Pergyvenusi baisius laikus ilgą šimtmečių eigoje, argi ir šių dienų Lietuva gali pasitikėti bet kokiais Rusijos siūlymais pasilikti su ja sąjungoje.

1795-1918 metų charistinės Rusijos okupacijos periodas Lietuvoje galėtų būti aptartas kaip tautinio, kultūrinio ir religinio žalojimo ir naikavimo periodas. Lietuviai ir lenkų reakcija prieš rusiškąją priespaudą pasireiškė mažesniais ir didesniais sukilimais, kurių svarbiausi įvyko 1831 ir 1863 metais. Jungtinių Amerikos Valstybių laisvės idėjos ir prancūzų 1789 m. Revoliucijos liberalizmas bei „laissez-fair“ ekonominiai principai taip pat turėjo daug įtakos Lietuvai ir Lenkijai. Napoleonas šias idėjas išplatino visoje Europoje. Jų įtakoje vyko ir lietuvių tautinis atgimimas, privedęs prie Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1918 metais.

Dar pradiniais nepriklausomybės metais iškilo naujos problemos Lie-

tuvos valstybės santykiuose su Lenkija. 1920 spalio 7 Suvalkų sutartis turėjo stabilizuoti sienų klausimą, paliekant Lietuvai Vilnių, kuris jau 1918 vasario 16 dienos Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo aktu buvo tapęs Lietuvos sostine, o taip pat su ištisa Vilniaus sritimi jau buvo Lietuvai pripažintas ir 1920 liepos 12 dienos Taikos sutartimi su Rusija. Po dviejų dienų, spalio 9, Lenkija sulaužė Suvalkų sutartį, užėmė Vilnių, lemiamai pažeidė savo santykius su Lietuva ir sutrigdė tarptautinius santykius Rytų Europoje. Ji taip pat sulaužė Tautų Sąjungos nubrėžtą tarp Lietuvos ir Lenkijos demarkacijos liniją ir tuo pati pirmoji pažeidė šios tarptautinės organizacijos autoritetą išlaikyti Europoje taiką.

Praradimas sostinės buvo didelis ir skaudus smūgis jaunai Lietuvos valstybei. Bet ji nenustojo vilties kurti ir plėsti savo tautinę kultūrą, mokslą ir demokratines tradicijas iš laikinosios sostinės Kauno. Jos demokratinei konstitucinei santvarkai, su pagrindu arba be rimto pagrindo (tai dar ir šiandien diskutuojama) buvo suduotas rimtas smūgis 1926 gruodžio 17 perversmu, kurio pasekmėje demokratinio daugiapartinio parlamentarizmo santvarka buvo pakeista autoritetinio prezidentinio režimo sistema. Tarp kitų nelaimių ir smūgių nepriklausomybės periode reikia paminėti nacinės Vokietijos karinės jėgos grėsmės būdu Lietuvai primestą 1939 kovo 22 dienos sutartį, kuria Lietuva buvo priversta Klaipėdos kraštą per-

leisti Vokietijai, ir tokiu būdu neteko savo vienintelio uosto prie Baltijos jūros.

Baisūs Antrojo pasaulinio karo metai

Po Austrijos Anschluss'o 1938 m. kovo 13, po Čekoslovakijos okupavimo (1939 m. kovo 15), Klaipėdos aneksija buvo dar vienas žingsnis į Antrąjį pasaulinį karą. Anglija dabar buvo priversta persiorientuoti iš Muencheno „appeasement'ą“ į rimtą ruošimąsi karui. Derybose su Rusija anglams ir prancūzams nesutikus leisti sovietams laisvas rankas Baltijos respublikų srityje, dar deryboms oficialiai nenutrūkus, Maskva slaptai derėjosi su nacine Vokietija ir 1939 metų rugpjūčio 23 dieną buvo pasauliui pranešta, kad tą dieną Vokietija ir Sovietų Sąjunga pasirašė nepuolimo sutartį. Buvo sąmoningai nutylėtas tuo pačiu laiku pasirašytas slaptas protokolas, kuriuo Baltijos valstybės, Lenkija ir Suomija pasidalintos tarp abiejų pasirašiusių šalių.

Kai kurie aspektai šio (rugpjūčio 23 dienos) protokolo ir vėlesnių slaptų dokumentų, pasirašytų tarp nacinės Vokietijos ir Sovietų Sąjungos, atskleidžia ir paryškina signatarų ypatingai skubius ir intensyvius siekius pasirašyti tuos susitarimus. Iš šio rugpjūčio 23 dienos slapto protokolo, kuriuo Rusija sutiko palikti Lietuvą Vokietijos sferoje, galėtume padaryti išvadą, jog Stalinas su Molotovu giliau neapsvarstė šio teritorinio

pasidalinimo pasekmių. Ribbentropui tokį pasidalinimą pasiūlius, rusai skubotai sutiko ir pasirašė. Vadinasi, rusai bet kokia kaina skubiai šio susitarimo siekė. Vokiečiai siekė to pačio, bet geriau išnaudojo savo diplomatinius gabumus užtikrinti savo interesams, t.y. taip pat skubiai apsirūpinti Rusijos neutralumu Vokietijos invazijai į Lenkiją. Čia galėtume padaryti esminę ir pagrindinę išvadą, jog Antrojo pasaulinio karo pradžiai Hitleris turėjo turėti Rusijos neutralumą, kurį Stalinas Hitleriui davė ir tuo jis įgalino Vokietiją pradėti karą.

Po Vokietijos invazijos į Lenkiją iš vakarų 1939 rugsėjo 1, ir po Rusijos invazijos į Lenkiją iš rytų (rugsėjo 17), Raudonajai armijai užėmus Vilnių, Ribbentropas per savo ambasadorių Maskvoje priminė Sovietų vyriausybei, kad Vilnius turi būti priskirtas Vokietijos sferai ir perduotas Lietuvai. Berlynas apie tai painformavo ir Lietuvos vyriausybę, tačiau laikydamas paslapyje slaptus teritorinio pasidalinimo susitarimus.

Maskva tuo metu jau planavo pirmuosius žingsnius, kaip Molotovas pavadino, „viso Baltijos komplekso galutiniam išsprendimui“, t.y., įvedimui karinių bazių visose trijose Baltijos respublikose ir Suomijoje. Tad Vokietijos pretenzijos į Vilnių ir Lietuvą ardė ir trukdė visus Maskvos planus tokiame galutiniam viso Baltijos komplekso išsprendimui. Tik dabar Stalinas suprato, kokia didelė klaida buvo padaryta

rugpjūčio 23 dienos slaptu protokolu perleidžiant Lietuvą Vokietijos sferai.

Šiai klaidai atitaisyti ir reikalui duoti pilną svorį Stalinas pats asmeniškai ėmėsi veikti. Rugsėjo 25 jis išsikvietė Berlyno ambasadorių Schulenburgą ir jam pareiškė, kad Lenkijai sugriuvus reikia viską daryti, kad išvengtų tarp abiejų šalių nesusipratimų ir trynimosi. Jis čia pat pasiūlė Lenkijos sritis apie Lubliną ir į rytus nuo Varšuvos priskirti Vokietijos zonai. Vokietija gi iš savo pusės turėtų perleisti Lietuvą Rusijos sferai. Tas, žinoma, lietu esminį pakeitimą rugpjūčio 23 dienos protokolo, kuriuo Lietuva buvo priskirta Vokietijos zonai.

Kadangi Maskva jau spaudė Estiją dėl karinių bazių ir skubėjo panašų spaudimą išvystyti Latvijoje ir Lietuvoje, Stalinas primygtinai tiesiog reikalavo Berlyną skubiai pasikeisti teritorijomis. Vakarių frontui dar visiškai tylint ir Rytų Europos statusui dar esant neaiškiam, Vokietijai tebebuvo svarbus taikingas Rusijos neutralumas. Tuo pagrindu rugsėjo 28 Ribbentropas vėl skrido į Maskvą ir tą pačią dieną pasirašė antrąjį slaptą protokolą.

Antrojo slapto protokolo
(1939 rugsėjo 28) ypatybės

Rugpjūčio 23 dienos protokolas šiuo buvo pakeistas ta prasme, kad „Lietuvos valstybės teritorija yra įterpiama į Sovietų Sąjungos įtakų sferą“, gi Lublino provincija ir dalis Varšuvos srities perleidžiama Vokietijai. Protokolas taip pat

Didžioji sueiga Gorbačiovo vizito metu Vilniuje.

nurodė ir pramatė, kad, sovietams darant Lietuvoje teritorinius pertvarkymus, „dabartinė Vokietijos-Lietuvos siena bus ištaisyta ta prasme, kad dalis Lietuvos teritorijos pietvakariuose nuo linijos, pažymėtos prijungtame žemėlapyje, yra paskiriama Vokietijai“. Pasirašydama šį protokolą, Maskva vėl nesusivokė, kad šis Suvalkijos žemės sklypelis bus vėl Vokietijai pretekstas ir priekabė išspausti iš Rusijos didžiulę kompensaciją.

Šiuo metu Sovietam jau pavyko izoliuotą ir silpnutę Estiją priversti sutikti pasirašyti su Maskva savitarpinės pagalbos ir karinių bazių Esti-

joje sutartį, o taip pat ir Latvija jau buvo spaudžiama tokiam pat sandėriui. Lietuvos eilė taip pat turėjo greit ateiti. Bet kaip Maskva tada pateisintų Lietuvai ir ypač net ir Lietuvos komunistams rugsėjo 28 dienos pasirašyto protokolo pažadą atiduoti Hitleriui tą Suvalkijos teritorijos sklypą. Juk iš čia buvo kilęs Lietuvos tautinis atgimimas, ir net Lietuvos komunistai galėtų nesutikti dėl tokio Maskvos išdavikiško veiksmo.

Po įtemptų pasikeitimų nuomonių tarp ambasadų ir vyriausybių Ribbentropas pasiūlė Maskvai nieko apie tai neminėti Lietuvos

delegacijai, kuri spalio 3 jau buvo pašaukta į Maskvą, ir palikti Suvalkijos sklypo perdavimo Rusijai datą atvirą, bet jokių būdu neišvesti ten Rusijos kariuomenės, nes ta teritorija pagal rugsėjo 28 dieną pasirašytą protokolą esanti Reicho suvereniteto dalis. Be to Vokietija pasiliko sau teisę pasirinkti datą šiai problemai išspręsti.

Teritorijų pasidalinimo paslaptis buvo bandoma išlaikyti, nors Molotovas, informuodamas Lietuvos užsienio reikalų ministerį, tuo metu iššauktą į Maskvą dėl Vilniaus grąžinimo Lietuvai, trumpai paminėjo mažą Vokietijos-Lietuvos sienos pataisymą. Paslapties uždanga jau šiek tiek prasiskleidė, tad ir Vokietija buvo priversta ką nors Lietuvos vyriausybei pasakyti. Vokietijos ministeris Kaune painformavo Lietuvos vyriausybę, kad derybose su Maskva „tik mažo sienos pakeitimo idėja iškilo“. Jis taip pat pabrėžė, jog „Reicho vyriausybė dabartiniu momentu sienų revizijos klausimą nelaiko aktuali“. Šioje padėtyje galime padaryti išvadą, kad Lietuvos delegacija Maskvoje, Lietuvos vyriausybė Kaune ir Lietuvos pasiuntinys Berlyne melagingais Maskvos ir Berlyno pareiškimais buvo bandomi užliūliuoti ir nuraminti, nors Damoklo kardas šešėlis jau buvo matomas lietuvių tautos padangėje. Ypatingai buvo *sapientisat* Rusijos veržimasis į šias mažas bei jėgas Baltijos valstybes.

Karinės bazės jau buvo įvestos į Estiją ir Latviją ir buvo panaudotos kaip spaudimas prieš Lietuvą, ku-

rios delegacija Maskvoje spalio 7-8 desperatiškai priešinosi Stalino ir Molotovo įrodinėjimams, kad Lietuva turinti sekti savo Baltijos sesučių pavyzdžiu. Ypatingai jie abu pabrėžė, kad Lietuva esanti daug svarbesnė Sovietų Sąjungos saugumui, į Lietuvos delegacijos pasipriešinimą Sovietai nekreipė dėmesio. Spalio 10 dieną *under duress* Lietuvos delegacija pasirašė su Sovietais tarpusavės pagalbos, karinių bazių ir Vilniaus grąžinimo sutartį. Reikia pažymėti, kad šiame dokumente (kaip ir Estijos bei Latvijos sutartyse) buvo užakcentuota, jog 1920 metų Taikos sutartis ir 1926 metų Nepuolimo sutartis „ir toliau galioja būti tvirta bazė jų tarpusavio santykių ir veiksmų“. Kaip žinome (ir tas yra labai svarbu visuomet akcentuoti tarptautinėje arenoje) 1920 metų Taikos sutartyje „Rusija be rezervacijų (besąlyginiai) pripažįsta Lietuvos valstybės suverenes teises ir jos nepriklausomybę... ir visiems laikams Rusija laisvu noru atsisako visų Rusijos suvereninių teisių į lietuvių tautą ir jos teritoriją“. Ir dar labai svarbu užakcentuoti aplinkybę, jei Lietuva kada nors prievarta priklausė (arba, jei kaip dabar priklauso) Rusijai, Taikos sutartis ir Leninas tą atvejį taip išsprendžia: „Praeityje Lietuvos prievarta priklausymo *subjection* Rusijai faktas neuždeda lietuvių tautai ir jos teritorijai jokių įsipareigojimų Rusijai“. Šis principas yra taip pat įjungtas prezidento Wilsono punktuose, Tautų Sąjungos pakte, Briand-Kellogo

pakte, Atlanto Chartoje, Nuerenbergo Tarptautinio teismo nutarimuose, Jungtinių Tautų Chartoje, Helsinkio deklaracijoje ir kituose tarptautiniuose dokumentuose. Tokiu būdu tautų apsisprendimo teisė, visuotinai priimta, nors dažnai ir nevykdoma bei laužoma, tapo tarptautinės teisės dogma.

Lietuvos baisiausi 1940-tieji metai

Po 1939 spalio 10-tos Savitarpinės pagalbos sutarties Lietuvos (taip pat Estijos ir Latvijos) santykiai su Sovietų Sąjunga atrodė normalūs ir net draugiški. Baltijos valstybės buvo užtikrintos Rusijos įsipareigojimu Savitarpinės pagalbos sutartyse respektuoti šių tautų suverenumą. Lietuvos ministeris pirmininkas Jonas Černius savo notoje (spalio 28) Sovietų liaudies komisarų tarybos pirmininkui Molotovui lietuvių tautos vardu dėkojo už nuolatinę pagalbą ir už Vilniaus grąžinimą Lietuvai. Molotovas savo oficialiame reporte Aukščiausiam sovietui (parlamentui) spalio 31 vėl pabrėžė: „Sovietų Sąjungos santykiai su Estija, Latvija ir Lietuva yra pagrįsti (*based*) 1920 metais sudarytomis su šiais kraštais sutartimis... Sovietų Sąjunga pasirašė Savitarpinės pagalbos sutartis su Estija, Latvija ir Lietuva. Šie paktai su Baltijos valstybėmis nėra tam, kad Sovietų Sąjunga kištųsi į Estijos, Latvijos ir Lietuvos vidaus reikalus, kaip kai kurie užsienio sluoksniai bando įtikinti. Jie yra pagrįsti savitarpiniu respektu pasirašiusių šalių politinei, socialinei ir ekonominei santvarkai.

Mes stovime už skrupulingą ir tiesiog raišią šių paktų vykdymą... ir mes viešai pareiškiame, kad ta visiška nesąmonė (*nonsense*) apie Baltijos kraštų sovietizaciją yra tik mūsų bendrų priešų ir visų antisovietinių provokatorių interesas”.

Tad tokioje atmosferoje, džiaugiantis sostinės Vilniaus gausių bažnyčių varpų gaudžia simfonija, iliuzijomis ir Maskvos apgaulingais melais, migloti Lietuvos laimingų nelaimių 1939 metai slinko į pabaigą

Nuotaikas sudrumstė vėlyvo šalto rudens Sovietų invazija į Suomiją, kuri netikėjo Maskvos vilionėms, pažadams bei grasinimams ir ryžosi paaukoti beveik ištisą jaunąją vyrų generaciją ant laisvės aukuro (1939 lapkričio — 1940 kovo). Nežiūrint šio akis atveriančio Suomijos įvykio, net tiek vėlai kaip 1940 m. kovo 29, Molotovas savo kalboje Aukščiausiam sovietui vėl pareiškė pasitenkinimą vykdymu savitarpinės pagalbos sutarčių su Estija, Latvija ir Lietuva.

Nepraslinkus net dviem mėnesiams, staiga visa įvykių baisumo pradžia paaiškėjo. Savo 1940 gegužės 25 dienos notoje Sovietų vyriausybė staiga apkaltino Lietuvą pagrobimu sovietų karių iš Lietuvoje esančių karinių bazių. Vakarų fronte karo veiksmams dabar jau vykstant pilnu tempu ir vokiečių armijai ten pilnumoj užsiangažavus, Sovietai nusprendė, kad dabartinis momentas yra jiems palankiausias išspręsti „Baltijos kompleksą”. O būdas tam „kompleksui” išspręsti

turįs būti Baltijos valstybių apkaltinimas Savitarpinės pagalbos sutarčių sulaužymu. Nepavykus Suomiją visiškai paglemžti, žygis prieš likusias Baltijos šalis turįs būtinai pavykti. Prancūzijai griūvant ir Anglijos kariuomenei su kitais sąjungininkų likučiais evakuavus, o vokiečių dėmesiui esant nukreiptam į vakarus, geresnio momento sauvaliavimui Europos rytuose Maskva nematė.

Lietuvos vyriausybė sovietų kaltinimais dėl rusų bazių kareivių pagrobimo labai susirūpino ir sekančią dieną (gegužės 26) prašė Molotovą duoti konkrečių davinių apie pagrobimus ir siūlė Sovietų Sąjungos vyriausybės atstovams dalyvauti kareivių pagrobimo tardymo komisijoje, kuri buvo sudaryta iš žinomų teisininkų, pirmininkaujant Vilniaus teismo prokurorui Juozui Bražinskui ir viso tyrinėjimo prižiūrėtojai Teisingumo ministeriui Antanui Tamošaičiui.

Į Lietuvos vyriausybės paneigimus ir siūlymus tyrime dalyvauti Maskva nekreipė dėmesio ir Lietuvos delegacijai Maskvoje pateikė dar papildomų kaltinimų, esą Lietuva slaptai bandė sueiti į sąjungą su priešiškomis Sovietų Sąjungai jėgomis, kas esą prieš spalio 10 Savitarpinės pagalbos sutartį. Po tokių melagingų kaltinimų Maskvos galutinieji tikslai jau pradėjo aiškėti, ir Lietuvos užsienio reikalų ministeris Urbšys gegužės 30 dieną telegramomis painformavo apie tai Lietuvos diplomatinės atstovybes užsieniuose ir padarė pa-

tvarkymą, kad „Jei katastrofa čia įvyktų, laikykite Lozoraitį diplomatinę atstovybę užsienyje šefu, Klimą jo pavaduotoju ir šaulį antroju“. Tas buvo išmintingas ir atsargus nutarimas.

Šalia galbūt beviltiškų lietuvių delegacijos Maskvoje pastangų Respublikos prezidentas Smetona birželio 10 pasiuntė gerai motyvuotą asmeninį laišką Aukščiausios Sovietų tarybos prezidiumo pirmininkui Kalininui. Jame jis užtikrino, kad jokių slaptų įsipareigojimų kitoms valstybėms, priešingų Savitarpinės pagalbos sutarčiai, Lietuva nėra padariusi, pabrėžė šios sutarties svarbą Lietuvai ir jį užtikrino lietuvių tautos dėkingumu už taikingą Sovietų Sąjungos politiką. Pasitikrinti ko šia savo taktika Sovietų Sąjunga siekia, Lietuvos diplomatinis ministeris Berlyne užklausė apie tą reikalą to meto sovietų „sąjungininkės“ Vokietijos Auswertiges amt. Čia jam buvo užtikrinta, kad Vokietijos vyriausybė neturinti apie tai žinių, bet, kai tik kokios nors žinios ateis iš Kauno ir Maskvos, pasiuntiniui bus pranešta.

Ultimatumas ir okupacija

Tad net šiuo tragiškai kritišku istorijos momentu Lietuva oficialiai nežinojo Kremliaus kėslių, kurių procesas buvo jau gerai Maskvos apgalvotas ir vykdomas žingsnis po žingsnio. Vakarų fronte birželio 14 Hitlerio armijos įžengė į Paryžių ir apėjusios iš užpakalio paraližavo Maginot liniją. Galvodami, kad pa-

saulio akys, nukreiptos į Vakarų Europą, neatkreips dėmesio ką Maskva daro Rytų Europoje, tą pačią birželio 14 dieną (1940), 11:50 naktį Sovietai įteikė Lietuvai ultimatumą ir reikalavo į jį atsakyti iki birželio 15, 10 val. ryto. Ultimatumė Maskva kaltino Lietuvą: 1) sovietų karių pagrobimu, jų kankinimu ir net nužudymu; 2) Baltijos valstybių karinės santarvės, nukreiptos prieš Sovietų Sąjungą, sudarymu bei karo štabų slaptais pasitarimais; 3) šios karinės sąjungos spaudos organo „Revue Baltique“ anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis išleidimu 1940 vasario mėnesį.

Šie visi tariaimi Savitarpinės pagalbos sutarties sulaužymai esą įvykę, nežiūrint Sovietų Sąjungos draugiškumo savo pačios iniciatyva atiduodant Lietuvai Vilnių. Todėl Sovietų Sąjunga laikanti, kad tokia padėtis negali tęstis ir ji reikalaujanti tuoj pat:

1. Atiduoti teismo organams Vidaus reikalų ministerį Skučą ir Saugumo direktorių Povilaitį kaip tiesiogiai nusikaltusius provokacijos veiksmais prieš sovietų karines bazes Lietuvoje;

2. Sudaryti Lietuvoje vyriausybę, kuri sugebėtų užtikrinti Savitarpinės pagalbos sutarties vykdymą ir

3. Užtikrinti laisvą Sovietų Sąjungos kariuomenės įvedimą į Lietuvos teritoriją pakankamam skaičiui, kad būtų užtikrintas sutarčių vykdymas ir apsaugotos sovietų bazės nuo provokacijos.

Ultimatumo pabaigoje pabrėžiama, kad Sovietų Sąjungos vyriausybė

lauks atsakymo į šiuos reikalavimus iki birželio 15 dienos, 10 val. ryto. Iki to laiko neatsakius, Lietuva bus laikoma atsisakiusi išpildyti šiuos reikalavimus.

Nėra dokumentinių įrodymų, kad Lietuvos vyriausybė sovietų ultimatumą priėmė. Paskutiniame kabineto posėdyje nuomonės išsiskyrė, prezidentas griežtai stovėjo už pasipriešinimą, protesto ženklą nutarė ir pasitraukė į užsienį. Štabo viršininkas generolas Vincas Vitkauskas buvo pasipriešinimui priešingas ir, atrodo, sauvališkai, paskelbė birželio 15 įsakymą, kad vyriausybė sutiko „įleisti naujas sovietų karines bazes Lietuvoj“ ir kad „birželio 15, 3 val. po pietų Sovietų armijos daliniai perėjo sieną ir ėjo į krašto vidų. Sovietų armijai reikia parodyti kurtuaziją ir draugiškumą kaip ir anksčiau“. Vitkauskas savo įsakyme mini tik „Sovietų karines bazes“ ir, atrodo, sąmoningai nutyli kitus ultimatumo reikalavimus. Sovietai Vitkauską palankiai įvertino, palikdami jį sovietų generolo laipsnyje Krašto apsaugos ministriu iki 1940 metų rugpjūčio mėnesio ir vėliau iki 1945 metų 29-to Teritorinio korpuso vadu.

Pirmas iš ultimatumo kaltinimų dėl tariamo sovietinių karių pagrobimo ir jų nužudymo buvo grynas melas, įrodytas jau tuojau pat. Brazinsko vadovaujama ir profesoriaus Tamošaičio prižiūrima tyrimų komisija tardymų ir profesinių ekspertų keliu patikrintais daviniais nustatė, kad kareivio Butaevo savižu-

dybė buvo nustatyta trijų Sovietų armijos gydytojų, dalyvavusių lavono apžiūrėjime, skrodime (autopsy) ir surašyme skrodimo nuomonės. Raudonosios armijos karių „pagrobimas“ (kidnapping) buvo sąmoningai sukurtas (invented) nuo pradžios iki galo. Tokiu būdu, tvirtinimai, kad dezertyravimai, nugirdymai ir nužudymai būtų atlikti Lietuvos vyriausybės žinioje esančių asmenų, faktiškai neturi jokio pagrindo. Tą patvirtino taip pat komisijos nariai teisininkai Vytautas Račkauskas ir Jonas Talala.

Ultimatumo kaltinimas, kad Baltijos valstybės sudariusios priešišką karinę sąjungą ir turėjusios slaptus karinius pasitarimus, taip pat buvo be jokio pagrindo ir iš piršto išlaužtas melas. Tuo reikalu Latvijos telegrafo agentūra jau birželio 15 savo komunikate drįso paskelbti, kad Lietuva niekuomet neprisijungė prie senos Estijos-Latvijos 1923 metų santarvės, kuri jau neveikė ir kad „jokio kito karinio susitarimo tarp trijų Baltijos valstybių nebuvo“. Taip pat iš lietuvių oficialių sluoksnių išlikę gyvi paskutinio Lietuvos ministerių kabineto nariai Kazys Musteikis, Krašto apsaugos ministeris, Juozas Audėnas, Žemės ūkio ministeris ir Vincas Mašalaitis, Generalinis ministerių kabineto sekretorius, padarė raštišką notarinį pareiškimą, kad po 1939 spalio 10 Savitarpinės pagalbos sutarties pasirašymo su Sovietų Sąjunga jokių politinių ar karinių sutarčių ar sąjungų nebuvo sudaryta ir nei vyriausybė, nei jos kariniai štabai

jokių slaptų karinių derybų nevedė. Papildomai tai raštu patvirtino ir buvęs Užsienio reikalų ministeris ir Lietuvos Diplomatinijos šefas Stasys Lozoraitis (žr. priedus Nr. 1 ir 2).

Gal juokingiausias kaltinimas buvo, kad „1940 metų vasario mėn. buvo įsteigtas ir atspausdintas šios karinės sąjungos organas *„Revue Baltique“*, leidžiamas anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis“. Šiame žurnale iš viso yra 15 straipsnių, iš kurių penki yra parašyti lietuvių: ministerio pirmininko Antano Merkio prancūzų kalba „Baltų bendradarbiavimas turi siekti konstruktyvinės taikos ir neutralumo politikos“. Merkys užtikrina, kad lietuvių tauta pilnai pasiruošusi prie to prisidėti.

Užsienio reikalų ministeris Juozas Urbšys straipsnyje „Lietuvos užsienio politika“, užtikrinęs, kad „...mūsų užsienio politika yra apsprendžiama teisės ir teisingumo respektu“, eina prie Lietuvos ir Sovietų Sąjungos santykių. Jis labai aiškiai pabrėžia, kad Sovietų Sąjunga yra mūsų sąjungininkė. Lietuva yra jos sąjungininkė. Tad yra suprantama, kad mūsų santykiai su Sovietų Sąjunga užima pirmą vietą mūsų užsienio politikoje. Yra nuomonių, kad įvedimas sovietų kariuomenės į Lietuvos teritoriją esanti pradžia pavergimo“. Tačiau ministeris Urbšys užtikrina, kad tos nuomonės yra klaidingos, nes Savitarpinės pagalbos sutartis tvirtai užtikrinanti Sovietų Sąjungos nesikišimą į Lietuvos suverenitetą ir ligi šiol sovietų kariuomenė tą respek-

March 30, 1971.

I hereby declare that, before and after the conclusion of the Mutual Assistance Treaty with the Union of the Soviet Socialist Republics of October 10, 1939, the Lithuanian Government neither entered into political or military alliances nor concluded any open or secret treaties with other states which were contrary to the provisions of the Mutual Assistance Treaty of October 10, 1939, or endangering security of the U.S.S.R.

Neither the Lithuanian Government nor the General Staff of the Lithuanian Armed Forces conducted any secret or open military negotiations with any foreign state in violation of the spirit or letter of the Mutual Assistance Treaty with the U.S.S.R.

The Lithuanian Government observed strictly its declared neutrality in the Second World War.

Stasys Lozoraitis,
Chief of the Diplomatic Service
of Lithuania,
former Minister of Foreign Affairs

tuoja. Kiti lietuvių — Jono Vileišio, V. Mačio ir Vaclovo Sidzikausko straipsniai yra nepolitiniai ir absoliučiai taip pat nėra Sovietų Sąjungai priešiški. Tą patį galime tvirtin-

ti ir apie Estijos ir Latvijos autorių straipsnius. Sovietų ultimatumo tvirtinimas, kad „Revue Baltique“ buvo „karinės sąjungos organas“, buvo toks pat melas, kaip ir karinės

TO ALL WHOM THESE PRESENTS SHALL CONCERN

We certify that to the best of our knowledge, after the conclusion of the Mutual Assistance Treaty with the Union of the Soviet Socialist Republics of October 10, 1939, the Lithuanian Government neither entered into political or military alliances nor concluded any open or secret treaties with other states which were contrary to the provisions of the Mutual Assistance Treaty of October 10, 1939, or endangering security of the U. S. S. R.

Neither the Lithuanian Government nor the General Staff of the Lithuanian Armed Forces conducted any secret or open military negotiations with any foreign state in violation of the spirit or letter of the Mutual Assistance Treaty with the U. S. S. R.

The Lithuanian Government observed strictly its declared neutrality in the Second World War.

In testimony whereof, we, Kazys Musteikis, Minister of Defense (1938-1940), Juozas Audenas, Minister of Agriculture (1939-1940), both the surviving members of the Lithuanian Government, and Vincas Masalaitis, Secretary General of the Lithuanian Cabinet of Ministers, have hereunto subscribed our names in the presence of a Notary Public this day of February, 1971

Kazys Musteikis
Kazys Musteikis
Subscribed and sworn to before me,
a Notary Public, by personally known
to me Mr. Kazys Musteikis, residing
7647 S. Campbell Ave.
Chicago, Ill.
This 9 day of March
A.D. 1971

J. Audenas
Juozas Audenas

Vincas Masalaitis
Vincas Masalaitis

Feb. 11, 1971

J. Jerome Galanter
JEROME GALANTER
Notary Public, State of New York
No. 60-1358278
Qualified in Westchester County
Term Expires March 30, 1974

ELARA SCHWARTZ, Notary Public
PHILADELPHIA, PHILA. COUNTY, PA.
My Commission Expires Feb. 11, 1974

santarvės egzistavimas, o taip pat, kaip ir kiti ultimatumo kaltinimai. Faktiškai „*Revue Baltique*“ buvo išleistas privatinės iniciatyvos ir jo įžangoje buvo pareikšta, kad tai nėra joks oficialus leidinys. Jį leidžia privatinis Estų-Latvių-Lietuvių bendradarbiavimo biuras.

Ultimatumo pasekmės

Kada melagingų kaltinimų ultimatumo būdu Sovietų Sąjungos Raudonoji armija 1940 metų birželio 15 dieną įsiveržė ir okupavo Lietuvą (o taip pat Latviją ir Estiją) ir kada įkandin Sovietų vyriausybė pasiuntė savo emisarą Vladimirą Dekanozovą politinei santvarkai pakeisti, nuo to momento (t.y. po birželio 15) Lietuva tapo okupuotas kraštas, Sovietų Sąjungos suverenitete. Sudaryti bet kokio krašto vyriausybiniai ar administraciniai organai po birželio 15 dienos tapo okupaciniai organai — įstaigos — veikiančios Sovietų Sąjungos suverenitete ir lietuvių tautos valios neatstovaujančios. Okupacijoje sudaryti vyriausybės organai yra neteisėti, nes neatstovauja tautos valios ir nėra tarptautiškai pripažinti. Eiti į kompromisus su šia iš tarptautinės bei konstitucinės teisės ir aiškių faktų išplaukiančia teze reikštų sutikti su sovietų tvirtinimu, kad Lietuvos įsijungimas į Sovietų sąjungą buvęs atliktas konstituciniu teisėtu — sequecenciniu keliu: Merkio-Krėvės Mickevičiaus-Paleckio vyriausybės, rinkimai, Liaudies Seimas ir pagaliau — įjungimas į

SSRS. Ši sovietų inkorporavimo tezė neturėtų visiškai šiandien figuruoti bet kokuose debatuose. Šių dienų „glasnost“ ir „perestroikos“ periode tie tvirtinimai jau buvo paneigti ir Sovietų Sąjungos aukščiausios tarybos, kuri viešai pripažino faktą, kad Baltijos valstybių jėga inkorporavimas į Sovietų Sąjungą buvo pasekmė Molotovo—Ribbentropo (t.y. Sovietų Sąjungos ir nacinės Vokietijos) slaptų susitarimų. Tokiu būdu atstatymas Baltijos valstybių nepriklausomybės (t.y. status quo ante) šiose aplinkybėse ir šioje atmosferoje negalėtų būti sukliudytas.

Iš Komunistų partijos padiktuoto vienintelio kandidatų sąrašo išrinktas Liaudies seimas 1940 liepos 21 paskelbė Lietuvą sovietine socialistine respublika, priėmė rezoliuciją, kurią deklaravo einąs prezidento pareigas Justas Paleckis, ir paskelbė, kad seimas nutarė prašyti Sovietų Sąjungos Aukščiausią Tarybą priimti Lietuvos Sovietų Socialistinę Respubliką į Sovietų Sąjungą kaip sąjunginę respubliką. Buvo sudaryta delegacija iš 19 asmenų, kurių tarpe buvo ir šie Lietuvoje pagarsėję, slapta veikę komunistai: Justas Paleckis, Antanas Venclova, generolas Vincas Vitkauskas, Liudas Gira ir Petras Cvirka. Jie vyko į Maskvą prašyti Aukščiausią sovietų priimti Lietuvą sovietine respublika į Sovietų socialistinių respublikų tarpą. Rugpjūčio 3 prašymas buvo priimtas ir dabar prasidėjo oficialūs Lietuvos sovietinio gyvenimo kančios baisiausi metai.

Sugrįžkime valandėlei pažiūrėti, koks buvo likimas to Suvalkijos žemės sklypelio, kurį Vokietija slapta 1939 rugsėjo 28 dienos protokolu, perleisdama Lietuvą Rusijos zonai, pasiliko sau, neva norėdama natūraliau ir paprasčiau pertvarkyti sienas. Po šio protokolo pasirašymo Berlynas keliais atvejais priminė sovietams, kad tas Suvalkijos gabalas priklauso Vokietijai ir sovietų kariuomenės į Lietuvą įvedimo atveju ši Lietuvos teritorijos dalis turi būti palikta laisva teoriniame Vokietijos suverenitete. Vokietija taip pat pasiliko sau teisę pasirinkti laiką šios teritorijos inkorporavimui į Vokietiją. Maskva šią teritorinę problemą laikė didelėje paslapyje, tikėdama greito jos išsprendimo, nes kitaip galėjo pakilti pasipiktinimo audra dėl šios tautiškai ir kultūriškai Lietuvai brangios teritorijos dalies.

Tokiu būdu Vokietija netrukdyt sovietų pasiruošimui okupuoti Lietuvą. Bet, pasibaigus Lietuvos inkorporacijai į Sovietų Sąjungą, Suvalkijos sklypelio problema toli gražu nesibaigė. Dar sovietizacijos, Liaudies seimo rinkimų ir Paleckio kabineto veiklos metu sovietams labai ji rūpėjo, nes Berlynas buvo aiškiai įspėjęs, kad ši Lietuvos dalis yra Vokietijos suverenitete. Tai lietė Vilkaviškio, Marijampolės, Alytaus apskritis. Maskva nebe norėjo jokių būdu jų atiduoti Vokietijai. Po daugelio notų pasikeitimo ir ambasadorių derybų, pagaliau 1940 lapkričio 13 Hitleris pats susitiko Berlyne su

Molotovu. Įdomu, kad čia Hitleris Molotovui pareiškė, jog pasiskirstymas sferomis Baltijos valstybėse, neturėjo reikšti jų inkorporavimo. Taip pat iškilo konfliktas dėl Rumunijos ir kitų Europos pietryčių teritorijų SSRS kaimynystėje. Šiose derybose paaiškėjo, kad taikingai suderinti Sovietų Sąjungos ir Vokietijos interesus bus neįmanoma. Todėl 1940 gruodžio 18 Hitleris davė įsakymą, skubiai pasirengti Sovietų Sąjungos invazijai, žinomai kaip „Operation Barbarossa“.

Berlynas dabar nutarė, kad sprendimas Suvalkijos sklypelio reikalu turėtų būti išspręstas dar prieš didįjį žygį į Rusiją, ir taip bent išspausti iš sovietų tam tikrą kompensaciją už šį Lietuvos teritorijos kampelį. Po daugelio pasiūlymų ir priešpasiūlymų Maskva pasiūlė savo kompromisą, sutinkantį sumokėti sutartą sumą dviejų metų laikotarpyje. Vokiečiams šį mokėjimo laikotarpį atmetus, rusai pagaliau sutiko už skypelį sumokėti Vokietijai 7,500,000 aukso doleriais arba 31,500,000 Reicho markėmis. Sklypelio problemai išspręsti 1941 metų sausio 10 dieną buvo pasirašytas dar vienas slaptas protokolas, kuriame buvo nurodyti specifiniai mokėjimų terminai. Paskutinis mokėjimo terminas turėjo būti 1941 vasario 11 dieną. Protokolą pasirašė Molotovas ir Vokietijos ambasadorius Schulenburgas. Šis vasario mėnesio terminas paskutiniam išmokėjimui buvo Berlynui priimtinas, nes „Operation Barbarossa“ buvo nustatyta gegužės arba vėliau-

šiai birželio mėnesiais, kada visi mokėjimai jau bus buvę padaryti.

Kelios mintys pabaigai

Šiuo metu, kada demokratiškiausiu būdu naujai išrinkta Lietuvos Aukščiausioji Taryba kovo 11 dieną paskelbė atstatytą Nepriklausomą Lietuvą, Rusijos karo lėktuvai grasinančiai vis skraido virš sostinės Vilniaus, Raudonoji armija Vilniaus apylinkėse vykdo nerimą keliančius manevrus ir marširuoja gatvėmis, sovietų tankai ir šarvuočiai naktimis dunda Vilniaus gatvėmis ir terorizuoja ramius gyventojus, Raudonosios armijos kariai okupuoja kai kuriuos pastatus ir vykdo kratas ligoninėse.

Šiems teisės ir moralės pažeidimams vykstant, Sovietų Sąjungos prezidentas Gorbačiovas ir jo parlamentas užsispyrusiai reikalauja ir ekonominėmis sankcijomis spaudžia Lietuvos vyriausybę ir parlamentą, kad jie atšauktų ir panaikintų savo kovo 11 dienos Lietuvos nepriklausomybės atstatymo nutarimą.

Šioje įvykių konsteliacijoje lietuviams kyla klausimas, ar visa tai mums neprimena Ivano III sulaužymo „Amžinosios taikos“ sutarties ir Lietuvos invazijos, arba Ivano IV invazijos į Lietuvą ir reikalavimo Lietuvos sosto sau ar savo sūnui, arba Petro Didžiojo invazijų ir spaudimo Respublikos Seimo jam paklusti, arba Stalino ultimatumo ir

Lietuvos invazijos ir inkorporavimo į Sovietų Sąjungą? Tai yra klausimai, ar šių dienų įvykiai nėra tradicinė senosios Rusijos politikos tęsa?

Tai nerimą keliantieji klausimai, į kuriuos atsakymai yra „taip“ ir „ne“. „Taip“, nes karo lėktuvų skraidymas virš Lietuvos sostinės ir sovietų tankai Vilniaus ir kitų miestų gatvėse, bei Raudonosios armijos jėgos demonstravimas mums primena anuos baisius istorijos metus. Atsakymas „ne“, nes mes norime tikėti ir net manome, kad Gorbačiovas nėra kuris nors Ivanas ar Petras, ar kitas Stalinas bei Brežnevas.

Jei jis staigiai nepasuks atgal, Gorbačiovas istorijoje bus žinomas kaip politinių laisvių pionierius. Jis sudarė sąlygas Rytų Europoje išsilaivinti virš 100 milijonų žmonių. Pačioje Sovietų Sąjungoje, nors daug lėčiau, laisvėjimo procesas taip pat vyksta.

Lietuvoje, Gorbačiovo periode, KGB budriai akiai sekant, buvo leistos (ir atrodo vis dar toleruojamos) pagrindinės tautinio pasireiškimo manifestacijos ir įvairios kitos vidaus gyvenimo teisės bei laisvų rinkimų teisė, o taip pat ir religijos laisvė iki to laipsnio, kad sovietiniai paštai pardavinėja Rubenso kryžiaus gan didelę litografiją (17 x 21 in.), įrėmintą ir apsup-tą mažesniais foto vaizdeliais iš Lietuvos religinio gyvenimo. Paveikslai parduodami surinkti lėšas Tarpdiecizinės Kunigų seminarijos operavimo fondui. Vieną šios pui-

kios Rubenso litografijos paveikslą nusipirkau Šiaulių miesto gražiame prieškarinės statybos pašte praeitų metų (1989) rugsėjo mėnesį.

Dabartiniame konflikte tarp prezidento Gorbačiovo ir Lietuvos vyriausybės dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo yra kai kurių užkulisų, kuriuos reiktų paanalizuoti, įvertinti ir juos suprasti. Ne paslaptis, kad Maskva gerai žinojo, jog Lietuvos parlamentas kovo 11 rengiasi paskelbti Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. Šis Lietuvos parlamento veiksmas sovietų politinėje-konstitudnėje terminologijoje buvo viešas sukilimas (open rebellion) išsivystęs į revoliuciją prieš Sovietų Sąjungos konstitucinę santvarką. Šis sukilimas ir revoliucija, atrodo, Maskvos buvo sąmoningai nesukliudytas, nors Maskva galėjo tai lengvai padaryti. Maskvai atrodė naudingiau leisti Lietuvai paskelbti nepriklausomybę ir tuo taip pat eventualiai įrodyti, kad toks revoliucinis paskelbimas yra jų terminologijoje neteisėtas. Sovietinei ekonominei blokadai spaudžiant ir militariškai žmones kankinant, Maskva tiki, kad Lietuvos parlamentas bus priverstas nepriklausomybės nutarimą panaikinti arba, kaip Francois Mitterand ir Helmut Kohl patarė, mažiausiai nutarimą laikinai suspenduoti. Nei Amerika nei Vakarų Europa šiose aplinkybėse, ir Gorbačiovo tikėdamiesi ekonominės bei politinės naudos, Lietuvai pagelbėti arba vengia, arba realistiškai galvojant — negali.

Mes esame įsitikinę, kad lietuvių tauta ir jos parlamentas suvereniteto nutarimo niekuomet nepanaikins ir neatšauks, bet laikinai jį suspenduoti, aplinkybėms spaudžiant, galimybė yra. Tuo atveju Lietuvos suvereniteto problemą Maskva bandys išsprasti į labai gudrią trilypę referendumo, 5-rių metų periodo laukimo ir pagaliau Sąjungos kongreso patvirtinimo sistemą. Šią sistemą sovietai išdirbo užsitikrindami, kad respublikų suvereniteto ir išstojimo iš Sąjungos bandymams ji būtų „Mission Impossible“, ir tuo būdu Sąjungos egzistencija taptų amžiams užtikrinta.

Šiuo atveju respublikoms išsivaduoti galimybė būtų tik visuotinas ir visiškas Sąjungos sugriuvimas. Tam nei Gorbačiovas, nei rusai netiki ir, atrodo, kad Amerika ir bendrai Vakarai tame mato kai kuriuos pavojus, kurių aiškiai atskleisti jie nenori ir žada Sovietų Sąjungai pagelbėti tuos sunkumus pergyventi.

Atrodo, kad dar vienas labai svarbus šio trilypio konstitucinio nuostato siekis yra įteisinti respublikų priklausomybę Sąjungai ir šiuo keliu bandyti gauti tarptautinį statuso pripažinimą. Baltijos respublikų atveju šis kelias susidurs visuomet su Ribbentropo-Molotovo slapto protokolų pasekmėmis ir Jungtinių Amerikos Valstybių 50-ties metų aneksijos nepripažinimo politika, kuri yra nesikeičianti.

Lietuvių reikalavimas atsiskirti nuo Sovietų Sąjungos kontrolės bei teisės kištis į Lietuvos valstybinį

gyvenimą yra pagrįstas šimtmečių patyrimu santykiuose su Rusija, patyrimu, kurs Lietuvai yra tautinio išlikimo klausimas. Istorija mus taip pat moko, kad paskelbimas ir įstatymas nepriklausomybės dar neužtikrina mūsų tautos saugumo, iki kol Lietuva ir kitos Baltijos respublikos neįsijungs į visos Europos naują santvarkos sistemą ir netaps šios sistemos saugumo integraline dalimi.

Gyvename labai kūrybingus tarptautinės politikos laikus. Lietuva, kaip niekad savo istorijoje, yra didžiųjų valstybių kabinetų debatuose, pasaulinės spaudos pirmųjų puslapių straipsnių antgalvėse ir editorialų komentaruose, televizijos ir radijo svarbių žinių pranešimuose bei diskusijose. Lietuva savo heroiškuose politiniuose ėjimuose vadovauja laisvės ir žmogaus teisių frontuose. O ką mes, Lietuvos emigracija, darome ir darysime šiuose frontuose Lietuvai pagelbėti?

Šiam straipsniui panaudoti šaltiniai:

1. Lietuvių enciklopedija.

Straipsnio autoriaus veikalai:

2. L'Entente Baltique, Sirey, Paris 1939.
3. The USSR-German Aggression against Lithuania, Robert Speller & Sons, New York, 1973.
4. The Baltic Nations, Euramerica Press, Pittston, PA, 1976.
5. La Lithuanie et la Seconde Guerre Mondiale, Maisonneuve et Larose, Paris, 1981.
6. Three Secret Protocols, Euramerica Press, Pittston, PA, 1980.

Neseniai iš Lietuvos jau antrą kartą Amerikoje lankėsi Jonas Antanaitis, mokslo darbuotojas, su kuriuo redaktoriui teko pasikalbėti aktualiais Lietuvos padėti liečiančiais klausimais. Jonas Antanaitis — rezistentas jau nuo 1941 metų, studentų ateitininkų korp!

Grandis korporantas, 1944-45 universiteto dėstytojas Kaune, Studentų ateitininkų sąjungos pirmininkas, suimtas 1945, sovietų lageriuose ir tremtyje išbuvęs iki 1956. Grįžęs iš tremties, buvo projektavimo instituto vyriausiojo konstruktorium.

Lietuvos vardas – auksinėmis raidėmis

POKALBIS SU JONU ANTANAIČIU

Mūsų pokalbiuose daugiau kaip prieš dvejus metus kėlėte mintį, kad Lietuvos kelyje į laisvę svarbiausias uždavinys yra dvasinis tautos atgimimas. Kokios problemos, kokie uždaviniai yra aktualiausi šiuo metu, kai Lietuva jau pasiskelbė atstatanti savo nepriklausomybę?

Reikia pasakyti, kad dvasinis atgimimas ir dabar tebėra vienas iš aktualiausių uždavinių. Nežiūrint to, kad šiuo metu yra jaučiamas dvasinis pakilimas, ypač susidomėjimas religija (tikybos pamokas lanko ne tik mokiniai, bet ir nemažai jų tėvų), vis tik blogio šaknys dar tebėra išlikusios ne tik žmonių sąmonėje, bet ir pasąmonėje. Tiesa, Lietuvos žmonės norėtų sukurti tokią visuomenę, kurioje dominuotų socialinis teisingumas, svajoja apie tokią Lietuvą, kurioje kiekvienas surastų savo vietą ir galėtų įprasminti savo gyvenimą, tik dažnai visiems tiems užmojams trūksta idėjų ir idealų.

Dvasinė stiprybė — tai pagrindinis ginklas mūsų kovoje dėl laisvės. Deja, šio ginklo dažnai pritrūkdamame. Pirmąją bolševikinę okupaciją lietuvių tauta sutiko nepasiruošusi tokiems išbandymams: lietuvių tautoje atsirado „liberalų“, kurie patikėjo pasakoms apie bolševikinį rojų. Vokiečių okupacija taip pat neprisidėjo prie dvasios stiprinimo. Todėl antrąją bolševikų okupaciją sutikome dar silpnėsi. Neturėjome nei savo programos, nei vadų. Buvome priversti veikti pagal Stalino-Berijos scenarijų, kurio tikslas buvo lietuvių tautos sunaikinimas.

Ar nėra pavojaus, kad ir šiuo metu lietuviai bus priversti gyventi pagal „Gorbačiovo scenarijų“?

Gorbačiovas, be abejo, to ir siekia, bet aplinkybės, palyginus su 1944-49 metais, yra pasikeitusios.

Anuo metu Sovietų Sąjunga buvo viena iš nugalėtojų, dabar — yra pralaimėjusi ginklavimosi varžybas. Anuo metu daug kas tebetikėjo į „šviesų komunizmo rytojų“, šiuo metu komunizmas yra demaskuotas, kaip beprotiškas siautulis, įvykdęs negirdėtus nusikaltimus prieš žmoniją. Lietuvių tauta, pergyvenusi jo košmarus, yra pakankamai užgrūdinta. Todėl žino, kad vienintelis kelias yra demokratija ir laisvė. Iki šiol mums, palyginus, neblogai sekėsi: demokratijos idėjos greit pasklido po visą tautą. Televizijos, radijo ir spaudos dėka visa Lietuvos visuomenė dalyvauja valstybės reikalų sprendimuose. Ankstesnioji „komunistinė“ Aukščiausioji Taryba padarė sprendimus, apie kuriuos prieš porą metų niekas net nesvajavo. Lietuvos kompartija atsisakė būti Maskvos įrankiu, atsisakė ir valdžios monopolio. Pagaliau, demokratiškai išrinkta Lietuvos Aukščiausioji Taryba, vykdydama tautos valią, nutarė paskelbti Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. Tai didelės pergalės. Tačiau prieš akis dar pats didžiausias uždavinys — realizuoti šį nutarimą.

Kokiu keliu tauta turėtų dabar eiti, siekdamą to pilnutinės nepriklausomybės realizavimo? Kaip nusikratyti vis dar besitęsiančio okupacinio jungo, pirmo iki dantų apsiginklavusios imperijos?

Norint laimėti, pirmiausia reikia aiškiai žinoti tikslus — artimiausius ir tolimiausius; antra — apgalvoti

visus kelius irėjimus, kaip tuos tikslus pasiekti; trečia — išsiaiškinti, kas yra priešai ir kaip su jais elgtis ir kalbėtis, o kas yra sąjungininkai, kuo mes esame naudingi jiems ir kaip jie gali mums padėti. Trumpai tariant, turi būti parengta veiksmų programa, apsvarstyta kiekvienas variantas. Tai atliekama ne masiniuose susirinkimuose ir ne demonstracijose, tai yra kruopštus štabų darbas.

Šiandien mūsų mintys sukasi, be abejo, tik apie tai, kaip pasidaryti laisviems ir nepriklausomiems. Tačiau laisvė ir nepriklausomybė, nors ir yra labai didelės vertybės, jos dar nėra vienintelis tikslas. Turime ir tai žinoti, kaip mes tas vertybes panaudosime, kaip mes būdami laisvi gyvensime. Man įstrigo Čikagos arkivyskupo kardinolo Bernardin žodžiai, pasakyti pamaldose, pagerbiant Lietuvos nepriklausomybės atstatymo paskelbimą. Jis maždaug taip kalbėjo: „Dievas Lietuvai suteikė didelę malonę — skleisti demokratijos ir laisvės šviesą Rytų Europos tautoms“. Galbūt tai ir yra tas didysis uždavinys, kuriuo Lietuva galės įnešti savo indėlį į žmonijos kultūros lobyną!

Ši jūsų mintis sugestuoja, kad lietuvių tauta turi tam tikrą misiją. Ar ne panašiai apie ją savo laikų yra kalbėję J. Basanavičius, V. Kudirka, Maironis, o vėliau St. Šalkauskis, A. Maceina ir kt. ? Tačiau šiuo metu mums vis dėlto labiau rūpi, ar demokratiniu keliu bus įmanoma pasiekti laimėjimo?

Demokratinis kelias yra nuomo-

nių ir interesų suderinimas ne tik tarp sąjungininkų, bet ir tarp oponentų. Tai atliekama derybose. Jose pateikiami reikalavimai ir pasiūlymai. Gaila, kad šiandien turime tik reikalavimus, o pasiūlymų nėra, taigi neturime ir derybų. Lietuva reikalauja nepriklausomybės, Gorbačiovas reikalauja paklusti jo diktatoriškai valdžiai. Amerikos administracija stebi ir nežino, ką daryti. Koks turėtų būti pirmas žingsnis iš šios nelemtos situacijos? — Lietuva galėtų pasiūlyti savo modelį perėjimui iš „socialistinės sistemos“ į normalią demokratinę santvarką. Gorbačiovas galėtų pateikti savo „federacijos“ modelį. Tik tokiu būdu, atsiradus pasiūlymams, galima būtų rasti išeitį iš visiems nemalonios padėties.

Kas iš tikrųjų kaltas dėl šios nemalonios padėties susidarymo?

Manau, kad dabartinėje situacijoje didžiausias kaltininkas yra Amerikos administracija, kuri savo žaidimą grindžia „Gorbačiovo korta“. Tai yra labai pavojingas žaidimas, kuris gali pasaulį privesti prie naujų tarptautinių įtampų ir net galimų konfliktų. Gorbačiovo tikslas — sovietinės imperijos išlaikymas, bet ne demokratijos įdiegimas sovietijoje (kaip daugelis Vakaruose galvoja). Sovietinė kolonialinė imperija — tai anachronizmas šių laikų dvaisiai. Jeigu ji išliks, joje nuolat brės tautiniai ir socialiniai konfliktai, kurie gali persimesti ir į tarptautinę areną. Tokia imperija pati bus nestabili, todėl ji gali veikti kaip de-

tonatorius pasauliniuose konfliktuose.

Manau, kad Amerikos vadovai puikiai tai supranta, bet yra jėgos, kurios suinteresuotos, kad pasaulyje nebūtų stabilumo. Bush'o administracija yra tokių jėgų įtakoje. Patys amerikiečiai nori ramaus gyvenimo, kuriame būtų išspręstos socialinės problemos, sumažinta mokesčių našta ir pan. Bush'o administracija ir jos parankiniai, kartu su sovietinės propagandos specialistais, spekuliuoja šiomis žmonių nuotaikomis, skelbdami, kad Lietuvos reikalavimas nepriklausomybės kelia tarptautinę įtampą, trukdo susitarti su Gorbačiovu, ar net sudaro pavojų pačiam Gorbačiovui — „demokratijos apaštalui“. O pats Gorbačiovas nė nesiruošia pereiti į demokratinę santvarką. Jis dar nėra pasiūlęs nė vieno įstatymo, užtikrinančio žmogaus teises į nuosavybę, rinkos ekonomiką ir laisvos visuomenės sukūrimą. Jam vien tik rūpi gauti Amerikos ir kitų „kapitalistinių“ valstybių kapitalą bei technologiją, kad galėtų lopyti savo griūvančios imperijos skyles. Ekonominė padėtis yra labai prasta, ir sovietinė liaudis ją pakenčia tik todėl, kad Gorbačiovas ją maitina pažadais gauti kapitalistų ekonominės pagalbos, gerų prekių ir pan.

Tad gal Vakarų, o ypač Amerikos, ekonominė pagalba Sovietų Sąjungai turėtų būti salygojama tikru ir nemeiluotu demokratėjimo procesu?

Ekonominė pagalba — tai ir yra tas svirtas, kuriuo laisvasis pasau-

lis gali priversti Gorbačiovą sėsti prie derybų stalo ir iš esmės svars-tyti Sovietų Sąjungos valdymo sis-temos demokratėjimą. Žinoma, yra didelė galimybė, kad tokiu atveju, jei prez. Bush kietai pasakytų ne-duosiąs sovietams ekonominės pa-galbos, sovietinė liaudis tuoj nu-šluotų Gorbačiovo valdžios apara-tą. Todėl sovietų propaganda visais būdais ir stengiasi įtikinti naivuolius Vakaruose, kad, Gorbačioviui žlu-gus, atsiras anarchija, pasireikš an-tisemitizmas ir pan. Suprantama, kiekviena revoliucija neapsieina be ekscesų, bet galutinis rezultatas vis tik būtų demokratijos laimėjimas. Dar geriau būtų, jei pats Gorbačio-vas rimtai imtųsi žingsnių pereiti prie demokratinės sistemos.

Prezidento Bush'o administracijai yra dalinai pasisekę įtikinti savo piliečius, kad ekonominė pagalba Sovie-tų Sąjungai yra būtina reikalinga ir naudinga tiek sovietams, tiek ir pačiai Amerikai. Kokiais argumentais šį mitą būtų galima sugriauti?

Reikia atsiminti, kad Amerikos pagalba sovietams, kokiaje formo-je ji būtų teikiama, vis vien yra

Amerikos žmonių — mokesčių mo-kėtojų sąskaita. Amerikos piliečiai turi pilną teisę reikalauti, kad iš jų uždirbamų pinigų nebūtų išlaiko-mas pats didžiausias pasaulyje (pa-gal oficialią galią) diktatorius ir viso pokario įtempimo kurstytoja — so-vietinė imperija. Reikėtų taip pat blaiviai įvertinti ankstyvesnes eko-nominės pagalbos komunistinei Lenkijai ir kitiems „socialistiniams“ kraštams rezultatus. Juk buvo „su-kišta“ dešimtys bilijonų dolerių, o rezultatas — nulis. Taigi ir Sovietų Sąjunga, kol joje nebus pakeista sis-tema, bus kiauras maišas, kurio ne-pripildys ne tik Amerika, bet ir vi-sas laisvasis pasaulis kartu paėmus.

Lietuvos problema negali būti lai-koma tik lokale problema. Nuo to, kaip šis Lietuvos klausimas bus išspręstas, priklausys ir tolimesnė pasaulio ateitis: ar tarptautiniuose santykiuose įsiviešpataus teisė ir teisingumas, ar jie tebebus spren-džiami iš jėgos pozicijos. Daug kas priklausys ir nuo mūsų pačių, lie-tuvių, nuo mūsų dvasios stiprybės, nuo mūsų išminties ir veiksmų. To-dėl visa turime daryti, kad Lietuvos vardas į pasaulio istoriją būtų įra-šytas auksinėmis raidėmis.

XXXIV-TOJI L.F.B. STUDIJŲ IR POILSIO SAVAITĖ 1990 METAIS VYKS RUGPJŪČIO 12-19 DIENOMIS DAINAVOJE

Bendroji savaitės tema: Lietuvos valstybingumo forma ir turinys. Pa-skaitininkai ir simpoziumų dalyviai — iš Amerikos ir Lietuvos. Prog-rama bus skelbiama spaudoje, paskubėkite registruotis ir užsisakyti kambarius pas LFB CV išdininką Joną Vasarį, 979 Proehl Drive, Barber-ton, OH 44203. Registracijos mokestis 15 dol. šeimai.

LFB Centro valdyba

LIETUVOS MOKYKLOS KELIU

AURIMAS M. JUOZAITIS

Lietuva išgyvena audringą laikmetį. Didžiosios politikos verpetai įnešė ją į pasaulinių įvykių avansceną, jos vardas, ačiū Dievui, žinomas ne tik „aukštakakčiams“ (high-brow), bet ir kiekvienam atsitiktinai sustabdytam kur nors New Yorke ar Romoje, Sao Paulo ar Sydney. Be abejonės, tai milžiniškas pasiekimas, tačiau vien jo, vien ėjimo sunkių politinių kovų keliu link mūsų Tėvynės nepriklausomybės dabar jau nebepakanka. Žmogaus ir piliečio teises užtikrinantys įstatymai, gerai organizuotas valstybinio valdymo mechanizmas, efektyvi ir stabili ekonomika — visa tai karščiausių diskusijų objektai šios dienos Lietuvoje, ir tai suprantama, kadangi šios problemos gula tikro valstybingumo pamatan. Tačiau ne itin daug žmonių yra įsisąmoninę, kad šitų didelių klausimų sprendimai glūdi pačiuose giliausiuose kiekvieno žmogaus ėjimo pasaulin praduose,

t.y. ugdyme. Kaip ir kokioje aplinkoje vaikas bus auklėjamas, lavinamas, mokomas, kur ir kada jis gaus vienokį ar kitokį išsilavinimą — tai tik keli iš pagrindinių žmogaus tapsmo klausimų, kuriuos ne itin noriai aptaria Lietuvos dienraščiai bei savaitraščiai. Vyrauja nuomonė, kad švietimo bei ugdymo problemos yra specifinės, spręstinos tik siaurame specialistų rate. Nesustosiu ties tokios padėties priežasčių nagrinėjimo, bet pabandysiu glaustai išdėstyti pagrindines švietimo sistemos pertvarkymo kryptis, kurios, manau, svarbios ne tik specialistams, bet ir visiems Lietuvos reikalais besirūpinantiems žmonėms.

1988 m. pradžioje (dar prieš gimstant Sąjūdžiui) dvi energingos moterys dr. M. Lukšienė ir ped. L. Tupikienė, pasižiūrėjusios į Estijoje vykdomą mokyklos reformą, pradėjo kurti Lietuvos tautinės mokyklos koncepciją, kurioje numatė pagrindines pradinės bei vidurinės mokyklos vystymosi perspektyvas, suformulavo jų tikslus. Paskelbtą koncepcijos projektą (1988 m. gruodžio mėn.) pedagoginė visuomenė priėmė entuziastingai, nes ką tik gimęs Sąjūdis jau buvo pažadinęs daugumą Lietuvos gyventojų akty-

Aurimas M. Juozaitis, šio straipsnio autorius, yra Lietuvos Mokytojų Sąjūdžio koordinacinio centro pirmininkas. Šią žiemą, vasario mėn., lankėsi Jungtinėse Amerikos Valstybėse ir dalyvavo tarptautinėje mokytojų konferencijoje.

viai politinei bei kultūrinei veiklai. 1989 m. buvo ženklūs kaip visų pagrindinių švietimo koncepcijų projektų kūrimo metai. Taip pat tų metų birželio 3-4 dienomis įvyko Lietuvos Mokytojų Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas, kuris subūrė aktyviausius pedagogus — sąjūdininkus į profesinio pobūdžio judėjimą viso Sąjūdžio rėmuose. Pagrindinis Mokytojų Sąjūdžio tikslas — sukurti Lietuvos tautinę mokyklą. Šio tikslo mokytojai — sąjūdininkai — siekia propaguodami kvalifikuotas profesines žinias bei aktyviai dalyvaudami visuomeninėje veikloje. 1989 m. pabaigoje buvo baigtas naujas Lietuvos švietimo įstatymo projektas, kuris parengtas remiantis laisvojo pasaulio valstybių švietimo įstatymais. Įstatymo projektas nurodo, kad greta valstybinių mokyklų egzistuos ir privačios mokyklos (religinių bendruomenių, organizacijų, privačių asmenų); valstybinė mokykla yra depolitizuojama, t.y., mokinius joje draudžiama ugdyti kokios nors privalomos pasaulėžiūros dvasia; įteisinama aukštųjų mokyklų autonomija, mokestis už studijas aukštosiose mokyklose bei kitos radikalių naujovės. Kartu rengiami ir kiti teisiniai švietimo dokumentai.

Tačiau pagrindinis mokyklos pertvarkymo darbas dar priešaky, nes reikia: a) parengti naujas mokymo programas, b) parašyti naujus vadovėlius, c) išmokyti mokytojus dirbti su nauja medžiaga bei naujais pedagoginiais metodais. Štai čia ir susiduriama su labai di-

delėmis problemomis. Koncepcijas parašyti mes dar surandame žmonių: priprašome vieną kitą mokslininką, platesnio išsilavinimo ir didesnės pedagoginės išminties mokytoją, tačiau žymiai sunkiau yra detalizuoti koncepcijų nuostatas ir suteikti joms mokymo programų formas. Tam yra sudarytos darbo grupės, tačiau, dirbdamos laisvu nuo pagrindinio darbo metu ir tik „idėjiškai“ (be jokios materialinės paramos), jos nėra pajėgios greitai laiku atlikti šių uždavinių.

Ne lengvesnė padėtis ir su vadovėliais. 1989 metų pabaigoje atlikus pradžios bei vidurinių mokyklų vadovėlių ekspertizę, paaiškėjo, kad iš 172 dabar mokyklose naudojamų vadovėlių 36 yra katastrofiškai pasenę ir absoliučiai nenaudotini (didžiausią jų dalį sudaro stagnacijos metais išleisti istorijos, geografijos ir literatūros vadovėliai); 49 vadovėliai tinka mokykloms tik juos papildžius ar pataisius ir tik pereinamuoju laikotarpiu, t.y. kol bus parengti iš esmės visai kitokio pobūdžio vadovėliai; 61 vadovėlis pereinamuoju laikotarpiu gali būti naudojami be pakeitimų ir turime 26 naujai parašytus bei tinkamus tautinei mokyklai vadovėlius. Įvertinus tai, kad Lietuvoje vadovėlius leidžia tik viena „Šviesos“ leidykla, kuriai spausdinti naujus lietuvių autorių vadovėlius nėra pelninga ir kad vadovėlių rašymas trunka labai ilgai, tai tenka konstatuoti, kad Lietuvos mokykla dar keletą metų dirbs be naujų vadovėlių, mokytojai bus priversti dėstyti pagal savo

pasirengtus konspektus. Čia norėčiau padėkoti mūsų tautiečiams išeivijoje, kurie labai noriai padeda mums siųsdami vadovėlius ir kitą metodinę literatūrą.

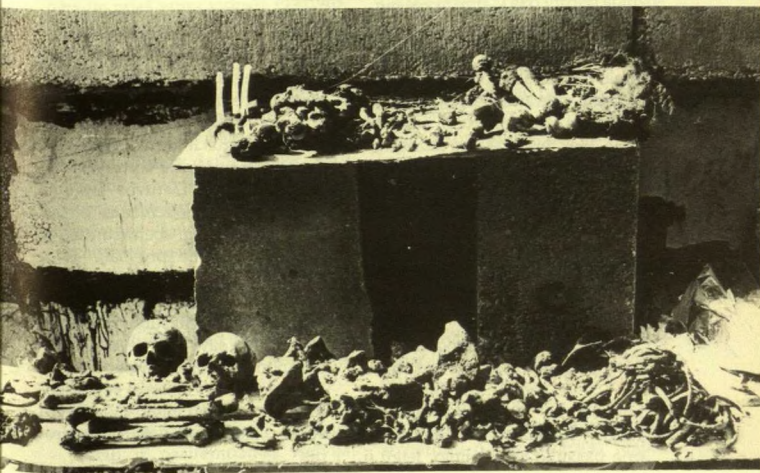
Na ir bene pats sudėtingiausias ir daugiausiai pajėgų reikalaujantis darbas — perorganizuoti mokytojų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistemą. Dalies pedagogų profesinis lygis labai neramina, o ir tie mokytojai, kurie dirbo sąžiningai ir kvalifikuotai, neturi galimybių sistemingai ir aukštam lygyje tobulinti profesines žinias bei įgūdžius. Nuo antrosios sovietinės okupacijos Lietuvoje įsigalėjo pedagoginiuose institutuose oficialiai remiama ir privaloma visiems studentams studijuoti sovietinė pedagogika, kurios pagrindinis tikslas buvo „formuoti komunistinės moralės“ mokytoją, kuris „ryžtingai kovotų su tarybinės liaudies priešais“. Aišku, kad tokioje atmosferoje mokomi studentai sugebėdavo išsaugoti meilę vaikams, savo mokiniams, tik priešindamiesi tokiam dvasiniam terorui. Politinės, socialinės, ekonominės mokytojo darbo sąlygos Lietuvoje per pastaruosius 40 metų atvedė prie to, kad ši profesija tapo viena iš labiausiai nepopuliarių ir vengtinų. Dar blogesnė situacija susidarė pedagogikos moksle.

Sovietinė pedagogika atsisakė ugdymo sąvokos, pakeitė ją formavimo samprata, kuri aiškiai nurodė ką („komunizmo statytąją“) ir kaip („remiantis marksizmo-leninizmo pasaulėžiūra“) auklėti ir mokyti. Todėl dabar Lietuvoje yra vos keli žmonės, kurie gali skaityti moderniosios pedagogikos lygį atitinkančias paskaitas. Suprantama, kad norint pradėti ruošti visiškai kitokius mokytojus, reikia pakeisti ne tik pačią jų ruošimo sistemą, bet ir parengti naujus dėstytojus, kurie galėtų rengti mokytojus naujai Lietuvos mokyklai.

Šiame trumpame straipsnyje neįmanoma paminėti bent didesnės problemų dalies, su kuriomis susiduria švietimo sistemos pertvarkytojai. Mančiau akivaizdu, kad darbai labai plačios apimties, įtraukiantys skirtingiausių profesijų žmones, reikalaujantys nemenkų finansinių investicijų. Mums labai svarbu sukurti tokią mokyklą, kuri ugdytų laisvus ir kūrybingus būsimus Lietuvos piliečius. Tam būtina sujungti visas intelektualines, organizacines bei materialines Lietuvos gerovės trokštančias pajėgas, nes mažos nepriklausomos valstybės tauta, norinti įsitvirtinti kitų pasaulio tautų tarpe, turi savo dvasia tapti didi.

Sekančiame puslapy: iš vienos sodybos šulinio išimti nukankintų partizanų kaulai ir palaikai. Gyvus patekusius į KGB rankas partizanus labai žiauriai kankindavo. Buvo sulaužomos kaukolės, išdaužyti dantys. Kad žmonės gatvėje negirdėtų kankinamųjų riksmo, burnos būdavo prigrūstos skudurų ir užrišamos melą. Tokie raiščiai matomi ir šioje nuotraukoje. Nuotraukos gautos V. Kluoniusa dėka.

1989 metais Lietuvoje buvo garbingai laidojami atkasti partizanų palaikai. Čia matomas perlaidojimas Ukmergės miesto kapinėse. 1944-1951 m. žuvusių partizanų kūnai būdavo išniekinami ir mėtomi miestelių gatvėse ir aikštėse. Paskui jų kūnus sribai ar enkavedistai užkasdavo kur nors šiukšlynuose ar žvyrduobėse.

KŪRYBINĖS MINTIES

ATROFIJA -

SOVIETIZACIJOS VAISIUS

SAULIUS GALADAUSKAS

Bet kokia ekonominė pažanga netrunka duoti vaisių. Kur kas ilgiau laukiame dvasios prasiskleidimo. Gal todėl žmonija ilgainiui ir sutapatino individo dvasinę brandą su jo amžiumi, nors istorija čia nestokoja išimčių. Tikėjimas, kad laikas teikia išmintį, dar ne pats didžiausias paklydimas. Bet tikrai neišmininga, užuot pasiklojus mums skirtu laiku, sukrauti atsakomybę ateinančioms kartoms. Retai susimąstome, kiek teisingas tėra dažnai kartojamas šūkis „jaunimas — mūsų ateitis“. O gal mes patys esame mūsų ateitis, o kas jaunimo — jaunimui. Kartais atrodo, kad šį šūkį pagimdė bendras žmonijos polinkis auklėti, mokyti, tobulinti ir gelbėti artimą, žmoniją, pasaulį ir ką tik nori, bet tik ne save.

Jeigu mes tas auklėjimo, tobulinimo ir gelbėjimo pajėgas nukreiptume į save pačius, tai tikrai daug nuveiktume žmonijos tobulinimo srityje, nemažiau prisidėtume ir prie pasaulio išgelbėjimo, jeigu jį,

žinoma, įmanoma išgelbėti. Pagaliau tai padėtų atsikratyti to prieštaravimo patiems sau, kada mes kaltiname jaunimą palaidumu, neatsakingumu ir abejingumu, o tuo pačiu sudedame į jį savo viltis kaip į mūsų neįgyvendintų svajonių įkūnytoją, žodžiu, įveiktume „šviesios ateities“ sindromą. Kartų antagonizmas ne mūsų dienų „išradimas“. Jis egzistuoja nuo tada, kai žmonija susiskirstė į jaunus ir senus, į blogus ir gerus, į priešus ir draugus ir t.t. Antra vertus, kaltindami dabartinį Lietuvos jaunimą įvairiausiomis nuodėmėmis, o ypač jas vainikuojančiu abejingumu, lyg ir neprašauname pro šalį. Taip, agresyvumas, ištižimas, veidmainystė, ištvirkimas ir abuojumas — tai kur kas dažniau sutinkamos mūsų jaunimo savybės, negu kad susitvarkymas, dora bei visuomeninis aktyvumas. Bet užtenka šūkį „jaunimas — mūsų ateitis“ pakeisti šūkiu „jaunimas — mūsų veidrodis“...

Kiek gili ir visuotinė buvo sovietizacija, kartais buka ir nuožmi, kartais iki plonybių klatinga — tiek gilus ir visuotinis yra dviejų (o gal net ir trijų) pastarųjų kartų moralinis nuosmukis, kartais labai akivaizdus, o kartais besireiškiantis taip keistai ir komplikuotai, kad laisvojo pasaulio vertintojams belieka tik gūžčioti pečiais ir įvardinti vieninteliu išsireiškimu — *homo sovietinis*. Homo sovietais yra bendra komunistinio lagerio liga, lyg radiacija, apsaugoti nuo kurios tegali patikima slėptuvė. O įsitikinimas, kad nesi sovietizuotas vien dėl to, kad nekenti sovietų valdžios, tolygus įsitikinimui, kad neapykanta radiacijai gali apsaugoti nuo jos poveikio. Kas gi ta patikima slėptuvė? Tai šeima ir tikėjimas. Ir prieš vieną, ir prieš antrą tamsos vykdytojai taip uoliai kovojo, kad tiek šeimos, tiek tikėjimo likučiais dar galime džiaugtis tik dėka tų kovotojų tamsumo ir apsileidimo, o ne įniršio stokos. Taip pat turime dėkoti tai nepriklausomybės laikų šviesumenei, kurios dvidešimties metų pasiaukojamo triūso vaisių barbarai nesugebėjo sunaikinti nė per pusę amžiaus. Vienok nenorėčiau, kad skaitytojai susidarytų nuomonę, jog dabartinį Lietuvos jaunimą nurašau į nuostolius, akiai garbindamas laisvojo pasaulio kultūrą arba vien tik praeitį. Juolab, kad atgimimą ir nepriklausomybę (rašau tai avansu) iškovojo patys dabartinės Lietuvos žmonės, tame tarpe ir jaunimas, žinoma, atsispirdamas į garbingą praeitį ir pasiremdamas išeivija.

Tiesiog vyko baisus vertybių naikinimas ir mūsų žmonių sielas užgulė didelis griuvėsių ir pelenų sluoksnis. Visa tai suprantama ir objektyviai pateisinama, bet tai dar nereiškia, kad galime pasitenkinti esama padėtimi. Kai kurie atgimimo veikėjai pastebėjo, kad jeigu ši sistema būtų Lietuvoje veikus dar bent dešimt metų, atgimimas būtų nebeįmanomas. Gal jie neįvertino tautos gajumo, bet, žvelgiant į tuos griuvėsius ir pelenus, optimizmo ne daugėja.

ŠEIMA IR ORGANIZACIJOS

Jeigu mums išties rūpi tautos ateitis, tai turime susirūpinti katalikiškos šeimos sugrąžinimu Lietuvai. Tik susirūpinti lengviau, nei sugrąžinti. Teko girdėti statistiką, kurioje skelbiama, kad Lietuvoje motina savo vaiko auklėjimui teiškali skirti 17 minučių per parą. Ir tai nereiškia, kad pas mus vaikus auklėja vieni vyrai. Turint mintyje mūsų ekonomines sąlygas ir tai, kaip sunku suaugusiam žmogui keisti savo pažiūras ir gyvenimo būdą — normalios šeimos Lietuvoje galima tikėtis ne greičiau kaip po 20 metų. Bet ir tai tik su sąlyga, kad dabartinė jaunoji karta bus auklėjama tikėjimo ir šeimiškumo dvasioje. Atsiduriame tarsi užburtame rate — šeimos žmogų reikia ugdyti šeimoje. Ir tada visos mūsų viltys nukrypsta į kitas jauno žmogaus ugdymo priemones — tai mokykla ir organizacija. Mokyklą turėjome sovietinę, o organizacijas tokias,

Lietuvos Respublikos AT posėdis. Iš kairės: pirm. pavaduotojai Kazimieras Motieka ir Bronius Kuzmickas, pirm. Vytautas Landsbergis, pirm. pavaduotojas Česlovas Stankevičius, mandatų kom. pirm. prof. Aloyzas Sakalas ir AT sekretorius Liudvikas Sabutis. Nuotr. L. Pučinsko.

kokių geriau būtų buvę neturėti. Kuriama naujos tautinės mokyklos koncepcija. Atgimsta ir kuriasi naujos organizacijos. Mąstančių mokytojų ir organizacijų vadovų nuomonės sutampa viename — kol bus atstatyta šventa šeimos institucija, didelė atsakomybė už jaunimo dvasinę sveikatą gula ant pastarųjų pečių. Apie mokyklos atstatymo problemas tinkamai gali pasamprotauti mokytojai, mokyklų vadovai ir pedagogai teoretikai, aktyviai dalyvaujantys mokyklos desovietizacijoje.

Aš norėčiau išsakyti keletą minčių apie atsikuriančių ir naujai besikuriančių organizacijų vaidmenį Lietuvos atgimimo procese, nes turėjau progos susipažinti su daugeliu šių organizacijų iš arčiau nuo pat jų susikūrimo ar atsikūrimo pradžios.

Lemiamą vaidmenį bet kurioje organizacijoje vaidina jų vadovai, globėjai ir ideologai.

Vos prisidėjus jaunuomenės sąjūdžiui, švietimo sistemos biurokratams užsipuolė atgimstančių organizacijų vadovus, įrodinėdami, kad patiems vaikams organizacijų įvai-

rovės nereikia, užtat jie jų ir nekuria. Pastarųjų kūrimu, girdi, užsiima vien tik suaugusieji, norėdami įgyvendinti savo „nešvarius politinius kėslus nekaltų vaikučių rankomis“. Mums, dažniausiai visiškiems pedagogikos diletantams, tekdavo įrodinėti „profesionalams“, kad vaikų ir jaunimo organizacijų tikslas yra padėti subręsti jaunam žmogui, t.y., sudaryti kuo palankesnes sąlygas asmenybės savikūrai ir saviraiškai. Na, o jeigu tas jaunas žmogus, t.y. ugdytinis yra tiek subrędęs, kad gali pats susikurti sąlygas savęs subrandinimui, tai ar čia nesuveikia tas pats dėsnis, kai baronas Miunhauzenas už savo šauniosios kasos iš pelkės ištraukė patį save su visu žirgu.

Ką gi, mūsų minėtieji „profesionalai“ jau urmu patraukė link istorijos šiukšlyno ir mums nebereikia įrodinėti, kad mes ne kupranugariai, kad jaunimą skaldo ne organizacijų įvairovė, o bendravimo kultūros ir panašių dalykų stoka. Bet kur galėdami jie dar bando įkasti. Pasitelkę ryškiausią dabartinio jaunimo savybę — abejingumą — piktadžiugiškai priekaištauja: suėdėt komjaunimą, išvaikėt pionierius, o kur tie skautai su ateitininkais. Na, pirmiausia tai komjaunimo ir pionierių niekas neskriaudė ir neskriaudžia. Priešingai, jie patys (tiksliau jų vadovybė) niekaip neatsikrato įpročio skriausti kitus. Visais įmanomais būdais (pavyzdžių galėčiau prirašyti tiek, kad išeitų dar vienas straipsnis) dirbtinai bando mas išlaikyti komjaunimo ir pionie-

rių monopolis iki pat šių dienų.

Na, o kad skautai, ateitininkai, gediminaičiai, jaunaliutuviai, kudirikaičiai, vytautaičiai ir kitokie dar nelabai gausūs, tai tik džiaugtis reikia. Nejaugi mes norime bolševikinių skautų ar tarybinių ateitininkų. Šios garbingos praeities organizacijos savo gretas turi didinti su ypatinga atsakomybe, nes kokybė čia yra esmė. Antra vertus, tos organizacijos tikrai nėra tiek mažos, kad neturėtų įtakos atgimimo procesui Lietuvoje. Kur kas lengviau tokioms naujoms organizacijoms kaip gediminaičiai ar kudirikaičiai, kurių neįpareigoja praeitis ir nesaisto tarptautiniai įsipareigojimai, jeigu, žinoma, toks atsakomybės sumažėjimas yra privilegija. Ypač svarbu, kad tiek vienu, tiek kitu vadovai būtų kūrybingos asmenybės.

KŪRYBINĖS MINTIES ATROFIJA

Karčiausias sovietizacijos vaisius — kūrybinės minties atrofija. Jau anksčiau minėjau, kad sovietizacija — tai ne vien teroras ir nuožmus bukinimas. Tragiškiausia yra tai, kad ilgalaikės prievartos, melo ir klastos veikiama žmonės atrato savarankiškai, atsakomingly galvoti, juo labiau kūrybiškai mąstyti, pasidavė inercijai, pradėjo naudoti priešų metodus net kovoje su juo. Todėl neretai tiek organizacijose, tiek pavienių asmenų veikloje vyrauja daugiau ko nors neigimas, negu konstruktyvi kuriamoji veikla. Pasitaiko ir gudravimo, neprincipinumo atvejų, naiviai tikint, kad

kilnūs tikslai pateisins nekilnias priemones. Taip pat sunku atsikratyti stabmeldiško tikėjimo išoriniais efektais. Įspūdinga forma nėra pats savaime blogis, greičiau — priešingai. Tačiau šalia to norėtusi nors kaip „garstyčios grūdo“ tikėjimo nematomais ir nebūtinai dideliais dalykais, kad būtų labiau pasikliaujama malda ir skautiškuoju „kasdien po gerą darbą“. Kūrybinės minties stoka tarsi homo sovietais ragučiai, dažnai kyšteli ir iš oratorių kalbų. Išsekus tamsios praeities įvardinėjimams ir gudriau užsimaskavus stagnacinei opozicijai, kalbėtojai ėmė vieni kitus raginti dirbti, o ne kalbėti. Daugelis ramia sąžine ir su dideliu entuziazmu dirbtų ir veiktu, jei tik žinotų ką dirbti ir ką veikti. Kūrėjų perteklium nesiskundžia nei viena tauta, o mes mielai pasitenkintume ir kūrybingais interpretatoriais, kad tik jų būtų į valias, juolab, kad tikrai turime ką interpretuoti iš praeities ir dabarties.

Jeigu reikėtų išskirti kurią nors organizaciją, tai didžiausią prasmę matau ateitininkiškoje veikloje. Jau minėjau, kad *patikimiausia slėptuvė nuo sovietizacijos — tai tikėjimas ir normali šeima*. Ateitininkams tikėjimas kaip žuviai vanduo — kertinis principas. Bet yra ir šeimiškumo principas. Prieš homo sovieticus kūrybini bejėgiškumą ateitininkai priešpastato inteligentiškumo principą — juk tai mokslą einančio katalikiško jaunimo organizacija.

Viena pavojingiausių sovietinės klastos apraiškų — tai krikščionybės priešpastatymas tautinei kultūrai.

Todėl dabar dalį gabaus jaunimo patraukia neopagonybės idėjos, dalis folklorinio sąjūdžio dalyvių taip pat šnairai žiūri į Bažnyčią. Tautiškumo principas, kuris, beje, prof. Šalkauskio nustatyta seka eina po katalikiškumo principo, padeda ateitininkams apaštalausti, suklaidintų brolių tarpe, įrodant, kad Kristaus dvasia nesikėsina į jokios tautos savastį, lygiai kaip subtilesnė materija — vanduo — nepaneigia žemės, ją pagirdydamas.

Visuomeniškumas tarsi įprasmina visą ateitininkų organizuotą veiklą, tuo pačiu suteikdamas šiai sąvokai naują, sovietizuotam žmogui dar nepažįstamą prasmę. Bolševikinė visuomenės samprata asocijuojasi su minia ar net banda, kur individo vienintelis uždavinys būdavo susilieti su „plačiausiomis tarybinės liaudies masėmis“.

Krikščionybė iškelia žmogų kaip nelygstamos vertės Dievo kūrinį, dar daugiau — žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą. Tuo pačiu krikščioniškoji pasaulėžiūra niekad neneigė, kad žmogus yra visuomeninė būtybė. Pirmoji prigimtinė bendruomenė žmogui yra šeima, antroji — tauta, trečioji — pasaulis. Dėka to, kad visi penki ateitininkų veiklos principai yra glaudžiai persipynę tarpusavyje visus juos vienijančia evangelijos dvasia, šios organizacijos nariams yra žymiai lengviau orientuotis vertybių hierarchijoje.

Ateitininkų sąjūdis, jei tik nestokos kūrybingų vadų (neatsitiktinai LAF valdybos pirmininku buvo iš-

rinktas dr. Arvydas Žygas — neso-vietizuotoje visuomenėje subren-dęs, tikrąją ateitininkiją iš išeivijos į Lietuvą atvežęs), potencialiai gali tapti daug lemiančia ne tik dvasi-nio, bet ir tautinio atgimimo jėga. Nes kūrybingai interpretuojamas tautiškumo principas gali patenkin-ti net tą dalį jaunimo, kuris dabar renkasi gedimainaičius ar kitokias etninės kultūros pagrindu susibū-rusias organizacijas.

O štai ką rašė prof. Stasys Šal-kauskis — puikus skautybės žino-vas: „Kokie yra tie veiksmai, kurie gali būti suderinti su einančio mokslą jaunimo padėtimi ir kartu padėtų jam pasiruošti busimajam veikimui, privalomam ateitininkam kaip busimiems inteligentams veikė-jam?.. Veiksmai, kurie padeda iš-vystyti tvirtą kūną, yra gimnastika su žaidimais, sportas, rankų darbas ir t.t., veiksmai, kurie stiprina ir lavina būdą, yra, pavyzdžiui, rea-lus vykdymas viso to, ko reikalauja-ma iš skautų“.

„Kas gali būti gražesnio kaip skautų pasiryžimas išlikti ištikimais savo principams; jų džentelmeniš-kas garbės supratimas; iniciatyvos, atsakomybės jausmo, visuomeninio solidarumo išvystymas savyje nuo-savomis pajėgomis, stengimasis už-grūdinti blogiausiose veikimo aplin-kybėse; pagaliau tas drausmingu-mas, kuris sykiu jungia dvi jėgas — klusnumą ir vadovavimą. Kaip tik viso to reikia ir ateitininkams, kad jie galėtų vykdyti savo platesnius, aukštesnius ir sudėtingesnius idea-lus. Skautai, kaip grynai praktinė

drausmingo auklėjimosi organizaci-ja, negali atstoti visos ateitininkų ideologijos ir visų jų siekiamų už-davinių; iš kitos pusės ateitininkai, neperėję skautizmo pareigų skautų būreliuose, negalės įsigyti pakanka-mame laipsnyje visų tų teigiamų sa-vybių, kurias stengiasi išvystyti skautybė...“

Jokiu būdu neteigiu, kad buvusį vienintelį komjaunimą Lietuvoje tu-ri pakeisti vieninteliai ateitininkai. Tai nereikalinga. Taip pat šiuo pa-vyzdžiu neketinau nuvertinti nei vienos kitos organizacijos. Norėjau tik parodyti, jog nepakankamai kū-rybiškai interpretuodama savo ide-ologiją ar nekūrybingai veikdama bet kuri organizacija, gali prarasti dalį gabaus ir linkusio angažuotis jaunimo.

GERA VALIA IR DARBAS

Net ten kur tarybų valdžios nie-kada nebuvo, originalesni kūrėjai negalėjo pasidžiaugti didele visuo-menės tolerancija. Mūsųose gi, cha-oso viešpatijoje, kūrėjas dažnai buvo ir yra priverstas kovoti su biu-rokratija ir dirbti jai priklausantį darbą, tuo metu kai biurokratai skelbiasi esą kūrėjais. Kol kas nebu-vo nei vienos jaunimo organizaci-jos, išskyrus pionierius ir komjau-nimą, prieš kurią švietimo biurokra-tai nebūtų vienaip ar kitaip kovoję (jiems aktyviai talkino ir partokra-tija bei dalis susikompromitavusios vyriausybės).

Kiekvienam savas laikas. Štai pa-galiau turime naująjį parlamentą. Bet buvusi valdininkija visomis

priemonėmis bando įrodyti, kad be jos neišsiversim, nes, girdi, reikalingi „patyrė“ vadovai. Ta ju patirtis dažniausiai buvo tokia, kokios geriau neturėti. Nemanau, kad jie taip dažnai klydo, kad iš tų klaidų pasimokytų. Paprasčiausiai toks buvo jų darbo (jeigu tai galima pavadinti darbu) stilius.

Būdamas krikščioniu, niekada nedirščiau abejoti atsivertimo galimybe. Bet *atsivertimo ir vien geros valios maža, reikia ir dirbti* — naujai, kūrybiškai. O kaip gali kūrybiškai dirbti tie, kurie yra atsakingi už kone visuotinę kūrybinės minties atrofiją. Todėl daugelio buvusių valdininkų geros valios įrodymas — garbingas atsistatydinimas.

Pašalinus susikompromitavusią valdininkiją, ne vienam naujosios bangos veikėjui taip pat teks konkretizuoti savo veiklą, nes sunkiau bus sudaryti tos veiklos regimybę, kritikuojant kitus, o ne pačiam kuriant. Žinoma, veltui nepraėjo kri-

tikų ir net griovėjų pastangos, nes buvo tiek „našiai“ padirbėta šėtono statybose, kad statymas naujo, nenugriovus seno, daugeliu atvejų jau neturėjo prasmės. Bet praeis buldozerių metas, ateis laikas artojams, nes sėjėjo darbas iškart po buldozerio dažniausiai bergždžias.

Kūrybingą pedagogą (mokytoją mokykloje ar jaunimo organizacijos globėją bei vadovą) norėčiau prilyginti evangelijos sėjėjui. Nes, kaip sėjėjo mestas grūdas turi nukritęs į dirvą apmirti, taip ir pedagogas ne iš karto pamato savo darbo rezultatą.

O kas tie artojai, ruošiantys dirvą sėjėjams? Tai bus tie, kurie sugebės įveikti tą abejingumo velėną, po kuria miega derlinga dirva — gražus ir patiklus, idealistinis ir ieškantis Lietuvos jaunimas.

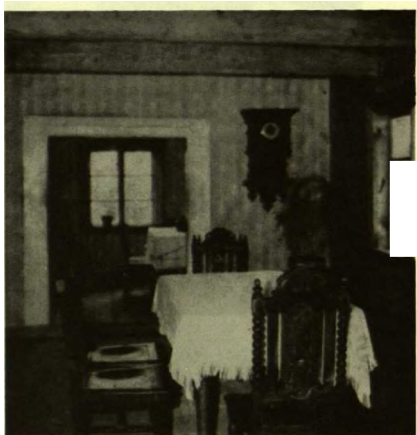
Sveikindamas visus „Į laisvę“ skaitytojus, šalia visų kitų Viešpaties malonių norėčiau palinkėti sėkmės kūryboje.

Į LAISVĘ FONDO INFORMACIJA

„Į laisvę fondas“, prisitaikydamas prie besikeičiančių sąlygų, pradeda savo lėšomis remti kai kurių knygų leidimu pačioje Lietuvoje. Šiuo metu su „Vagos“ leidykla yra susitarta ten išleisti Liudo Dambrausko prisiminimų knygą „Gyvenimo akimirkos“. Knyga bus platinama ir išeivijoje. Daromi žygiai išleisti ir Adolfo Ramanausko-Vanago, Lietuvos partizanų vado, užrašus su dr. Kęstučio Girkiaus įvadu. Kai kurios knygos leidžiamos ir Amerikoje.

Tad prašome, kaip ir iki šiol, remti ILF darbus. Čekius siųsti ir knygas užsisakyti šiuo adresu: Į laisvę fondas, Alfonsas Pargauskas, 8908 W. Butterfield Ln., Orland Park, IL 60462. Aukus galima išrašyti ir „Center for Lithuanian Studies, Inc“ vardu, norint už jas gauti JAV pajamų mokesčių atleidimą.

Žemaičio gerosios trobos vidaus fragmentas. Nuotr. B. Baltrušaičio. Atvirukas prisijustas kartu su sveikiniu apačioj.

... Tegu ir niekados nebeatsisėsiu prie gimtosios trobos stalo, tegu jo jau seniai nebėra, bet man nuo jo prasideda Tėvynė, brangesnė už viską pasaulyje. Todėl tolydžio grįžtu prie šito palaimingo stalo, sėduosi tarp vienas po kito išėjusių artimųjų, žvelgiu į jų veidus, spindinčius meile, į karštas jų širdis, besiilsinčias po sava ir svetima žemele, — ir štai stebuklas: nuo Rytų iki Vakarų įsiūbuotas Varpas sudunda, nustebindamas visą pasaulį —

L i e t u v a , b ū k l a i s v a !

Ir dabar — koks džiaugsmas! — jau visi, gyvi ir mirusieji, susėdame prie šito stalo.

*Ilgų nelaisvės metų broliui.
1990 metų kovo 11 d. atminti.*

VILNIAUS BALADĖ

Fragmentas iš ciklo: VILNIAUS PAVASARIS

*Prieš pati vidurnaktį —
geležiniai vilkai ėmė staugti...
Viršum kalno, pilies ir katedros
patekėjo raudonas mėnuo,
kaip kraujo puta. Iš naujo
pasigirdo kunigaikščių pulkų
šūkavimai, kanopų kapojimas, plieno
žvangėjimas...*

*Kovo Vienuoliktąją,
prieš pat vidurnaktį,
merginų ir moterų rankos renka
gėles ir žolynus Vilniaus verbai.*

*Budapešto ruduo ir Prahos pavasaris
ir Vilniaus vidurnakčio verbos...
Už Europos, už amžino miesto vartų
stovi tankai ir Azijos hordos.*

Nudažykime, seserys, broliai,
saulės, laukų ir kraujo spalva
visų gimtųjų žemę. Nudažykime
dangų visų nuo Arktikos ligi Antarktikos,
kad atsimintų per amžius visi
kur yra Lietuva...

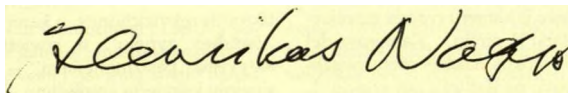
Verkiuose verkia Velykų vidurnakčio verbos
ir Vilniaus varpai...

~~Budapešto ruduo ir Prahos pavasaris --~~
ir Vilniaus vidurnakčio verbos
ir tankų vikšrų išdraskytos
amžino miesto gatvės.

Ropoja
grasa ir plienas per pačią
Europos, Baltijos širdį...

O Lietuva, vienplaukė, beginklė,
dainuoja, dainuoja, dainuoja...
~~Daina galingesnė už naktį.~~ -----
Dainuokite, seserys, broliai.
Daina galingesnė už priespaudą.
Dainuokite, seserys, kaip volungės
seniausioje aisčių dainoj.
Daina galingesnė už mirtį...

Jau dienoja prisikėlimo
ir Vilniaus vidurnakčio verbų,
ir Dievo rūstybės diena.

A handwritten signature in black ink on a yellow background. The signature is written in a cursive, flowing style and reads "Zenonas Nagys".

HEROJIŠKAS IR TRAGIŠKAS MŪSŲ TAUTOS ISTORIJS PUSLAPIS

LIUDAS TRUSKA

Antrojo pasaulinio karo pabaiga, padariusi galą nacių priespaudai Europoje ir pagreitinusi Azijos bei Afrikos išsivadavimą, neatnešė laisvės tik Baltijos tautoms. 1944 m. vasarą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje vieną okupaciją — rudąją, pakeitė kita — raudonoji.

Jau pirmaisiais „laisvės“ metais pasitvirtino pati blogiausia Lietuvos žmonių nuojauta. Kalėjimai buvo ne tik pripildyti, bet ir perpildyti. Anot J. Lukšos, Kauno kalėjimo kameroje (vienoje jų 1941 m. pabuvojo jis pats, o 1945 m. — jo brolis), kur A. Smetonos laikais sėdėdavo po kelis žmones, po karo būdavo nuo 50 iki 60 kalinių („Rytas pro atdarus ar išdaužytus langelius garudavo iš kamerų tvaikas ir prakaitas, tarsi iš pirčių... Kameroje dėl vietos stokos nakties metu negalima buvo nė išsitiesti ant grindų“). Tuo pat pradėta formuoti ir ešelonus į Rytus (kai kuriuos, pasak J. Lukšos, iš amerikoniškų, pagal

lendlizą gautų, vagonų). Kiek buvo J. Stalino valdymo Lietuvoje metų, tiek kartų buvo tremiami žmonės: 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949 (net du kartus)...

Nors po karo duonos labiau trūko miestuose, tačiau sunkiausiai tie metai buvo kaimui. Tiesa, kolektyvizacija, kurios mūsų tėvai bijojo labiau negu paties velnio, prasidėjo Lietuvoje tiksliai 1948, tačiau jos šešėlis tvyrojo ore nuo pat pirmųjų sovietinės santvarkos dienų. Visiems buvo aišku: jei ne šiandien, tai rytoj kolchozai bus ir Lietuvoje.

Dar nebuvo nupjauti kareivių išbraidžioti javai, o naujoji valdžia jau reikalavo pyliavų. Kiekvienais metais didinami mokesčiai virto tikromis rekvizicijomis, o kareivių, „liaudies gynėjų“ ir sovietinių aktyvistų „pasižmonėjimai“ — tiesioginiu kaimiečių apiplėšimu. „Pasisvečiavimą“ J. Lukša taip aprašo: „Suvarius senius ir moteris į kampaną, vienas darydavo kratą kambary-

Lietuvoje prieš keletą savaičių jau išėjo nauja, ketvirtoji Daumanto „Partizanų“ laida. Išleido „Vagos“ leidykla, kurios vyriausias redaktorius yra Aleksandras Krasnovas. Praeitų metų pabaigoje p. Krasnovas kreipėsi į „Į Laisvę Fondo“ vadovybę, prašydamas leidimo perspausdinti „Partizanus“ iš mūsų 1984 išleistos III laidos, tik pridėdant dar du straipsnius: Liudo Truskos ir Antaninos Garmutės. Sutikimas buvo duotas. Knyga jau išleista, tik iki šio *Į laisvę* numerio paruošimo ji dar nespėjo redaktoriaus pasiekti.

Mūsų skaitytojus norime supažindinti su tais dviem papildomais „Partizanų“ IV laidos straipsniais ir juos šiame numeryje spausdiname. Jų autoriai:

LIUDAS TRUSKA, jaunesnės kartos istorikas, buvo vienas iš pirmųjų, puoselėjęs Lietuvos atgimimo mintį ir aktyviai įsijungęs į Sąjūdžio veiklą. Daug rašęs spaudoje apie lietuvių trėmimus į Sibirą, polemizavęs su komunistiniais istorikais ir autoriais.

ANTANINA GARMUTĖ, vos 13 metų būdama, 1948 buvo viena pati, be tėvų, išvežta į tolimąjį Sibirą. Savo kančias ir pergyvenimus ji jautriai aprašė straipsnyje „Ešeloni“, kuris buvo išspausdintas knygoje „Amžino įšalo žemėje“.

je, kitas kraustydavo spintas, komodas ir skrynias, trečias kraudavo viską į maišą, o ketvirtas ieškodavo degtinės...”

Sauvalė ir smurtas — kas žingsnis, o žmogaus gyvybė tuomet mažai tereiškę. Visą Lietuvą užvaldė baimė. Vieni labiau bijojo nakties, kiti — dienos, o daugelį tos kartos žmonių košmarai persekioja iki gyvenimo galo. Niekas nebuvo tikras dėl rytdienos.

Paskui kariuomene į Lietuvą patraukė gausūs „internacionalistai“, troške vesti į „šviesią ateitį“ vietos gyventojus. Vien pirmaisiais pokario metais (1944-1946), atseit, prašant LTSR vadovybei (beje, ne išrinktai vietos žmonių, o paskirtai

Maskvos), organizuotai buvo atsiųsta 10,000 „specialistų“. Dar daugiau privažiavo nekviestų, ieškojusių ne tik nualintoje karo, bet dar ir socializmo statybos nuterintoje Lietuvoje, duonos kėsnio. Naujųjų piliečių statusas nebuvo vienas. Vieni jų kartu su vietos žmonėmis atstatinėjo sugriautus miestus ir gamyklas, o kiti užpildė Valstybės saugumą ir Vidaus reikalų ministeriją (pirmojoje lietuviai sudarė 10%, o antrojoje — apie 25% visų darbuotojų), įvairias sostinės valdybas bei žinybas, apskričių ir net valsčių įstaigas. 1946 m. pradžioje respublikos valdžios įstaigose lietuviai sudarė 35%, miestų ir apskričių įstaigose — 61%, valsčių

— 72% visų vadovaujančių darbuotojų. Vėlesniais metais, gausiai plaukiant „specialistams“ iš „brolišųjų respublikų“ ir „valant“ vietinius kadrus, šis santykis dar sumažėjo. Raseinių partkomo antrasis sekretorius Britov'as LKP Centro Komiteto 1946 m. lapkričio plenumė pareiškė, kad iš visų aukštesniųjų apskrities viršininkų tik tai vienas pirmasis sekretorius T. Mončiunskas „galįs kalbėti su žmonėmis“: tik jis mokėjo lietuviškai.

1944 m. lapkričio 11 d. nutarimu buvo sudarytas VKP (b) Centro Komiteto Lietuvos biuras — aukščiausia LTSR valdžia, kuriai iki 1946 m. pavasario vadovavo M. Suslov'as, o po jo (iki biuro panaikinimo 1947 m. pavasarį) — V. Ščerbakov'as. Taip pat įsigalėjo tradicinis iš „Centro“ atsiunčiamo II sekretoriaus postas, kuriame iki 1946 m. pabaigos buvo A. Isačenko, o vėliau — A. Trofimov'as, V. Aronov'as ir kt.* Kompartijoje, pagal konstituciją, vadovaujančioje jėgoje, lietuviai 1948 m. pradžioje sudarė tik tai 18,5% visų narių.

„Importiniai“ kadrų nepatikliai ir net priešišškai žiūrėjo į „čiabuvius“, įžvelgdami nacionalizmą, klerikalizmą ir buožiškumą visame, kas lietuviška. Būtent jų iniciatyva buvo pradėta deginti „buržuazines“ knygas, uždarinėti bažnyčias ir griauti Nepriklausomybės kovų paminklus.

* Išsamiau apie kadrų politiką Lietuvoje pokario metais žr.: Tininis V. — „Internacionalistų“ antplūdis 1944-1952 m. *Gimtasis kraštas*, 1989, Nr. 50.

Lietuvos žmogus kiekviename žingsnyje susidurdavo su svetima valdžia, svetima kalba ir svetima dvasia. Rašytojas V. Dautartas pasakoja, kad jo gimtajame Raudondvaryje „valsčiaus galva kalbėjo rusiškai, enkavedistai, vadovaujami ypač žiauraus ir klaslingo padaro, žmonių praminto „Barsuku“ — rusiškai, kariškiai — rusiškai, nežinia kokios tautybės, nuolat įsikandęs Stalino stiliaus pypkę, partorgas — taip pat rusiškai... Ne kartą mačiau, kaip, į miestelį atėjęs ir atsidūręs tarp kitataučių, Lietuvos ūkininkas suglumdavo, pasimesdavo. (...) [Partorgas] nemokėdamas nė vieno žodžio lietuviškai, visų pirma uoliai griebėsi naikinti visas Nepriklausomybės metais išleistas lietuviškai knygas, o vienoje šeimoje užtikęs Vaižganto portretą, įtraukė jį į liaudies priešų sąrašą... „Barsukas“ atvirai plėšikavo valsčiuje, mušdavo, jo nuomone, įtartinus žmones (tam tikslui buvo įsirengęs baudžiavinio pavyzdžio kankinimo ožius), jis pats vienas buvo įstatymas, teismas, aukščiausias tribunolas...“ Ir taip buvo ne tik Raudondvaryje. Alytuje siautėjo NKVD viršininkas kpt. Rogožin'as, Telšiuose — papulkininkis Ovčnikov'as, Kupiškio krašte — kažkoks Sadko, Veisiejuose — Motkė.

Nuskriausta istorijos, užmiršta Dievo ir išduota Vakarų valstybių,

* *Literatūra ir menas*, 1989 m. vasario 18, psl. 2.

lietuvių tauta gynėsi kaip galėdama. Tai nebuvo kieno nors sukurstyta, organizuota, iš vieno centro vadovaujama kova, o gaivališkas visaliaudinis pasipriešinimas. Jo formos buvo pačios įvairiausios. Jauni vyrai boikotavo karinės tarnybos prievole, o visi gyventojai — balsavimus (kas nors buvo „renkama“ kasmet: TSRS, LTSR, vietinės tarybos teisimai). Valstiečiai kiek įstengdami spyrėsi kolektyvizacijai, o mokiniai ir studentai nestojo į VLKJS. Bene reikšmingiausia buvo dvasios rezistencija. Tauta nesitaikstė su tikrove ir buvo kupina vilties, beprotiškos vilties, to didžiausio, anot serbų rašytojo I. Andričiaus, engiamųjų pranašumo. Ji daug metų nepavargdama laukė „permainų“, anglų ir amerikonių, netgi karo... Taip, karo! Nebūkime per daug griežti savo tėvams. Jie tikrai nebuvo kraujo ištroškę militaristai. Tačiau gyvenimas buvo nepakeliamas, o iš savo patirties jie žinojo, jog karas neša permainas.

Aukščiausioji tautos rezistencijos forma buvo *ginkluota kava*. Pirmieji partizanų būriai Lietuvoje atsirado dar 1944 m. rudenį, o 1945 m. pavasarį jie jau veikė visose apskrityse ir turėjo apie 30,000 kovotojų. Partizanų būrių sudėtis nebuvo pastovi. Vieni iš miško išeidavo, kiti ateidavo. Legalizavusiųjų ir žuvusių (iš viso žuvo per 20,000 partizanų; vidutinė partizanavimo trukmė neviršijo 2 metų) vietą užimdavo nauji partizanai, kurių ypač padaugėdavo po eilinio žmonių vežimo į Sibirą. Pokario metais

partizanavo arba slapstėsi apie 70-80 tūkst. Lietuvos vyrų.

Socialinė partizanų sudėtis buvo marga, kaip ir pati Lietuva: Ūkininkai ir darbininkai, tarnautojai ir Lietuvos armijos karininkai, studentai ir moksleiviai. Buvo jų būriuose ir dvasininkų, Nepriklausomybės kovų savanorių. J. Lukšos atsiminimuose minimos Kaučo krašte veikusios Geležinio Vilko rinktinės vyriausioji ryšininkė Audronė — gimnazijos mokytoja. Mokytoja buvo ir garsioji Kalniškių (prie Lazdijų) mūšy žuvusi partizanų vado Lakūno žmona, būrio kulkosvaidininkė. Apskritai mokytojų įnašas į pokario rezistenciją buvo ypač svarus.

Geležinio Vilko rinktinės sanitarė Laimutė — M. miesto gailėstingoji sesuo. Su ja iš ligoninės kartu išėjo dar penkios medicinos seserys, pasisklidusios po Suvalkijos partizanų būrius. J. Lukšos knygoje minimas partizanas Speigas — buvęs Veiverių stribas.

Tačiau svarbiausia partizanų sąjūdžio atrama, jo stuburas buvo valstiečiai, pokario metais dar sudarė 4/5 visų Lietuvos gyventojų. Jie — paprasti Dzūkijos ir Suvalkijos, Žemaitijos ir Aukštaitijos žmonės — ne tik davė daugiausia partizanų, bet ir rizikuodami viskuo, kas žmogui yra brangiausia — savo pačių ir savo vaikų ateitimi — partizanus rengė ir maitino, slapstė ir slaugė, o žuvus — apdainuodavo tragišką jų likimą. A. Ramanauskas — Vanašas, Dzūkijos, o vėliau ir visos Lietuvos partizanų vadas, savo atsimi-

nimuose rašo, jog metai, praleisti tarp Dzūkijos kaimiečių, pakeitė jo nuomonę, kad tautos ramstis yra inteligentija. „Jie, — paprasti žmonės, — buvo pasiryžę ne žodžiais, bet darbais aukotis, kad tik mums sektųsi dirbti ir kovoti dėl Lietuvos laisvės. Kiekviena tokia šeima (slapstanti partizanus, —L.T.) — tai nesugriauinama laisvės tvirtovė mūsų tėvynėje. Ir su didžiausiu vidiniu pasitenkinimu galima pasakyti, kad tokių šeimų šiluose (nederlingose Dzūkijos žemėse, —L.T.) ir visoje Lietuvoje yra dar labai daug. Tokių lietuvių darbo ir pasiaukojimo savo tėvynei pavyzdžiai visuomet suteikdavo mums jėgų pergyventi sunkiausias valandas, pasitikėti lietuvių tautos nemarumu ir žinoti, kad anksčiau ar vėliau Lietuva sulauks šviesios ateities“*.

Jeigu ginkluota rezistencija būtų buvęs „buožių“ sąjūdis, kaip tvirtino sovietiniai istorikai, tai partizanų kraštu būtų tapusi ne Dzūkija, o šiaurės vidurio Lietuva, kurioje buvo daug stiprių ūkininkų. Tačiau įvyko priešingai. Apskritai partizanų kovose dalyvavo visi valstiečių sluoksniai. Tai rodo šie duomenys: iš 4800 valstiečių šeimų, kurios 1944-1947 m. buvo išstremtos iš Lietuvos už tai, kad jų nariai išėjo į partizanus, 27% valdė mažiau kaip 10 ha, 30% — nuo 10 iki 20 ha, 19% — nuo 20 iki 30 ha, 16% nuo 30 iki 50 ha ir 8% — daugiau kaip 50 ha žemės.

Vanagas (A. Ramanausko slapyvardis) gana kritiškai atsiliepė apie inteligentijos vaidmenį pokario metais. Anot jo, „okupantas sugebėjo tarsi geležine uždanga atskirti kaimą nuo inteligentijos... Ji (inteligentija, L.T.) yra bolševizmo morališkai sugriauta ir tapusi mechaniniu bolševizmo įrankiu. Inteligentija prieš savo valią pučia bolševikinę dūdon, nors tie garsai yra jai ir labai priklaus“. A. Ramanauskas teisus tik iš dalies. Juk ir jis pats — buvęs Alytaus mokytojų seminarijos dėstytojas, ir J. Lukša — buvęs Kauno universiteto studentas architektas, ir daugelis kitų aktyvios rezistencijos dalyvių buvo iš inteligentijos. Antra vertus, tik nedidelė kūrybinės inteligentijos dalis dainomis ir muzika šlovino J. Staliną, idiliškus paveikslus apie kolektyvizaciją, falsifikavo istoriją. Dauguma pagal galimybes rūpinosi nacionalinės kultūros ugdymu, jaunimo švietimu, jo tautinės sąmonės išsaugojimu. Liaudies dainoje, sudėtoje apie Vanago būrio žygį į Merkinę (1945 m. gruodžio 15 d.) yra tokios eilutės:

*Aplankėm gimnazijos rūmus,
Kur mokus broliai, sesės mūs,
Kur auga būsimi didvyriai,
Kurie už ateitį kovos.*

Kaip tik ta inteligentų karta, kuri J. Lukšos ir A. Ramanausko partizanavimo metais lankė vidurines ir aukštąsias mokyklas, ateityje įkurs Sąjūdį, tęsiantį pokario rezistentų žygį naujomis sąlygomis ir kitais, parlamentiniais metodais.

* *Nemunas*, 1989, Nr. 10, p. 54.

Skaitant J. Lukšos, A. Ramanauskos, kitų partizaninio sąjūdžio dalyvių bei amžininkų atsiminimus, prieš akis iškyla kelias, atvedęs tūkstančius Lietuvos vyrų ir moterų į aktyvių rezistentų gretas. Kaip prie vokiečių, taip ir prie naujos valdžios daugelis lietuvių nenorėjo tarnauti svetimoje kariuomenėje. Mobilizuojamieji vyrai slapstėsi kluonuose ir tvartuose, sulindę į šieną ir šiaudus, o kiti — ir miškuose. „Jeigu jau skirta mirti, tai geriau savo žemėje“, — nusprendė ne vienas.

J. Lukša matė 1944/45 m. žiemą (V. Lenino gimimo dieną!), kaip iš Kauno geležinkelio stoties išvežami į Rusiją Lietuvos vyrai: „Prie kiekvieno jau pripildyto vagono atsistojo ginkluotas rusas — NKVD karininkas. Su ryšuliais lūkuriaavę žmonės pradėjo veržtis pro tankias enkavedistų gretas ir, nepaisydami grasinimų, bėgiojo pagal vagonus, ieškodami artimųjų. Daugiausia tai įvairaus amžiaus moterys arba seniai. Balsu raudodamos motinos ieškojo savo sūnų, merginos brolių ar mylimųjų, trokšdamos paskutinį kartą pažvelgti jiems į akis ir įteikti nežinomai kelionei maisto. Rusiškos komandos rungtyniavo su moterų raudomis...

Padėkit, žmoneliai, perduoti jiems ir mano dalį... mano rankos per silpnos ir nuvargusios — nepataikysiu kaip reikiant... Galbūt iš jų tėvų ar giminių aš prisirinkau... Ir vėl prisirinksiu, jei tik Dievas sveikatelės nepagalilės. Dabar jie, vargšeliai, daugiau bado matys negu

aš...” — ašaras braukdama kalbėjo senutė — vargana kaimo elgeta.

Ne. To jau per daug. Nenoromis turėjau suktis į šalį, kad nusišėčiau savo susijaudinimą. Tenemato okupantas nė vienos vyriškos ašaros, kuri didintų jo laimėjimų džiaugsmą”.

Šios ir kitos Lietuvos žmonių kančių ir pažeminimo scenos — tai vis J. Lukšos — busimojo Daumanto — žingsniai į partizanų sąjūdį.

A. Ramanauskas — būsimasis Dzūkijos partizanų vadas taip aprašė savo kelią į mišką: „Gyvenau Alytaus kurorto rajone — Vaižganto gatvėje. Kiekvieną dieną, einant Basanavičiaus prospektu į darbą ir iš darbo, mačiau vielomis aptvertus didžiulius rūsius, kuriuose masiniai sugrūsti buvo kalinami lietuviai. Visose miesto gatvėse privačių namų didesni rūšiai taip pat buvo paversti kalėjimais. Maisto kaliniams pridavimo dienomis nutįsusios moterų ir senių eilės liudydavo, koks maždaug kalinių skaičius rūsyje patalpintas. Naktimis vykdavo tardymai ir paslaptin gas kažkur kalinių išgabenimas. Dienomis ir naktimis kaimuose šėlo MVD (A. Ramanauskui buvo žinomas įvykis Klepočių k., —L.T.), ir daug kartų mačiau, kaip būrio MVD ir istrebitelių apsupti, vielo mis surištom rankom už pečių, vyrai gatvė buvo varomi prie rūšių... Visa tai ir visa eilė panašių įvykių... mane nepaprastai paveikė... tapau mirtinu komunizmo... priešu...”

Kaip Tiliui Ulenšpygeliui beldėsi į krūtinę Klaso pelenai, taip bū-

simajam Vanagai ir kitiems patriotams nedavė ramybės didžiojo XIX

a. pabaigos rezistento V. Kudirkos žodžiai:

*„Mus iš tėviškės tremia, kalėjiman ima,
O jūs... kasžin, ar matot, mūs pasišventimą.
Arba jūs malšinkit sujaudintą protą,
Užgesinkit iš naujo mūs širdį liepsnotą,
Švieskit mus ir neduokit gest pradėtai kovai!
Bet sykį sukurstę, vienų nepameskit...
Žadėjote vadais būti, tad grįžkit ir veskit!“*

Ne tik studentui J. Lukšai, Prienu gimnazijos mokytojui Stravinskui (busimajam Kardui), bet ir tūkstančiams Lietuvos žmonių teko pasirinkti: Sibirą, „bendradarbiavimą“ su NKGB ar mišką.

Esminis daugelio partizanų apsisprendimo veiksnys — tikėjimas, kad iš Vakarų ateis pagalba, „...mes niekad negalėjom prileisti, kad Vakarai leistų raudonajam Azijos siaubui sunaikinti rytų ir vidurio Europos tautas... Šventai tikėjom, kad laisvė ir žmogaus bei tautų teisės yra nedalomos, kaip tatai buvo deklaruota Atlanto chartoje... Netikėjom, kad bus atsisakyta tolimesnės kovos dėl laisvės ir žmogiškumo principų bei žmogaus teisių“, — rašys vėliau J. Lukša.

„...mes visi netikėjome, kad taip ilgai užsitęs laisvės kova ir tiek daug aukų partizanams teks sudėti“, — prisipažins A. Ramanauskas.

Ir vis dėlto nesuvoksime ginkluotos rezistencijos esmės, jeigu joje įžiūrėsime vien nenorą tarnauti svetimoje kariuomenėje, siekimą išvengti kalėjimo ar tremties, o nematysime svarbiausios partizani-

nio judėjimo varomosios jėgos — *tėvynės meilės*. Kas, jeigu ne šis galingas jausmas atvedė j partizanų būrius šimtus ir net tūkstančius dar nemačiusių gyvenimo jaunuolių, išstisęs gimnazijų klases? Kas, jeigu ne jis, paskatino motiną dzūkę atvesti į partizanų būrį savo vienintelį sūnų, kas suteikė stiprybės ne vienam kovotojui, verčiau susisprogdinti granatomis, negu gyvam pakliūti į priešų rankas ir kankinamam išduoti savo draugus? Pasirinkti kovos kelią, nieko sau asmeniškai nesitikint, o rizikuojant viskuo — ne tik savo gyvybe, bet ir artimųjų likimu — galėjo tik dideli idealistai, savo tautos patriotai.

Prieš Lietuvos partizanus Maskva sutelkė nemažas jėgas: dvi NKVD divizijas (viena jų, gen. Vetrov'o, buvo dalyvavusi tremiant iš gimtųjų vietų čečėnus, ingušus ir Krymo totorius), atskirus kariuomenės pulkus. Esant reikalui, buvo naudojama pasienio kariuomenė, taip pat atsiunčiami daliniai iš Baltarusijos ir Kaliningrado srities. Iš viso antipartizaniniame kare dalyvavo apie 50,000 kareivių, neskai-

tant gausių Valstybės saugumo darbuotojų, vykdžiusių specialias operacijas.

Siekiant nacionaliniam išsivaduojamajam karui suteikti klasių kovos pobūdį, 1944 m. rudenį iš vietos gyventojų pradėta organizuoti istrebitelių (naikintojų) būrius. 1945 m. spalio 19 d. LKP Centro Komiteto ir LTSR Ministrų Tarybos nutarimu jie buvo pavadinti liaudies gynėjais. Tačiau žmonių jie ir toliau buvo vadinami sribais, skrebais, sribukais, istrebiteliais ir pan. Iš pradžių jie buvo NKVD, o nuo 1947 m. — Valstybės saugumo žinioje. Kadangi „Liaudies gynėjai“ buvo atleidžiami nuo karo prievolės ir turėjo galimybių prisiplėšti „liaudies priešų“ turto, tai norinčių (ypač iš miestelių varguomenės) tapti „liaudies gynėjais“ netrūko. Stribų būriai buvo sudaryti visuose trijuose šimtuose valsčių. Kiekviename būryje buvo iki 30, o visoje Lietuvoje — apie 8-10 tūkst. „liaudies gynėjų“. 1948 m. nuo jų rankos žuvo apie 20% visų tais metais nukautų partizanų. Apskritai „liaudies gynėjų“ vaidmuo antipartizaniniame kare buvo antraeilis. Jeigu ne reguliari kariuomenė, sovietinė valdžia nebūtų išsilaikiusi ir savaitės.

Apie partizaninio karo mastą galima spręsti iš VKP (b) CK Lietuvos biuro pirmininko V. Ščerbakovo pranešimo LKP (b) CK XI plenumė. Pasak jo, 1946 m. sausio-spalio mėnesiais buvo susekta ir likviduota 339 partizanų būriai ir 436 antisovietinės organizacijos, nukauta ir suimta per 10,000 partizanų, po-

grindžio dalyvių ir kitų „antisovietinių elementų“. Iš valdžios pusės žuvo 2,360 asmenų (neaišku, ar tik kareivių, ar iš „liaudies gynėjų“). Pranešėjas konstatavo, jog nepaisant pasiektų laimėjimų, „akivaizdus pagrindžio ir jo ginkluotų gaujų kontrevoliucinės veiklos pagyvėjimas“.

Skaitydami partizanų atsiminimus, nejučiaime jokio jų priešiškoumo rusų tautai. Antai J. Lukša pripažįsta 1944 m. vasarą ties Rumšiškėmis į Užnemunę persikėlusią raudonarmiečių drąsą, savo knygos puslapiuose šiltai aprašo karo belaisvi Vasilijų, nuoširdžiai susirūpinusį Lukšų šeimos likimu prie naujosios valdžios, simpatingą jį Raudonosios Armijos leitenantą, suvokiantį, jog armija, kurioje jis tarnauja, neša Lietuvai ne tik išsivadavimą iš hitlerinių okupantų, bet ir naują — bolševikinę priespaudą. A. Ramanauskas pasakoja, kaip dzūkų partizanai mūšio metu į nelaisvę paimtam „ruseliui“ ne tik dovanuoja gyvybę, bet paleisdami dar ir pavaišino „krūmine“ (deja, belaisvis atsimokėjo piktu: atvedė į partizanų stovyklą enkavedistus). Vanago rinktinėje partizanavo vienas rusas (nenurodyta nei pavardė, nei slapyvardis), kuris pakliuvęs į enkavedistų nagus, bevelijo kankinio mirtį, negu išduoti kovos draugus. Lietuvos *partizanai kovojo su enkavedistais ne kaip su rusais, o kaip su okupantais*. Lygiai taip pat jie kovojo ir su vietiniais sribais bei aktyvistais.

Daugiau kaip 40 metų Lietuvos

partizanai oficialiojoje literatūroje buvo vadinami banditais ir prieš-priešinami kilniesiems „liaudies gynėjams“. Manychiau, nereikėtų dabar mestis į kitą kraštutinumą. Vien tik kankiniai partizanai (nors tokių tikrai netrūko) ir niekšai sribai būtų tokia pati schema, tik išvirkščia. Neįmanoma, o, svarbiausia, nereikia nutylėti ir rezistencijos šešėlių. Pokario metus reikia rodyti tokius, kokie jie buvo, nieko nepagražinant ir nieko nenutylint. Tai tik išryškins mūsų tautos dramą.

Beje, ne taip jau svarbu, kurie kovotojai buvo tyresnės moralės. Gyvenime buvo visko: ir gerų sribų, ir blogų partizanų. Kur kas svarbiau, už ką jie kovojo: kas už Lietuvos valstybę, o kas už aneksinio režimo įtvirtinimą. O kas buvo kas, matėsi jau iš pirmo žvilgsnio. Partizanų emblema buvo Vytis, o „liaudies gynėjų“ — raudonoji žvaigždė. Rezistencija paliko mums tūkstančius patriotinių dainų, o ar kas girdėjo sribų dainas? Ne, nes jie dainas ne kūrė, o, anot rašytojo R. Gudaičio, šaudė. O jei kada ir dainavo, tai ne lietuviškas.

Ar galima sutikti su J. Lukša, jog nuo partizanų rankos žūdavo tikrai NKVD agentai, aršūs komunistai, visokio plauko parsidavėliai ir plėšikai? Deja, ne. Buvo suvedinėjamos ir asmeninės sąskaitos, liejosi nekaltas kraujas. Neretai buvo žudomos ištisos šeimos, net mažamečiai vaikai, kurie tikrai nebuvo NKVD agentai.

Istorija rodo, jog žiaurumai ir nekalto kraujo liejimas, deja, yra visų

partizaninių karų dėsniš, ypač paaiškėjus, kad nebėra — vilties laimėti.

Lenkiame galvas prieš rezistenciją, tačiau negalime kiekvieną ano meto žmogų su šautuvu laikyti rezistentu. Partizanai tikrai tie, kurių nesuteptos rankos. Nekaltas kraujas, net jeigu jis pralietas vardan kilniausio tikslo, nenusiplauna. Atskirti banditą nuo rezistento galima tik individualiai. Beje, tokią atranką darė patys partizanai. A. Ramausko sudarytame Merkinės kautynių dalyvių sąrašė yra toks įrašas: „Studentas — eilinis kovotojas iš Vabalių kaimo. Partizanų Karo Lauko Teismo sprendimu nuteistas mirti už plėšikavimą ir nekaltų žmonių nužudymą. Mirties bausmė įvykdyta 1949 metais“. Tokie pat nuosprendžiai buvo paskelbti ir Jurginui, Gegužei, Ūseliui. Teisiant pokario kovotojus, įsidėmėtina rašytojo J. Mikelinso mintis, jog „nedera pamiršti, kad miškinų žiaurumas buvo priremtų prie sienos, suluošintų klaidų gyvenimo sąlygų ir neturinčių ateities žmonių žiaurumas. O jeigu prie to pridursime įvairiausias provokacijas, sąmoningai paruoštas ir inkriminuojamas miško broliams, vaizdas bus dar išsamesnis“.

VKP (b) Centro Komitetas dar 1945 m. rugpjūčio 15 d. įpareigojo Lietuvos TSR vadovybę nedelsiant likviduoti partizanų būrius. Tačiau nei šis, nei TSRS Vidaus reikalų ministro Kruglov'o įsakymas likviduoti pagrindį iki 1947 m. vasario, nei vėlesni Centro

paliepipimai nebuvo įvykdyti, nors vietos valdžia nėrėsi iš kailio. Lietuvos partizanų sąjūdis gyvavo tol, kol rezistavo tauta. Tiktai daug vėliau, kai Lietuvos žmonės pavargo belaukdami ir prarado „permainos“ viltį, kai valstiečiai buvo suvaryti į kolūkius, o jauni- mas tapo komjaunimu, užgeso ir partizanų kova. Tai buvo jau 6-ojo dešimtmečio pradžioje. J. Lukša išdaviko buvo įviliotas į spąstus ir nukautas jau „savųjų“ — saugumiečių lietuvių 1951 m. rudenį. A. Ramanauskas slapstėsi iki 1956 m., o pavieniai partizanai dar ilgiau.

Ne tik partizanų, visos lietuvių tautos tragedija buvo tai, kad savo jėgomis laimėti kovą nebuvo nė mažiausios galimybės — per daug nelygios buvo jėgos. O Vakarai, į kuriuos tuomet tiek buvo dedama vilčių, apie Lietuvą ir negalvojo. F.

Ruzveltas atsižadėjo Pabaltijo J. Stalino naudai dar 1943 m. Teherane. Vakarų šalys per tiek metų po Antrojo pasaulinio karo taip ir neiškėlė Baltijos valstybių klausimo SNO.

Tačiau ar tai turėtų reikšti, jog Lietuvos partizanų kovos buvo beprasms? Jeigu Lietuvos pokario rezistencija buvo klaida, tai tokia pati, kaip Spartako sukilimas senovės Romoje, Razino ir Pugačiovo — Rusijoje, 1831 ir 1863 m. — Lietuvoje, kaip ir bet kokia pavergtųjų ir engiamųjų kova.

Pokario rezistencija stiprino mūsų tautos dvasią juodosios stagnacijos dešimtmečiais ir padėjo mums atsitiesti 1988 m. vasarą. Partizanų kovos, kaip ir pokario dainos, bus gyvos tautos atmintyje, kol gyva bus pati tauta ir jos laisvės troškimas.

Juozas Lukša — Daumantas „Partizanų“ rašymo metu.

AUKA ANT NEPRIKLAUSOMYBĖS AUKURO

ANTANINA GARMUTĖ

Gyvendami tariamo socializmo sąlygomis, beviltiškoje tamsoje privalėjome išžiūrėti akinamą šviesą, o tai, kas balta — be atodairos trypti ir juodinti. Kurgi ne: vergija — tai palaima, o nepriklausomybės troškimas — ne kas kita, kaip liguistas kliedesys! Laisvės galėjo trokšti tik banditai arba psichiniai ligoniai. Sistema demaskavo pati save.

Mažutė mūsų tauta. Bet dideli jos sūnūs, iki paskutinio kraujo lašo kovoję su okupantais.

Atminties šviesoje regiu save valstietiškame vežime, kuris darda Pakuonio apylinkių keliais į mamos tėviškę. Sekmadienis. Išlauže atlaidai. Skambina varpais. Lyg pro miglas išplaukia ūsuotas senelio veidas. O gimnazistės pusseserės nesulaukia šokių: „Lukšai atvažiuos, visi keturi! Ot bus linksma! Mat teta Petrutė, našlė, neseniai ištekėjo už Antano Vilko, ir tie jo sesers sūnūs nuo Veiverių dabar čia dažni svečiai. Kieme klega jaunimas, tačiau šokių nėra. Vyrai politikuoja. Eina kalbos apie tai, kad rudąjį marą netrukus pakeis raudon-

nas, ir vargu ar bus geriau. Tada aš nesupratau tų žodžių prasmės. Dar nežinojau, kad tas tvirtai suręstas, tiesaus ir atviro žvilgsnio jaunuolis, Juozas Lukša, jau turi kelerių metų pagrindžio veiklos patirtį, kad garbanotasis jo brolis Jurgis neseniai pabėgo iš vokiečių kalėjimo, kad jaunėlis nedrąsus Stasiukas puoselėja viltį tapti menininku (o taps partizanų kulkosvaidininku), kad rimtas ir santūrus mokytojas Antanas vėliau išliks iš jų vienintelis gyvas.

Karo dūmams nuslinkus į vakarus, sudegė tetos Vilkienės sodyba. Prisimenu, kaip nustebome, išvydę naujutėlaite gryčią. Laiminga teta pasakojo: „Per savaitę broliai Lukšos pastatė! Vyrai auksines rankas turi!“ Ir girdėjosi, kad reta talka apsieina be brolių, kad jie visokių — ir vyriškus, ir moteriškus darbus moka. Nesigėdija, grįžę atostogų, nei skalbti, motiną ir tarnaitę pavaduoti. Lukšų šeimoje nebuvo darbų pasiskirstymo: dirbo visi vienodai. Tarnų nuo šeiminių niekas neskyrė. Vilkaitės-Lukšienės,

kaip ir mano tetos vyro Antano Vilko, didžiausias kraitis buvo lietuviškas darbštumas. Ar realūs šių žmonių gyvenimai — ne antipodas iš lubų išpaišytai „klasių kovai“, tam turto goduliui, tobulai parodytam mūsų rašytojų knygoje, sakysime, „Pikčiurnienėje“ arba „Puodžiūnkiemyje“? Bet palikime „socialistinę realizmą“ literatūrai, — „pažangiausios“ santvarkos malūnas mala mūsų dienas. Rieda ešelonai į Rytus!

...Mes — Lietuvos vaikai, moterys, seneliai, dūstame gyvulinuose vagonuose. Tuo pat metu tūkstančiai Lietuvos vyrų, nepanorėję paklusti atėjūnų valiai, su ginklu rankose stoja ginti Tėvynės. Juodbūdyje, senoje seklyčioje, Ona Lukšienė suklypdo visus keturis savo sūnus. Motina prisaikdina juos: „Mirti, bet nepasiduoti gyviems!“ Kodėl — nepasiduoti? Ar tik ne gailestis prabyla jos širdyje? Ar ne tas paskutinis Motinos troškimas padėti savo vaikams: kad neluptų gyviems odos, kad nekankintų! Juk visi žino atėjūnų metodus...

Pirmasis žūsta Jurgis. Užklyptas namuose. Motina susemia sūnaus kraujus į baltą drobulę. Palaidoja tą drobulę Veiverių kapinėse. Pati slapstosi Prienuose. Sodyboje, pri-rištas prie lovos, mirtimi vaduojasi vyras. („Dokumentininkas“ rašo: neprižiūrėtas, visų apleistas.) Kai miršta, jį paskubomis palaidoja greta sūnaus drobulės, ten pat, Veiveriuose. Jurgio lavonas, niekintas aikštėje kartu su kitų 36 vyrų, atsiduria senuose apkasuose — Skausmo kalnelyje. Motina visą laiką

slapstosi: saugumas įnirtingai ieško partizanų vado Juozo Lukšos gimdytojos.

Kazlų Rūdos miškuose, pridengdamas draugų atsitraukimą, didvyriškai žūsta jauniausias — Stasys Lukša. Sučiuptas gyvas, tarybinių tardymų pragarus eina Antanas Lukša. Plieninės valios vyras ištveria. Iš Komijos kalėjimų, Bratsko ir Magadano lagerių po daugelio metų stebuklu išlikęs gyvas, grįš į Lietuvą. Sveikindamas tautos atgimimą, po tėviškės obelīm kels anūkus į saulę. Vienas iš keturių brolių...

Lietuviškosios rezistencijos mozaikoje bene ryškiausias Juozo Lukšos paveikslas. Dėl suprantamų priežasčių oficialioje spaudoje jis tapytas juodom spalvom.

Kokia gi Juozo Lukšos asmenybė?

Išitraukęs į tautinio pasipriešinimo judėjimą nuo pat 1940 metų, pokarį architektūros studijas jis pakeičia ginkluota kova. Būdamas šalto proto, ryžtingas ir veiklus, greitai taps vienu iš partizaninio sąjūdžio vadovų. Kaip partizanų įgaliotinis Vakarams, kelis kartus pereina sieną. Perduoda popiežiui Pijui XII Lietuvos katalikų laišką, kuriuo tauta šaukiasi pagalbos. Prancūzijoje baigia žvalgybos mokyklą. Dar tebevykstant aršiai partizaninei kovai, parašo knygą „Partizanai“ ir, turėdamas ryškų poeto talentą, sukuria daug partizanų dainų. Nepraranda savitvardos ir humoro jausmo net sudėtingose situacijose. Negavęs Vakaruose didesnės praktinės paramos ginklo broliams, Juozas Lukša supranta, kad

partizaniniam judėjimui Lietuvoje lemta išblėsti. Jis galėjo pasilikti užsienyje. Nepasilikio. Savo būsimai žmonai rašė, kad jo vieta esanti pavergtoje Tėvynėje, o jo kaulai turi būti tarp žūstančių brolių kaulų.

Juozas Lukša turėjo didelį autoritetą ir įtaką Lietuvos jaunimui. Buvo daug atvejų, kai motinos atveddavo savo sūnus, prašydamos priimti į jo vadovaujamą rinktinę.

Kai aš grįžau iš Sibiro tremties, išgirdau, kad mano teta neseniai nulydėjo savo sūnų Praną priimti priesaikos pas Juozą Lukšą. Moteriškė bejėgiškai apsiverkė: „Vaike liai, jūs gi visi žūsitė!“ Juozas atsakė: „Taip! Žūsime, bet Lietuva bus laisva! Kada nors, bet bus!“ Patylėjęs pridūrė: „...Kai stovės Lietuvoje paminklas partizano motinai, tai bus jame ir Jūsų bruožų...“

Žiūrint iš šalies, jų kova atrodė beviltiška ir beprasmiška. Tarptautinėje arenoje jie buvo palikti vieni — akis į akį su galinga svetimos šalies kariuomene. Tai, ko nepadarė nė vieno šūvio nepaleidusi Lietuvos kariuomenė, turėjo atlikti aviliai gyventojai. Tačiau aktyvi rezistencija, užsitęsusi Lietuvoje daugiau nei 8 metus, parodė pasauliui narsios mažos tautos nepalaužiamą laisvės troškimą. Todėl Lietuvos sūnų kraujas — prasminga auka ant tautos laisvės ir nepriklausomybės aukuro. Savo knygos tituliniaime lape Juozas užrašė T. Džeferso no sentenciją: „Laisvės medis turi būti kartkartėmis palaistytas patriotų ir tironų krauju“.

Juozas Lukša žuvo klastingo išdaviko įviliotas į spąstus, tačiau

Partizanas Povilas Pečiulaitis — Lakštingala pastatė mažą kryželį Daumanto žuvimo vietoje.

ištęsėjęs motinai duotą priesaiką: gyvo jo priešas nepaėmė!

Dar neturime jo išpranašauto paminklo Partizano Motinai. Ir kol kas nežinome, koks žemės lopinėlis priglaudė jo kaulus. Nes tie, kurie vengia žiūrėti istorijai į akis, iki šiol bijojosi uždegančio Tėvynės pavyzdžio ateinančiom kartom!

Tautos didvyrio žuvimo vietoje Garliavos sąjūdininkai pastatė baltą metalinį kryžių. Pravažiusus Pažėrių-Kazlų Rūdos sankryžą, pasukus už liauno beržynėlio į dešinę, už poros kilometrų lauko keliukas atveda prie šakoto ažuolo ties vieniša sodyba: kairėje, miško fone, iš tolo baltuoja kryžius. Priėję matome dar vieną kuklų kryželį su išpjautu užrašu: „J. Lukša, 1951.09.04 d.“ Norisi tikėti, kad artėjančių 39-ųjų didvyrio žuvimo metinių proga čia, aukštoje neišbraidytoje žolėje, Tautos vaikai išmins platų taką.

XXII POLITINĖS STUDIJOS

Prieš 22 metus Leonardo Valiuko pradėtą politinių studijų tradiciją Los Angeles Lietuvių Fronto sambūris ištvermingai tęsia. Šiais metais kelių organizacijų atstovų sudarytam ruošimo komitetui vadovavo dr. Zigmas Brinkis. Studijos vyko 1990 sausio 27-28 Šv. Kazimiero parapijos salėje. Bendrinė studijų tema buvo „Žingsniai į Lietuvos nepriklausomybę“, ir turėjo paieškoti atsakymų į klausimą, kaip išeivijos uždavinius besilaisvinančiai Lietuvai supranta Lietuvos lietuviai ir mes patys.

Pirmąją dieną, sausio 27, buvo svarstomos trys lyg paruošiamosios temos: „Jaunoji karta Lietuvoje ir išeivijoje: susiderinimo galimybės“ (stud. Teresytė Giedraitytė, stud. Auris Jarašūnas, inž. iš Lietuvos Gytis Gasperaitis ir doktorantas Andrius Kulikauskas; mod. Tadas Dabšys); „Aktualiausios problemos Lietuvoje“ (Nijolė Sadūnaitė, Gintaras Laurinkus, Algis Ruškys, Danas Šafranavičius, Andrius Tučkus — visi iš Lietuvos; mod. dr. Vytautas Vardys); „Visuomenės diferenciacija Lietuvoje ir išeivijoje“ (dr. Kazys Ambrazaitis, Danguolė Navickienė, Danas Šafranavičius, Andrius Tučkus, dr. Vytautas Vardys; mod. Algis Raulinaitis).

Temą „Lietuvos ir mūsų žvilgs-

nis į išeivijos uždavinius“ antrąją studijų dieną svarstė dr. Algis Avižienis, Vladas Šakalys, Mečys Šilkaitis, Andrius Tučkus ir Zigmas Viskanta. Moderavo dr. Vytautas Vardys.

Per abi dienas į studijas atsilankė 450-500 žmonių. Didžioji atrakcija buvo prel. Jono Kučingio dėka iš Europos atvykusi Nijolė Sadūnaitė. Ji ne tik dalyvavo svarstybose, bet susitiko su buv. prezidentu Ronald Reagan, apsilankė vyskupijos kurijoje, turėjo pasikalbėjimus su kelių laikraščių korespondentais, „Rand“ korporacijos tarptautinės politikos ekspertais, nekalbant apie pabendravimą su keliomis lietuviškomis grupėmis.

Studijų programos pabaigoje platesnę analizę padarė dr. Vytautas Vardys.

J. Kj.

Redakcijos pastaba

Pilnesniam studijų savaitgalio vaizdui skelbiame kai kurių programos dalyvių pranešimus, sutrumpintus ar atpasakotus, o taip pat išvadų komisijos suformuluotas studijų išvadas. Kadangi šios svarstybos įvyko sausio pabaigoje, t.y. dar prieš rinkimus Lietuvoje ir prieš nepriklausomybės paskelbimą, tai kai kurie teigimai ir mintys gali būti pasenę.

JAUNOJI KARTA LIETUVOJE IR IŠEIVIJOJE

AURIS JARAŠŪNAS

„...Praėjusią vasarą dalyvavau Vilniaus universiteto suruoštuose kursuose. Apie 80 studentų iš laisvojo pasaulio studijavome kartu lietuvių kalbą ir kultūrą. Daug kam iš mūsų buvo sunku bendrauti su Lietuvos jaunimu, pajutome, kad Lietuvos jaunimas yra labai skirtingas... Išeivijos jaunimas lengviau supranta vienas kitą, yra panašiai išauklėtas, dažnai savo pasaulėžiūrą susikūręs iš tėvų. Jo veikla ir siekiai turi tuos pačius tikslus... Lietuvos jaunimas, tiek daug metų pergyvenęs komunistinę realybę, kažkaip nesudaro tarpusavy tokią sociologinę bendrą grupę kaip mes... Vilniaus gatvėje sutiktus jaunuolius mes norėjome užkalbinti kaip brolius lietuvius, pasidžiaugti bendru jausmu, bet jie dažnai mumis susidomėdavo ne dėl to, kad mes lietuviai, bet todėl, kad mes iš Amerikos...

„...Reikia mums *daugiau vienas kitą pažinti*. Todėl norėčiau pasiūlyti, kad važiuojantieji iš čia į Lietuvą galėtų apsigyventi vietinių studentų bendrabutyje. Būtų daugiau bendravimo ir pažinčių. Nuvažiuojantieji turėtų labiau išsiskirstyti pas vietinius ir su jais bendrauti, nesisilankyti vien užsieniečiams skir-

tame „Lietuvos“ viešbutyje, o daugiau laiko praleisti su savo broliais ir sesėmis iš Lietuvos”.

GYTIS GASPERAITIS

...Pritariu, kad į Lietuvą važiuojantiems reikia rasti bendrą veiklos bendravimą: gal kartu keliauti į turistines keliones, gal nuvažiuoti į kaimą ir padirbėti ten, šieną kraunant ar mėšlą mėžiant. Iš kitos pusės, senojo Lietuvos vaizdo su smūtkeliais ir kaimo vienkiemiais nebėra. Žmonės ilgą laiką gyveno baimėje, dėl to mes paprasčiausiai nebemokame ir atvirai kalbėtis ar diskutuoti...

..Bet mane prašė pakalbėti specifine tema — apie tarnybą Tarybinėje armijoje. Atsiminkime, kad ji buvo prievarta sukurta ir toks prievartinis būdas išliko iki šiandien. Tarybinėje armijoje tautybės yra specialiai sumaišomos, kad kuriam nors daliny nesusirinktų didesnė grupė tos pačios tautybės jaunuolių. Iš to dažnai kyla konfliktai: vienos tautybės kariai užpuola ir užmuša kitos, atsiranda antagonizmas tarp bebaigiančių tarnauti ir jaunų kareivių. Armijoje nusistovėjusi tvarka, kad jei tu ko nors nemuši, tai pats būsi mušamas ir pažeminiamas...

.. Visuomenėje armija yra visiškai praradusi reputaciją, net ir pačioje Rusijoje. Ką bekalbėti apie kitas respublikas, nes ji yra okupacinė armija. Karininkas Lietuvoje yra pati labiausiai nerespektuojama profesija. Daug lietuvių jaunuoliu stengiasi išvengti karo tarnybos. Vyksta organizuota akcija ir jau keli tūkstančiai jaunuolių atsisakė karinių bilietų. Buvo iškelta keliasdešimt baudžiamųjų bylų ir jų padėtis nėra aiški. Prie valdžios yra sudaryta speciali komisija, kuri bando spręsti armijoje vykstančias problemas ir konfliktus, bet rezultatai nesirodo. Todėl ir motinos badauja Gedimino aikštėje, todėl ir visi *laukiamie nepriklausomos Lietuvos*. Tuo tarpu armija yra pagrindinis sovietinės jėgos svertas...

ANDRIUS KULIKAS

.. Lietuvoje žmonės iš savo žodyno buvo išbraukę žodį „okupuota“,

bet su okupacijos padėtimi niekad nesusitaikė. Tačiau ne pati laisvė yra didžiausia vertybė, bet jos įvertinimas, supratimas ir panaudojimas. Jeigu laisvė yra švaistoma ir nevartojama prasmingai, kaip tai dažnai matome Amerikoje, tai ji nėra teisingai suprata... Lietuvos žmonės nori daugiau negu laisvės, jie nori *įprasinti laisvę* visame savo gyvenime, nes beprasmybė ikišioliniame režime buvo sunkesnė negu pats laisvės netekimas. Ir tas prasmės pajutimas jau matosi, auga politinis sąmoningumas, didėja pareigingumas, susirūpinimas gamtos apsauga ir žmonių gerove, vystosi krikščioniška dvasia ir socialinio teisingumo idėjos. Viskam tam vadovauja inteligentija, kuri nesiekia sau asmeniškų naudų... Reikia tvirtai tikėti, kad pilnutinis dvasingumas greitu metu bus statomas pirmoje vietoje ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Rytų Europoje...

GINTARAS LAURINKUS

KOMUNIZMAS - TOTALITARINĖ SISTEMA

Nuo seno žmonėse susiformavo tokia nuomonė: jeigu gyvenimo sąlygos yra blogos, — bloga valdžia, jei bloga valdžia, — reikia ją pakeisti. Tačiau ar vien valdžia kalta, kad

šiandieną Lietuvoje turime tokią blogą ekonominę situaciją, vis didėjantį nusikalstamumą, infliaciją, korupciją, žemą dorovės lygį? Kodėl taip įvyko, kas sąlygojo, kad

po 70 su viršum metų „pergalingo žygiavimo“ į komunizmo laimėjimus visoje Sovietų Sąjungoje, o tuo pačiu ir Lietuvoje po 1940 metų okupacijos, turime konstatuoti, jog esame lyderiai, tik iš kito galo, tarp labiausiai atsilikusių pasaulio šalių, kad šiandieną egzistuojanti sovietinė ekonominė sankloda yra ne kas kita kaip ikikapitalistinė formacija — feodalizmas. Juk sovietinio socializmo gamybos priemonių nuosavybės ekonominė esmė yra lygiai tokia pati, kaip buvo feodalinės santvarkos — nei valstiečiai, nei darbininkai, būdami tiesioginiai gamintojai, neturi pagrindinių gamybos priemonių, žemės darbo įrankių ir t.t. Feodalizme pelną, kurį pasisavindavo feodalas, padarydavo pono dvare, gi sovietinėje sistemoje tas pelnas padaromas kolūkyje, tarybiniame ūkyje arba bet kurioje valstybinėje įmonėje.

Pagrindinis sovietų visuomenės ekonominis dėsnių yra pridėtinio produkto gamyba, kurį pasisavina partinis feodalas, ir kurio dalį paskirsto darbo žmonėms tiek, kad jiems išliktų fizinė galimybė dirbti. Taip pat sovietai išsaugojo beveik visus tradicinius feodalizmo bruožus tiek ekonomikos, tiek politikos srityse: neišsivysčiusius prekinis ir piniginius santykius, bankų sistemą, rinką, valstybės išdo sistemą, lažą kolūkiuose ir tarybiniuose ūkiuose; ir dar — vykdomosios, įstatymų leidimo ir teisminės valdžios sutelkimą vienos rankose, valstybės suabsoliutinimą, partinio

imperatoriaus neklystamumą ir savivaliavimą.

Iš to reikia padaryti išvadą, kad sovietinė sistema yra ikikapitalistinė formacija, ypatinga feodalinės struktūros forma, kurios viršūnėje yra grupė partokratų, sutelkusių savo rankose turtus ir valdžią, — ir tai yra ne kas kita kaip totalitarinė sistema.

Jeigu tokioje sistemoje vienus aparato žmones pakeisime kitais, nors ir demokratišku būdu visuomenės išrinktais, padėtis nesikeis. Reikia keisti pačią sistemą, būtent, totalitarinį režimą, o tai galima padaryti tik atskyrus nuosavybę nuo valdžios, t.y., įvykdžius denacionalizaciją ir sugrąžinus privačią nuosavybę.

Ar šiuo metu yra nors viena partija ar judėjimas Lietuvoje, atvirai siekiantis panaikinti totalitarinį režimą? Manau, kad ne. Visos partijos dabar kovoja dėl valdžios, stengiasi laimėti rinkimus, įgauti realią valdžią, o po to galbūt pabandyti nukirsti šaką, ant kurios sėdi. Tai primena pasaką apie drakoną.

Iki naujųjų rinkimų liko nedaug laiko, kad būtų galima įvykdyti tokį sudėtingą procesą kaip denacionalizaciją. Todėl naujasis premjeras su savo kabinetu stos prie totalitarinės sistemos vairo. Jam teks didelę atsakomybę ir sunki našta. Lietuvos žmonės, prieš atiduodami rinkimuose savo balsus, turi gerai pagalvoti, ar renkamas yra tas tas žmogus, kuris galės pateisinti į jį dedamas viltis. Ar jis išliks žmogumi?

KANKINIŲ KRAUJAS DAVĖ GAUSIŲ VAISIŲ

Garbė Jėzui Kristui. Pirmiausia noriu padėkoti Dievui, kad esu pas jus. Prieš pusantrų metų aukšto rango KGB tarnautojas grasino man, kad baigsiu gyvenimą po mašinos ratais, kaip kunigas Laurinavičius. (Kun. Bronius Laurinavičius, Helsinkio grupės narys 1981.XI.24 žuvo, dviejų vyrų pastumtas, po sunkvežimiu, —red.). Bet kaip matote, KGB planai subiro. Galioja Dievo planai. Taip pat noriu padėkoti jums visiems už maldas ir parodytą solidarumą. Aš ir daugelis kitų sąžinės kalinių, net netikinčių, jautėme tą dvasinę paramą.

Lietuvių tauta pusę šimtmečio kentėjo dvasinį ir fizinį genocidą. Bet Gerajam Dievui laiminant ji nepalūžo. Kankinių kraujas davė gausių vaisių — tauta vieningai reikalauja grąžinti nepriklausomybę.

Sovietų totalitarinis režimas atsidūrė agonijoje, nes Sovietų Sąjunga priėjo prie pavojingos ekonominės, politinės, kultūrinės ir socialinės krizės ribos. Partija, įsitikinusi, kad žmonės nusenėjusiais vadais visai nebepasitiki, nutarė sistemą stiprinti jaunu Gorbačiovu. Jis ne pats atėjo į valdžią, bet jį pastatė

komunistinė sistema, ir jis vykdo jos valią. Jei to nedarytų, jo lauktų Chruščiovo likimas. „Persitvarkymas“ ir „viešumas“ yra sugalvotas ne Gorbačiovo, bet kruvinosios sistemos, kad save išgelbėtų.

„Viešumas“ leido kritikuoti visus ir viską, tik ne kruvinąją partiją. „Viešumas“ padėjo Gorbačiovui pašalinti senuosius lyderius ir sustiprinti savo poziciją, tik partija nenumatė vieno dalyko — kad gali iškilti nacionalinis klausimas. Jei būtų numatę, „viešumo“ greičiausiai nebūtų buvę.

„Viešumas“ ir „persitvarkymas“ nustatė ribas: leido suniekinti Stalino ir Brežnevo lavonus. Bet tik lavonus. Esą visus nusikaltimus darę Stalinas ir Brežnevas, o ne partija. Bet ir tų suniektų lavonų įsakymai, įstatymai, instrukcijos, nurodymai dar tebegalioja ir šią dieną. Ekonominė būklė nestabilizuota ir nesulaikomai eina žemyn. Mūsų visų džiaugsmai, jos neišgelbės nė Vakarų kapitalas. Per keturis Gorbačiovo valdymo metus nepažeisti įstatymai, nukreipti prieš žmogaus teises ir tikinčiųjų laisves.

Man labiausiai rūpi Lietuvoje re-

liginė padėtis, nuo kurios priklausoma žmonių moralė, jų ištikimybė tiesai ir jų dvasinė jėga. Aš tikiu, kad Dievas yra mūsų pagrindinė jėga ir stiprybė, ir ją turime pasitikėti, nežiūrint, kad Lietuvoje prieš Bažnyčią nukreipti įstatymai ir nepakeisti.

Per 50 metų religinė literatūra buvo laikoma antisovietine literatūra. Ji buvo naikinama, žmonės už ją sodinami į kalėjimus — už jos dauginimą, jos laikymą ar davimą kitiems skaityti. Šiandien, atidavę vieną kitą iš šimtų uždarytų bažnyčių, garsiai šaukia, kad religija turi laisvę. Mes neturime nė vienos spaustuvės, neturime literatūros. Praėjusiais metais valdžia skelbė

pasauliui, kad duotas leidimas leisti katalikiškam žurnalui *Katalikų pasaulis*, 200,000 tiražu, po du kartus per mėnesį. Tačiau išėjo trys numeriai ir tik 20,000 tiražu ir sustojo. „Neturime popieriaus“, aiškinosi. Keturis mėnesius *Katalikų pasaulio* nebuvo. Pradėjome demonstruoti. Kun. Jonas Kastytis Matulionis, buvęs sąžinės kalinys, valdžios pareigūnams pasakė: „Jei neturite popierio, tai Lietuvos katalikai atsiskaitys sovietinės spaudos, ir popierio liks kalnai“. Tai padėjo. Prižadėjo žurnalą išleisti kas savaitę, kad pasivytytų atsilikusius numerius. Bet sovietiniai pareigūnai, kaip ir visada, vėl melavo. Velykinis numeris pasirodė spalio mėnesį. Tai-

Nijolė Sadūnaitė, viešėdama Amerikoje, aplankė buv. prezidentą Ronald Reaganą. Susitikimo metu padarytoje nuotraukoje prez. Reagan laiko rankose Nijolės prisiminimii knyga „A Radiance in the Gulag“, o Angelė Nelsienė. Baltų laivės lygos vicepirmininkė, išrūpinusi ši Nijolės ir prezidento pasimatymą, aiškina apie gintarais papuoštą lietuvišką kryžį.

Nijolė padėkojo prezidentui Reaganui už jo teiktą paramą sovietų lageriuose ir kalėjimuose politiniams kalinams ir prašė panaudoti savo įtaką Vakaruose, kad paremtų lietuvių laisvės siekius. Prezidentas pažadėjo ir vėliau savo pokalbį su prez. Bushu Lietuvos temą lieti. Nuotr. R. Nelso.

gi tada „šventėme“ Velykas. Vietoje 24, buvo išleista 15 numerių.

Propaganda apie demokratiją yra melaginga, Vakarams apmulkinti. Demokratijos tiek turim, kiek žmonės, negailėdami savęs, pajėgia iš valdžios išplėsti. Už tai mes tikrai nesame dėkingi Gorbačiovui. Sovietų Sąjungoje Gorbačiovu niekas nebetiki. Net ir tie, kurie pirmaisiais metais tikėjo. Jis yra baisus diktatorius, vergvaldys, ant jo sąžinės gula praėjusiais metais pralietas armėnų, gruzinų, baltiečių, ukrainiečių, Krymo totorių, azerbaidžanų ir kitų tautų kraujas. Maskva sąmoningai kurstė imperijos pavergtas tautas vieną prieš kitą, kad paskui galėtų įsikišti ir „daryti tvarką“.

Kai specialūs daliniai mušdavo taikius demonstrantus guminėmis

lazdomis ar aštriais kastuvėliais, šaukdavo: „Še tau, šunie, laisvę! Še tau demokratiją! Demokratija užsienio durniams“.

Tie „baudėjai“, kai mušė demonstrantus, būdavo neblaivūs (tai pripažino gydytojai). Sakoma, kad prieš tas „operacijas“ girdomi degtinė su narkotikais. Aš pati mačiau 1987 rugsėjo 28, kaip Vilniaus Katedros aikštėje daužė lietuvius, girdėjau jų žodžius. Atrodė kaip robotai. Akys pabalę, lyg kokia balta plėvele aptrauktos, ir metėsi ant žmonių kaip išalkę tigrai. Atrodė, kad jie sąmoningai vengė stipresnių vyrų. Daugiausiai puolė moteris ir vaikus. Matyt, jautė baimę.

Armėnų-azerbaidžanų konfliktą dvejus metus kurstė Maskva. Rodydavo televizijoje vaizdus, esą armėnai žudą azerbaidžanus. Komentarus teikdavo pats generalinio prokuroro pavaduotojas, nors tai buvo grynas melas. Tokiu būdu sukurstė brolžudiškas skerdynes. Pretekstu „atstatyti tvarką“, Maskva ten pasiuntė tankus, artileriją, lėktuvus ir ešelonus karių. Yra žinoma, kad vienas ešelonas buvęs vien lietuvių. Pasikartoja antras Afganistanas, kur Kremlius sunaikino šimtus lietuvių.

Gorbačiovas dažnai kalba, kad esąs Lenino pasekėjas. Gi Leninas yra pasakęs, kad iš kapitalistų gauta virve juos pačius iškars. Dabar Gorbačiovas savo skelbiamu „persitvarkymu“ ir „demokratija“ kaip tik tą virvę iš Vakarų ir skolinasi. Todėl komunistinės sistemos neverta remti. Remiant tą sistemą,

pratęsiama vergija milijonams. Ne tik fizinė vergija, kas nėra taip baisu, bet ir dvasinė. Pagrindinis komunistų tikslas — sunaikinti žmoguje dvasingumą, užmušti Dievo kibirkštį. Tokia yra Komunistų partijos ir visos sukurtos sistemos užduotis. Kristus yra pasakęs: „Nebi-

jokite tų, kurie nužudo kūną, bet bijokite tų, kurie sielą nugramzdins į pragarą”.

Aš esu optimistė. Nežiūrint viso komunistinės sistemos sukturno, atsirėmę į Dievą, mes kovą laimėsime.

DANAS ŠAFRANAVIČIUS

DVI KLASĖS LIETUVOJE

Atgimstančioje Lietuvoje viena po kitos atkuriamos senas tradicijas turinčios partijos, kuriamos naujos bei tebeveikia Lietuvos komunistų partija, neseniai formaliai pasitraukusi iš TSKP. Nemažą visuomenės dalį veikia Darbininkų sąjunga, Lietuvos Laisvės Lyga ir kitos organizacijos, tad atgimstančios tautos sąmonėjimo proceso fone nėra paprasta suskirstyti Lietuvos visuomenę į tam tikras grupes. Senas posakis „trys lietuviai — penkios partijos“ — šiandien aktualus. Tačiau kol Lietuva neturi nepriklausomybės, kol respublikai vadovauja biurokratinis partijos aparatas, nesunku diferencijuoti visuomenę pagal socialinius požymius.

Netiesa, kad Lietuvoje yra darbininkų ir valstiečių-kolūkiečių bei inteligentijos klasės, kad nyksta ribos tarp jų, kaip teigia komunizmo ideologija. Egzistuoja dvi klasės: partijos biurokratijos — išnaudotojų, kurių rankose yra materialinės „liaudies“ gėrybės, ir išnaudoja-

mųjų, tas gėrybes gaminančių ir kuriančių. Vieni maitinasi iš specparduotuvių, gydomi specligoninėse, o kiti stovi eilėse prie trūkstamo maisto. Vieniems neegzistuoja įstatymai, kurie juos sudraustų. Juk negali iš atlyginimo pasistatyti partinis biurokratas ar direktorius triaukštę pilaite, kurios vertė du trys šimtai tūkstančių rublių, kai oficialus mėnesinis uždarbis tik 500 rublių. Kitiems įstatymas griežtas jau tada, kai reikia nubausti bėdžių, išnešusių iš gamyklos pokelį sviesto.

Milžiniška organizacija, turinti armiją biurokratų, kurie tvirtina vadovų įsakymus, verčiančius dirbti viršvalandžius, kad būtų įvykdytas planas, skirsto sau ir panašioms į save kelialapius į užsienį, paskyras automobiliams ir kitoms materialinėms gėrybėms, suteršusi profsąjungų vardą turi būti išformuota. Juk ši organizacija negina nei darbo žmonių, nei inteligentų, o tik biurokratinio aparato teises, demagogiškai deklaruodama atstovau-

DISKUSINĖS PASTABOS APIE VISUOMENĖS DIFERENCIACIJOS KAITĄ LIETUVOJE IR IŠEIVIJOJE

DANGUOLĖ NAVICKIENĖ

Nagrinėti Lietuvos ir jos išeivijos visuomenių diferenciaciją neįmanoma galvojant, kad ir viena, ir kita yra kažkoks homogeniškas, vienspalvis mišinys, sustingęs laike ir vakuume be jokių svetimų įtakų. Juk, pavyzdžiui, visi matome, kaip pasikeitimai Lietuvoje, pakeitė ir keičia ir išeivijos galvosėną. Sakysime, solisto Vaclovo Daunoro pirmasis koncertas prieš 19 metų Los Angeles buvo didžiausiu triukšmu boikotuotas ir piktai piketuotas, o

solistas, rengėjai ir net dalyviai buvo pavadinti komunistais. O praėjus savaite čia pat vėl įvykusiame solisto Daunoro koncerte jo ranką paspausti grūdosi su entuziazmu tiek ir pirmojo koncerto rengėjai, tiek ir jo smerkėjai.

Kaip tai suprasti ir išaiškinti? Ar vien tik pasikeitimai Lietuvoje yra priežastis, kad mes jau kelinti metai nuoširdžiai ir be baimės priimame menininkus, mokslininkus iš Lietuvos. Kas pasikeitė, jie ar mes? Po II

janti liaudies interesams.

Per eilę sovietų valdžios gyvenimo metų partinis biurokratinis aparatas įvairiapusiškai smuko, nes buvo formuojamas ne iš gabiausių, o iš labiausiai tam biurokratiniam aparatui lojalių žmonių. Karta, užaugusi stagnacijos metais, matė, kaip kalbama viena, daroma kita, kaip skiriasi žodžiai nuo darbų — vieniems atverti visi keliai, diplomatinės mokyklos ir medicinos akademijos, paruoštos „šiltos“ vietos ministerijose ar žmonėse, kitiems — opiumas smegenims, t.y., pasakos

apie lygiateisę visuomenę ir šviesų komunistinį rytojį. Žymi dalis visuomenės narių, vadinamų II Pasaulinio karo veteranų, kurių dauguma atvykę iš kitų Sovietų Sąjungos vietų, ir tų, kurie liaudyje vadinami „sribais“, dar tebesinaudoja įvairiomis privilegijomis, o jaunos šeimos su mažais vaikais priverstos gyventi bendrabučiuose, kai tūkstančiai dar gyvų Sibiro ir Šiaurės kankinių negali nusipirkti vaistų ar patekti į sanatoriją. Biurokratų sąžinė tyli...

Pasaulinio karo didelė lietuvių dalis buvo išmėtyta po visus pasaulio kontinentus, o pasilikusieji užšaldyti uždarytame laiko ir vietos vakuume. Kaip bendrais žodžiais būtų galima apibūdinti skirtumus, kokie mes visi buvome prieš tą didįjį suskaldymą ir kokie mes esame dabar?

Žiūrint iš istorinės ir psichologinės perspektyvos, lietuvis yra išdidus, darbštus, lojalus, užsispyręs, stiprių įsitikinimų bei tikėjimo, organizuotas ir organizuojamas, bet, deja, gan nelankstus, netolerantiškas ir nevieningas, šie bendri tautiniai bruožai nėra pasikeitę nei Lietuvoje, nei išeivijoje. Didžiausia ironija, kad išeivijos visuomenė, gyvendama laisvame pasaulyje ir gaudama visokių progų vystytis, yra dabar gal net šiek tiek atsilikusi nuo tos dalies tautos, kuri buvo kietai uždaryta vakuume. Tie, kurie buvo taip ilgai politiškai, fiziškai ir psichologiškai užguiti, mus stebina savo stiprumu, žvalumu ir pasiekimais.

Gal mus, išeivius, skirtingai formavo mūsų pokariniai pergyvenimai. Buvo baisūs laikai vieniems ir kitiems, bet mūsų pergyvenimai buvo tik laikini. Bėgome nuo okupantų į laisvus kraštus, kuriuose, sunkiai dirbdami įsikuriant, tapome patogiai gyvenantys piliečiai. Didžiausia nelaimė buvo netekimas tėvynės ir šeimų, bet gyvenimo lygiu negalėjome skųstis. Siek tiek įsikūrę, pradėjome darbuotis tėvynės labui. Ruošėme demonstracijas, rašėme valdžios pareigūnams laišk-

kus, neleidome niekam pamiršti Lietuvos padėties. Tragedija tik, kad, braukdami ašaras ir keikdami pavergėjus per nepriklausomybės ir trėmimų minėjimus, užtrenkėme duris ir savo kenčiantiems broliams. Ant jų visų uždėjome tą patį antspaudą. Visi buvo įtartini, išskyrus gal mūsų gimines. Tik mažos grupelės užsispyrusiai santykiavo su visais lankytojais iš Lietuvos. Tokią mūsų visuomenę rado Daunoras ir kiti, atsilankę čia prieš 19 metų.

Tuo tarpu Lietuvos visuomenė, kuri nebuvo stalinistų išžudyta ar ištremta, turėjo prisitaikyti prie gyvenimo su pačiu šėtonu. Savo nuostabiu užsispyrimu lietuviai išlaikė savo tikėjimą, principus, tautiškumą, aukštos kokybės kultūrą ir laisvės troškimą. Katalikų Bažnyčios Kronika, patekusi į Vakarus, leido mums suprasti rezistencijos stiprumą Lietuvoje. Sadūnaitė, Skuodis, Gajauskas, Svarinskas ir kiti tapo mūsų pažįstamais, naujais herojais. Laukdama žinių iš Lietuvos ir klausydama drąsiau kalbančių svečių, išeivija beveik neučiuomis pradėjo prarasti senus nepasitikėjimus. Lietuvos Laisvės Lygos pastangas papildė naujai susiorganizavęs politinio pasipriešinimo organas — Sąjūdis. Buvo įdomu pastebėti, kad Sąjūdžio gretose stovi ne vienas tų mūsų „pažangiųjų“ pažįstamų. Per nuostabiai trumpą laiką pradėjo matytis rezultatai. Su nepaprastu politiniu susigaudymu, mikroskopiškai nagrinėdami sovietinę konstituciją, jie išsireikalavo joje garan-

tuotų teisų. Pats Gorbačiovas, nežinodamas ką daryti, važiovo su dalimi Politbiuro į Lietuvą spausti rankas, bučiuoti kūdikius ir maldauti lietuvių pritarimo.

Įvykiai Lietuvoje atgaivino išeivijos sielą, mus sujungė, davė mūsų veiklai aiškias gaires, apčiuopiamus tikslus. Organizacijos, kurios anksčiau pešėsi, pradėjo rasti bendrą kalbą. Jau nesiginčijame, kurie iš mūsų efektingiau laisvina Lietuvą. Pagaliau supratome, kad ne mes juos laisvinsime, bet jie patys. Mūsų funkcija tik juos finansiškai remti, juos atstovauti laisvojo pasaulio politikoje ir jiems ploti. Tad jau dirbtinai pradeda skambėti tie žodžiai — „jie“ ir „mes“. Teko pastebėti per praeitą lietuvių Bendruomenės Tarybos sesiją su koku susi-

žavėjimu publika klausėsi sąjūdiečių Juozaičio ir Antanaičio. Man asmeniškai iki tol neregėtas įvykis. „Jų“ vadai tapo „mūsų“ vadais. Susieiname kaip žmonės su tais pačiais siekimais ir viltimis. Mus skiria tik geografija.

Deja, tas nevieningumas, kaip pikta dvasia, yra užkerėjęs mūsų tautą. Gerokai slegia ir net gąsdina iškylanti nesantaika tarp grupių pačioje Lietuvoje, siekiančių to paties tikslo. Tenka girdėti, kaip viena grupė negerbia ar net nepasitiki kita. Pradeda atsirasti begalės visokių partijų, kurias tikrai galėtų atstovauti vienas stiprus vienetas. Juk priešas visų tas pats, ir jo pašalinimas yra svarbiausias tikslas. Nevieningumas gali sugriauti viską, kas iki šiol buvo laimėta.

ANDRIUS TUČKUS

Santykis su Lietuvos nepriklausomybės idėja yra pagrindinis požymis, kuris skiria Lietuvos visuomenę. 1988 m. susikūrus Sąjūdžiui, visuomenėje išsiryškino dvi pagrindinės grupės: nepriklausomybininkai ir, švelniai išsireiškus, okupanto talkininkai. Pastarieji darė viską, kad išsaugotų komunistinį režimą, kuris juos apdovanoja palyginamai geru materialiniu gyvenimu. Nepriklausomybininkų tarpe irgi yra skirtingumų: vieni tiesiai ir šviesiai, nekeisdami savo viešų deklaracijų ir pozicijų, reikalauja Lietuvai nepriklausomybės; kiti nepriklausomybi-

ninkai eina į tą pati tikslą, tik kiek vingiuotais keliais, iš karto pilnai neatidengdami savo siekių.

Išsiskiria taip pat tikintieji ir netikintieji. Tačiau laisvoje, demokratinėje valstybėje, kurioje visi turi lygias teises, įstatymai garantuos tikėjimo ir netikėjimo laisvę pagal kiekvieno asmenišką apsisprendimą. Tokioje santvarkoje ryškesnio išsiskyrimo tarp tikinčių ir netikinčių nėra. Dabar įstatymų, reguliuojančių jų teises, nėra.

Noriu pakomentuoti p. Navickienės pasisakymus, lyginančius Lietuvos ir Amerikos lietuvių visuome-

nes, ir solisto Daunoro apsilankymą Amerikoje dabar ir prieš 19 metų. Aš, kaip svečias, gal neturėčiau kištis į Amerikos lietuvių reikalus, bet tai darau, nes šios svarstybos skirtos laisvam nuomonių pasikeitimui. Iš kitų šaltinių buvau girdėjęs, kad Daunoro atvykimas ir koncertas prieš 19 metų labai suskaldė Amerikos lietuvius. Kam tas suskaldymas naudingas? — vienas klausimas, kitas — kokie to solisto atvykimo motyvai?

Tuo metu atvykti su solistiniu koncertu iš Lietuvos į Ameriką nebuvo paprastas dalykas. Ar apie tai kas pagalvojo tada, ar pasvarsto dabar? Tai turėjo būti maždaug 1971 metais, vos trejiems metams praėjus po Prahos sutraiškymo. Ar galima tikėti, kad tie patys žmonės, kurie siuntė tankus į Prahą, galėjo siųsti taikos balandį į Kaliforniją, į Ameriką. Ir tankų, ir „taikos balandžio“ siuntimas turėjo įeiti į tam tikrų organų planą. Tai mano asme-

niška nuomonė, subjektyvi nuomonė. Ar išvija tą planą suprato? Jaučiu, kad ir dabar po 19 metų, nuomonės neišsilygino. Iš šalies į tą reikalą žiūrint, reikia pasisakyti už vienybę. Už gerų žmonių vienybę, už vienybę visų tų, kurie siekia Lietuvai laisvės ir nepriklausomybės. Bet kaip būti vienybėje su tais, kurie kalė vagonus su gyvais žmonėmis, su tremtiniais, kuriuose uždusdavo kūdikiai. Ar galima būti su jais vienybėje, nors jie ir sakytų, kad kiti gal būtų pikčiau užkalę ar dvigubai žiauriau nagus lupę tardymų kameroje? Mums ir patriotiniam Lietuvos jaunimui nesuprantama, kaip lygiai vertinti visus lietuvius — tuos, kurie priešinosi okupacijai, — ir komunistus, kurie vykdė Maskvos pavestas funkcijas. Galima galvoti, kad kai kurie jų giliai širdyje linkėjo Lietuvai laisvės. Bet kas iš to, jei jie kalė tremtinių vagonus ir tardymo kameroje lupė nuo pirštų nagus.

VYTAUTAS VARDYS

Iš nepriklausomos Lietuvos palikimo mes visi, ir čia, ir ten, pasilaukėme bagažą, užpildytą ideologinių-pasaulėžiūrinių skirtumų. Lietuvos visuomenė antroje-trečioje šio šimtmečio dekaadoje buvo labai sąlygota pasaulėžiūriniais nusistatymais. Sakysim, krikščionys demokratai ir valstiečiai liaudininkai ekonominiais, politiniais ir daugeliu kitų klausimų visai sutarė, bet

negalėjo sutarti dėl tikybos dėstymo mokyklose. Sutarė dėl bendrųjų demokratijos principų, bet negalėjo susitarti, ar žodis *Dievas* galės būti vartojamas konstitucijos tekste. Negalint susitarti, 1922-ųjų metų konstitucija buvo priimta vienos grupės, teisingiau pasakius, vienos koalicijos (krikščionių demokratų ir žydų) balsais. Tuo metu buvo susiformavusi pasaulėžiūrinė visuome-

nės diferenciacija Lietuvoje.

Išėivijoje vyresniesiems pasaulėžiūra taip pat pasiliko visuomenės diferenciacijos pagrindu. Jaunesnieji keitėsi. Tie, kurie mokslus buvo pradėję Vokietijoje ar net dar Lietuvoje, Amerikoje jau sunkiai pritapo prie politinio vyresniųjų pasiskirstymo. Pradėjo fermentuotis naujas vynas, nes tradicinės pasaulėžiūrinės diferenciacijos jaunesnioji karta pradėjo nebepripažinti.

Okupuotoje Lietuvoje išsivystymas buvo skirtingas: jis buvo užgožtas vienos ideologijos ir prievartos priemonėmis brukamas komunistinės valdžios. Lietuvoje negalėjo normaliai vystytis ne tik pasaulėžiūrinė diferenciacija, bet aplamai jokia diferenciacija. Ta galimybė atsirado prieš porą metų, prasidėjus laisvėjimo periodui. Kas įdomu, kad pasirodė tendencija atstatyti tai, kas yra buvę — atsikuria krikščionys demokratai, socialdemokratai, tautininkai ir, žinoma, pasilieka komunistai. Bet jau randame ir kito kio pobūdžio reiškinių, pvz., pradeda veikti Demokratų partija, kurią jau sunkiau pasaulėžiūriškai kur nors įskirti. Yra taip pat LLL, labiau rezistencinė organizacija, ar rezistencinių organizacijų palikuonys, kurių kai kurie nariai susisiečia su antinacine rezistencija vokiečių okupacijoje 1941-44 metais. Rezistencinės organizacijos skiriasi nuo politinių partijų tuo, kad jos susikoncentruoja vienam tikslui — pasipriešinti okupacijai. Tokios organizacijos buvo Lietuvių frontas, Laisvės kovotojų sąjunga vokiečių

okupacijos metais, taip pat dabar yra su LLL. Kai kovoja su okupantu, pasaulėžiūriniai skirtumai tampa nereikšmingi.

Lietuvoje, mano manymu, įvyko įdomus reiškinys — ateistų kova prieš Katalikų Bažnyčią ir aplamai prieš religiją kaip tik Bažnyčią padarė vienintele tautine institucija, apjungusia visus, kurie atmetė vienos partijos ir vienos ideologijos valdžią. Valdžios prievartos priemonėmis vedama kova prieš religiją padarė didelės žalos religijai ir visuomenei, tačiau ateizmo visuomenėje neįtvirtino nei jaunimo nepavertė ateistais ta prasme, kad jis kovingai neigtų Dievą ar kovotų prieš religiją. Didelė dalis tik nežino nieko apie Dievą ar nesidomi religija. Tačiau kaip būtų keista, nekalbant apie baisius komunistų nusikaltimus prieš lietuvių tautą praeityje, šiuo metu ta pati Katalikų Bažnyčia, prieš kurią komunistai kovojo, daro įtakos Komunistų partijai, kuri šiuo metu jau priima tam tikrus programinius nutarimus, rodančius pakantumą Bažnyčiai ir aplamai religijai. Ar tai esminiai pasikeitimai pažiūrose į religiją, ar tik laiko padiktuota nauja taktika, parodys artima ateitis. Tą patį būtų galima pasakyti ir dėl Lietuvos nepriklausomybės. Šiuo metu jau yra bendras sutarimas. Pradžioje už Lietuvos nepriklausomybę be svyravimų pasisakė LLL, vėliau ta pačia linkme susikristalizavo ir programinis Sąjūdžio nusistatymas, o taip pat pastaruoju metu už nepriklausomybę pasisako nuo Maskvos atsiskyrus-

si LKP. Tik dar nėra pilnai išryškėjęs tikrasis KP apsisprendimas: siekti pilnos nepriklausomybės, atsiskiriant nuo Sovietų Sąjungos, ar likti tam tikruose federaciniuose ryšiuose su naujai pertvarkyta Sovietų Sąjunga. (1990 kovo 11 tai išryškėjo. — Red.)

Istoriškai, dar formuojantis Lietuvos valstybinei sąmonei, kairiųjų sparno dalis ir seniau yra pasisakė už autonomiją sąjungoje su Rusija. Pvz., 1917 Lietuvių seime Petrapiilyje tuo klausimu buvo iškilę aštrių nuomonių skirtumų. Kairiųjų grupių atstovai, siekiantys autonomijos su Rusija, kurioje jau vyko revoliucija, su raudonomis vėliavomis apleido seimą. Šiuo metu tuo klausimu KP pasisako vienodai su Sąjūdžiu ir LLL, nors, sakyčiau, reiktų palaukti rinkimų ir jų rezultatų, kad iš tikrųjų paaiškėtų, ką reiškia KP pasisakymas už nepriklausomybę, už demokratiją ir už socializmą, kuris reiškias pirmiausiai žmogaus teises ir socialinę teisingumą. Šiuos visus principus komunizmas iki šiol labiausiai yra pažeidęs. Gali būti, kad tie dabartiniai pasisakymai yra KP pastangos išlaikyti populiarumą prisidėjusioje politinėje partijų kovoje ar net išgelbėti savo partijos gyvybę.

Atrodo, kad dabartinėje Lietuvos politinėje kultūroje pastebimas sutarimas tiek politinės krašto nepriklausomybės, tiek demokratiškumo, tiek rinkos ekonomijos, tiek ir valstybės-Bažnyčios santykių klausimais. Tai gera pradžia. Bet ko, mano nuomone, Lietuvoje nėra

ir kas sėkmingai politinei diferenciacijai būtų reikalinga — tai kad ji (politinė diferenciacija) remtųsi *interesuotumo* pagrindu. Kad ji skirtųsi pažiūromis, pvz., į užsienio politiką, socialinę politiką ir pan. ir negrįžtų prie nepriklausomoje Lietuvoje buvusios diferenciacijos pasaulėžiūriniu pagrindu. Išjungiant pasaulėžiūrą iš politikos, žinoma, reikia turėti tam tikrą suderintą politinės sistemos nusistatymą religijos, tikėjimo, tam tikrų organizacijų atžvilgiu. Bet šiais klausimais, išviršiniai atrodo, nuomonės Lietuvoje gan išlygintos. Pasiekus tokios politinės diferenciacijos, susidarytų bazė kurti politinius, ne pasaulėžiūrinius junginius, koalicijas konkretiems uždaviniams nutarti. Demokratinėje santvarkoje rinkėjai balsavimo keliu nusprendžia, kuri partija ar partijų koalicija geriau pasirengusi vadovauti valstybės gyvenimui.

Mūsų tautinis charakteris kiek ir trukdo tokios bazės, tokios diferenciacijos susidarymui, todėl linkėtina, kad krašte būtų prigesintos kovų ugnys. Konkurencija turi vykti, nes ji demokratijos pagrindas, bet kitas principas, be kurio demokratija neįmanoma, — tai yra kompromisas. Nesiūlau ir nesakau, kad turi būti kompromisas su Maskva dėl Lietuvos nepriklausomybės. Ne tautinis kompromisas tautos valstybingumo atveju, bet kompromisai, kurie reikalingi viduje susitarti, kad būtų stipri visuomenė, kuri suteiktų kraštui ir demokratiją, ir kultūrinį bei ekonominį gerbūvį.

POLITINIŲ STUDIJŲ IŠVADOS

Iš Lietuvių Fronto bičiulių Los Angeles sambūrio suruoštų XXII-jo politinių studijų savaitgalio svarstybų, įvykusių 1990 sausio 27-28, išryškėjo šios išvados ir iš jų išplaukiančios pareigos:

Išėivija turėtų:

1) Remti visas Lietuvoje veikiančias organizacijas, kurių tikslas yra atkurti laisvą ir nepriklausomą Lietuvos valstybę;

2) nesikišti į Lietuvoje veikiančią patriotinių organizacijų tarpusavio santykius ir vengti jas kritikuoti;

3) teigiamai vertinti Lietuvos Komunistų partijos atsiskyrimą nuo Maskvos, linkint jai atsiriboti nuo marksizmo-leninizmo ideologijos ir kritiškai įvertinti Lietuvos Komunistų partijos nuskaltėlišką praeitį ir padaryti atitinkamas išvadas; neremti *jų* varžybose dėl politinės įtakos Lietuvoje sveikinimo telegramomis ar pareiškimais, kol partija savo ištikimybės Lietuvai neįrodys darbais;

4) ginti „okupacijos nepripažinimo“ politiką ir visom priemonėm daryti įtaką Vakarų demokratijoms, kad aktyviai paremtų Lietuvos išsilaisvinimo pastangas, ir jai išsilaisvinus teikti ekonominę, politinę ir diplomatinę paramą;

5) remti Lietuvos Katalikų Bažnyčią, Caritas ir visas ideologinistines, ypač jaunimo, organizacijas, kurios rūpinasi atstatyti komunistinės santvarkos sugriautą tautos dalies moralę;

6) atkreipti rimtą dėmesį į Lietuvos švietimo sistemos atnaujinimą, kad Lietuva priartėtų prie krikščioniškosios kultūros ir Vakarų civilizacijos;

7) sudaryti sąlygas, kad įvairių sričių specialistai galėtų atvykti iš Lietuvos į Vakarus pasitobulinti ir iš čia nuvykti Lietuvon įtvirtinti vakarietiško gyvenimo sampratą ir laisvosios rinkos principus ekonomijoje;

8) išėivijos lėšomis remti tik tuos projektus, kurie prisideda prie Lietuvos atkūrimo, nes išėivijos finansiniai resursai yra riboti; paramai šaltinių ieškoti amerikiečių fonduose;

9) perkelti kai kuriuos darbus į Lietuvą, k.t. kai kurių knygų leidimą, jaunimo kongresų ir sporto švenčių ruošimą;

10) prie Lietuvių Bendruomenių kraštų valdybų įsteigti Paramos Lietuvai tarybas;

11) turėti paruoštus planus su pramatomis veiklos detalėmis įvairiems laisvėjimo proceso Lietuvoje atvejams, k.t. a) Lietuva skelbia nepriklausomybę, ir sovietai naudoja smurtą, b) uždeda ekonomines sankcijas, c) imperijoje prasideda nesukontroliuojama suirutė, d) sovietai sutinka su nepriklausomybės faktu ir Lietuva atgauna nepriklausomybę be didelių sukrėtimų; gali įvykti ir tarpinių variantų;

12) planams išdiskutuoti ir priimti suorganizuojamas specialus komitetas, į kurį sutelkiama geriausi protai, įgyta patirtis ir ištikimybėje Lietuvai išbandytos širdys;

13) talkos Lietuvai planus derinti su Lietuvos Diplomatinės tarnybos nusi- statymu.

Išvadų komisija

MŪSŲ TARPE

Dr. Juozui Girniui 75 metai suėjo gegužės 23 dieną. Tokia proga neįmanoma ir netinka vos šiais keliais sakiniais prisiminti jubiliatą — filosofą, daugelio knygų autorių, visuomenės veikėją, žinomą tiek Lietuvoje, tiek ir išeivijoje. Reikėtų tam net viso *l* laisvę numerio. Tačiau dr. Juozas Girnius yra išakmiai redaktoriui uždraudęs tokias ar panašias jo sukaktis šio žurnalo puslapiuose paminėti. Bet turbūt vistiek galima jubiliatą sveikinti ir palinkėti sveikatingų ir darbingų metų, pilnų Viešpaties malonės!

Jonui Pajaujui, šiuo metu gyvenančiam Švedijoje, 70 metų suėjo sausio 6 dieną. Okupacijų metais aktyviai veikė Lietuvių Aktyvistų Fronte ir Lietuvių Fronte. 1944 Gestapo suimtas ir išvežtas į Stutthofo koncentracijos stovyklą. Po karo apsigyveno Švedijoje, kur reiškiasi Lietuvių Bendruomenėje, Pabaltiečių draugijoje ir kt. Praeitą vasarą daugiausia jo rūpesčiu buvo surengta Lietuviškųjų studijų savaitė Gotlando saloje. Sveikiname ir linkime nepavargstant toliau dirbti lietuvišką darbą!

Kęstučiui Ivinskiui Bonnos universitetas suteikė daktaro laispnį už disertaciją „Torellisaetze fuer zyklische Ueberlagerungen“. Dr. Kęstutis Ivinskis yra pakviestas trims mėnesiams vykti į Vilnių, kur matematikos ir kibernetikos institute skaitys paskaitų ciklą.

37-ji Europos Lietuviškųjų studi-

jų savaitė šią vasarą vyks rugpjūčio 5-12 dienomis Šveicarijoje, Einsiedeln, „Schweizer Jugend und Bildungs Zentrum“. Rengia Šveicarijos Lietuvių Bendruomenė. Programa iki šio numerio galutinio paruošimo dar nebuvo žinoma. Registruotis galima pas Ireną Kaestli, Buerglenstr. 23, 3006 Bern, Schweiz, kartu siunčiant registracijos mokesį 100 šv. frankų. Studijų savaitės metu įvyks ir Europos LF bičiulių konferencija.

NAUJI LEIDINIAI

ŠIAURĖS ATĖNAI, Laikraštis Lietuvai. Leidžia „Šiaurės Atėnų“ bendrija ir „Vilties“ spaustuvė. Redaktoriai: Arvydas Juozaitis, Saulius Stoma, Saulius Šaltenis ir platus redakcinės komisijos bei bendradarbių kolektyvas. Redakcijos adresas: 232600 Vilnius, Strazdelio 1.

Mus pasiekė penki pirmieji praeitą

žiemą Lietuvoje pradėto leisti savaitraščio *Šiaurės Atėnų* numeriai. Kodėl Lietuvoje reikėjo dar vieno laikraščio ir kodėl jam pasirinktas toks vardas, paaiškinama pirmajame numeryje: „...Oskaras Milašius kadaise tikėjo, kad Lietuva, jo tolimoji tėvynė, taps Naujaisiais Atėnais. Šiandien mes tikime: kad Atėnai yra ne vien istorinės, bet ir šiuolaikinės Europos pradžia; ...kad Lietuva yra pasirengusi grįžti į Europą. Mes tikime ateitimi, nes laisvė atėjo į mūsų sielas... Mes pasirinkome savo dvasios Tėvynę“. O redaktorius skiltyje toliau taip rašoma: „...Šiaurės Atėnai — Poeto vizija, pranašystė, begalinis troškimas matyti Lietuvą sugrįžusią į Europą ir akinančią pasaulį ryškia lietuviškos, nepakartojamos dvasios Šviesa... Mums verkiant reikia vitaminų, švirkštų... popieriaus, švaresnio pieno, oro, vandens... bet labiausiai mums reikia tikėjimo — drungnoj, apatiškos ir vis agresyvėjančios realybės... tikėjimo, kuris ir Sibiro tremty, kolektyvizacijos siaubuose padėjo išgyventi, išlikti savimi...“

Iš pirmųjų šio kuklios išvaizdos, vos 8 psl. didesnio formato savaitraščio numerių spinduliuoja drąsios idėjos, modermus kultūrinio gyvenimo temų perteikimas, ieškojimas kelio Lietuvą grąžinti į Vakarų kultūrą ir Vakarų kultūrą grąžinti į Lietuvą. Panašiai, kaip kadaise buvo pasiryžusi ir Juozo Keluočio *Naujoji Romuva*.

Štai kelios temos ir autoriai, kuriuos skaitome pirmuosiuose *Šiaurės Atėnų* numeriuose: Pliuralistinė kultūra, Oskaro Milašiaus Lietuva, Teisingos visuomenės samprata, Mikalojaus Vorobjovo Vilnius, Spaudos laisvė, (menininkų) Grupė 24, Ruso sielos peizažas, Aputis vakar ir Šiandien. Ir autoriai: Romualdas Granauskas, Laimantas Jonušys, Arvydas Juozaitis, Viktoras Liutkus, Česlovas Milašius ir daug kitų. La-

bai įdomūs pasikalbėjimai su rašytojais bei kultūrininkais.

Aušra, Lenkijos lietuvių visuomeninis-kultūrinis žurnalas, išeinąs keturis kartus per metus. Redaguoja: A. Sitarskienė (vyr. red.), I. Bemeckaitė ir A. Uzdila. Redakcijos adresas: 16-500 Sejny, ul. 1 Maja 1, Lenkija. Žurnalą leidžia Baltstogės spaudos leidykla.

Šiame žurnalo (nr. 3/86, 1989) numeryje naujoji redaktorė A. Sitarskienė supažindina skaitytojus su nepaprastai sunkiomis sąlygomis, kurias tenka redakcijai pakelti, norint reguliariai žurnalą išleisti. Ji rašo: „...Nustebino mane nepaprastas, tiesiog žeminantis skurdas, kokį radau *Aušros* redakcijoje. Nebėra lempučių, arbatinuko, stiklinių, radijo, netgi šiukšlės metu į kartoninę dėutę... Atėjusi radau visai sunaudotas rašomąsias mašinėles... turime tik seną, kur reikia pirštu pervynioti juostą... *Aušrai* reikia patalpų, darbuotojų, pinigų, rašomosios mašinėlės, savo spaustuves...“

Tačiau ir tokiose baisiose sąlygose redakcija sugeba išleisti įdomų žurnalą, kuriame yra vertingų straipsnių daugiausia apie Lenkijos lietuvių veiklą ir kultūrinį gyvenimą, skyriaus vaikams, plati kronika, o taip pat ir literatūros skiltis. JAV ir kitų kraštų lietuviai turėtų labiau paremti šį Suvalkų krašto lietuvišką žurnalą.

EUROPOS LF BIČIULIS, nr. 1 (133), pažymėtas kovo 11 data. Šį Europos LFB biuleteni leidžia ir redaguoja Alina Grininienė.

Numeris skirtas Lietuvos Nepriklausomybės atstatymui paminėti. Spausdinami Vytauto Svilo prisiminimai iš bolševikų kalėjimo, politinis dr. K. Girniaus komentaras, šiek tiek informacijos apie Europos bičiulius.

M.L.F. INFORMACIJOS (nr. 2, 1990).

Mažosios Lietuvos Fondo Kanadoje leidžiamas biuletenis, kuriame sutelkta daug informacijos apie lietuvius, gyvenančius Klaipėdos krašte, Rytprūsiuose, o taip pat ir apie Mažosios Lietuvos lietuvius pasaulyje. Plačiai aprašomas praeitų metų Sausio 15 minėjimas Klaipėdoje ir kitokia Mažosios Lietuvos lietuvių veikla.

Laiškai — perkelta iš 11 psl.

Esame optimistai

Sveikiname jus su didžia ir nuostabia mums visiems švente — Lietuvos nepriklausomybės atstatymu. Linkime tvirtybės, ištvermės jos labui. Nuo amžių ji mums vienintelė, tokia yra ir bus.

Dar tik pirmos dienos pilnos džiaugsmo ir vilties. Savikritikos nepraradome, bet esame optimistais. Ekonominiai nedaugeli, kurie, matyt, mus ištiks, negąsdina nei kiek. Kad tik to užtektų. Laisvė todėl ir brangi, kad už ją mokama aukomis.

Visi metėmės politikon. Pagrindiniais klausimais nuomonės vieningos. Vien tik išgamos nori gyventi kaip anksčiau, per tuos sunkius 50 metų. Kaip matote, pradedame atsikratyti baimės komplekso. Dar tik prieš porą metų nebūtume išdrįsę jums taip kalbėti...

N.N. — Lietuva

Gal nereikėjo?

Ačiū už Jūsų žurnalo paskutinįjį (107) Nr. Jį perskaičiau gana atidžiai, bet suprasti, kuriam tikslui jame reikėjo spausdinti net tris vedamuosius, nepajėgiau. Žinoma, visuose trijuose straipsniuose buvo paliesta šių dienų labai opūs klausimai, patariant ką reikia daryti, bet visai užmiršta bent puse

žodžio užsiminti, kad viskas gali apsimverti stačiai galva.

Beskaitant „Pagalba šiandien, ne rytoj“ teko išgirsti vis tą patį kaltinimą, kad su Tautos Fondu ir Vliku ne viskas tvarkoje. Tai sena pasaka, ir tuo mes jokio vieningumo nepasieksime.

Kiti visi straipsniai, tiek politiškai, tiek gyvenimiškai, visai vertingi.

Juozas Žemaitis

Nesmerkime ir neteiskime

Nebūkime greitai teisėjai! „Į Laisvę“ žurnale rašoma įvairiais gyvenimo klausimais. Viskas labai gerai, juk turime išmokyti vieni kitus mylėti ar nemylėti, tačiau kai yra tautai pavojus išnykti, turime ir galime praeities klaidas atleisti. Kai 40 metais Sovietai užėmė apgaulės būdu Lietuvą, juk likome be galvų (paskutinis posėdis). Tauta liko be nurodymų, kaip elgtis tragedijoje. Panaši istorija kartojasi ir šiomis dienomis, nors valdžios žmonės nepabūgo: „Mes daugiau sovietų tankų nebijome“.

Kai kurie smerkė Gotlando saloj pasirašytą dokumentą, kam tenai pasirašė Vliko pirmininkas ir komunistų sociologas. Kiek vėliau smerkiamas ir teisiamas Vliko pirmininkas, kam pasveikino atsiskyrusią komunistų partiją, kuri jau nebenori būti tokia, o ieško kito vardo. Atseit, jie buvo kom. nariais tik iš reikalo. Argi galime savo brolių ir sesė po 50 metų vergovės teisti, kuris Maskvos „galybės“ trypiamas, šaukia „Mes už Nepriklausomybę“. Ne dabar. Ateis laikas, istorija atžymės, kas nusikalto tautai ir kas suklupęs apgailestavo. Kerštas, kurį naudoja kai kurie, netinka šiuo metu vykdyti.

Rašykim, svarstykim, mokinkimės artimo meilės ir demokratiškai valdytis. Lietuva nežus! Priespauda sužlugis!

B. Balys

1989 METŲ „Į LAISVĘ“ RĖMĖJAI:

V. Baleišytė, dr. V. A. Dambrava, St. Džiugas, dr. J. P. Kazickas, J. Kojelis, J. Mikonis, E. Pakulienė, A. Raulinaitis, dr. J. Sungaila, dr. J. Uleckas, dr. P. Žemaitis.

GARBĖS PRENUMERATORIAI:

V. Akelaitis, J. Ardys, dr. A. J. Aviža, L. Bajorūnas, kun. R. Balčys, A. Balsys, C. P. Baltrukonis, J. Bežys, A. G. Bražėnas, dr. Z. Brinkis, K. Bružas, Br. Burchikas, R. Bureikienė, dr. S. Čepas, J. V. Černius, V. W. Čyvas, dr. J. Damušis, vysk. V. A. Deksnys, I. Eitmanienė, V. Gečas, dr. A. B. Gleveckas, J. Grigaitienė, F. Ignaitienė, D. Jakienė, K. Jankūnas, P. Karalius, V. Kazlauskas, M. Kirkilas, Br. Krakaitis, A. Kulnys, prel. J. Kučingis, dr. C. Kuras, V. Kuzmickas, dr. E. Lenkauskas, dr. V. Majauskas, V. Maželis, P. Milašius, E. Milkauskas, kun. S. Morkūnas, V. K. Naudžius, K. Norvilą, V. Palūnas, A. Pargauskas, J. P. Pažemėnas, V. Petrulis, kun. V. Pikturna, A. Pocius, A. Prapuolenytė, dr. Z. Prūsas, K. Račiūnas, V. Rastonis, dr. P. Rasutis, dr. A. Razma, dr. J. Reinys, L. Reivydas, V. Rotiūnas, B. Sakalas, kun. K. Sakalauskas, Vl. Sinkus, Vl. Skladaitis, M. Sodonis, J. Stepanas, dr. J. A. Stiklorius, dr. P. Sutkienė, K. Šakys, A. Šatas, V. Šilas, kun. I. Urbonas, J. Urbonas, J. Vasaris, V. Vidugiris, S. Vilinskas, V. Volertas, J. Žadeikis, V. J. Žiaugra, J. Žilionis.

AUKOTOJAI:

J. Ambrizas, A. Atutis, Br. Barisas, E. Binkis, V. Brizgys, dr. A. L. Čepulis, A. Dragunevičius, A. Gailiušis, V. Garbenis, J. Gepneris, K. Gimžauskas, A. Giniotis, J. Gramas, dr. G. Grinis, A. Gustaitis, P. Gustas, I. Janavičius, dr. J. Jusionis, Br. Juška, M. Kevalaitis, dr. J. Kižys, D. Kojelytė, kun. V. Krikščiūnevičius, Z. Korius, V. Laniauskas, A. Masionis, V. A. Mažeika, B. Milukas, V. Montvilas, B. Neverauskas, J. Pabedinskas, Vl. Palubinskas, M. Palūnas, A. Pleškys, K. Ralys, B. Raugas, E. Ribokienė, St. Rudys, J. V. Rugelis, V. Rutelionis, A. J. Sabalis, J. Salys, A. Sirutis, S. Slavickas, B. Stonkus, J. Stelmokas, A. Sušinskas, dr. V. Šaulys, A. Šešplaukis, kun. J. Staškus, Liet. koop. „Talka“ — Australija, A. Vaičiulaitis, V. Vaičiulis, V. Vaitekūnienė, dr. A. Valiuškis, L. Vaštokas, A. Valavičius, kun. J. Velutis, A. Viliušis, dr. P. Vygantas.

Visiems, parėmusiems „Į Laisvę“ leidimą nuoširdžiai dėkojame.

Leidėjai ir administracija

Šio numerio kaina 3.50 dol.

